

Kratka analiza Evandjelja po Ivanu

(Materijal na internu uporabu studenatima)

Uvod

Ovaj tekst donosi kratku analizu teksta Evandjelja po Ivanu. Kao takav predstavlja većinu nastavne materije koja se odnosi na spomenuto Evandjelje.

Njemu ipak treba nadodati opće teme nužne za savladavanje programa. Njih donosi Raymond E. Brown, *Uvod u Novi zavjet*, KS, Zagreb 2008., 325–329, te 353–369.

Također, za ostale knjige koje se obrađuju u sklopu kolegija Uvod i egzegeza NZ, II: Ivanovski spisi valja konzultirati gore navedeno djelo R. E. Browna, *Uvod u Novi zavjet*, i to po sljedećim naslovima:

Prva Ivanova poslanica, str. 375–386;

Druga Ivanova poslanica, str. 387–392;

Treća Ivanova poslanica, str. 393–397;

Knjiga Otkrivenja (Apokalipsa), str. 781–819.

Za konzultiranje duže verzije ove analize Evandjelja po Ivanu, vidi rubriku Novog zavjeta na www.sveto-pismo.net

1. Prolog – uvod

Prolog obuhvaća Iv 1,1-18.¹ S obzirom da je od 15.000 riječi u Evanđelju po Ivanu samo 1.000 različitih, na prvi se pogled stječe dojam da je ono s jezične strane vrlo jednostavno, no usprkos tomu njegov je teološki izričaj nevjerojatno visok. Govor mu vrluda po teološkim visinama i dubinama i zato ga crkvena tradicija rado simbolizira likom orla.

U Prologu, odmah na početku Evanđelja, Ivan svojim specifičnim stilom i scenama čitatelja kao da diže i uvodi u božanski svijet iz kojega je poteklo Stvaranje i koji trajno komunicira s čovjekom.

Iv, dok opisuje prisutnost Logosa među nama, opisuje ga kako je u neprekinutom zajedništvu s Ocem (14,8-11). To je misterij kojem su se učenici čudili. No, čudo tog misterija utoliko je veće jer nije u sebi zatvoren i ograničen: u zajedništvo Sina s Ocem bit će prihvaćeni svi oni koji počnu vjerovati (17,20-23).

Hoće li se svjedočanstvo Ivanove zajednice *vidjesmo slavu njegovu* (1,14) ostvariti u likovima koje Riječ u Evanđelju susreće, hoće li se ostvariti u životu čitatelja? Evanđelje po Ivanu napisano je kao svjedočanstvo koje treba voditi tom cilju (20,30-31).

Tijekom stoljeća, istraživači su ove retke smatrali himnom², foajeom³, liturgijskom poemom⁴, uvertirom⁵, komentaron na Evanđelje⁶ ili njegovim sumarijem⁷. Osim toga, živa je diskusija je li autor ovih redaka ujedno i pisac Evanđelja i kada je Prolog napisan? Neki poput Bultmanna smatraju da je

¹ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, KS, Zagreb 2008., 326.

² Usp. Raymond E. BROWN, *The Gospel according to John I-XII*, Doubleday, New York – London – Toronto 1966., cxxxiii; Alfred WIKENHAUSER, *Das Evangelium nach Johannes*, Friedrich Pustet, Regensburg 1961., 39, Günther KEIL, *Das Johannesevangelium: Ein philosophischer und theologischer Kommentar*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1997., 18.29, Sharon H. RINGE, *Wisdom's Friends: Community and Christology in the Fourth Gospel*, Westminster John Knox Press, Louisville 1999., 48–53, i John PAINTER, *The Quest for the Messiah: The History, Literature and Theology of the Johannine Community*, T&T Clark, Edinburgh 1991., 107.

³ Usp. Donald A. CARSON, *The Gospel according to John*, William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids 1991., 111.

⁴ Usp. Rudolf BULTMANN, *Das Evangelium des Johannes; Ergänzungsheft*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1964., engl. prijev., *The Gospel of John*, Westminster John Knox, Philadelphia 1971., 14; suprotno stajalište zastupa Donald A. CARSON, *isto*, 112.

⁵ Usp. Wilhelm HEITMÜLLER, "Das Evangelium des Johannes," u: *Die Schriften des Neuen Testaments*, Johannes WEISS (ur.), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1908., 716, i Dominic CROSSAN, *The Gospel of Eternal Life: Reflections on the Theology of St. John*, Bruce Publishing Co., Milwaukee 1967., 44.

⁶ Usp. Raymond F. COLLINS, *These Things Have Been Written: Studies on the Fourth Gospel*, Louvain Theological & Pastoral Monographs 2, Peeters, Louvain 1990., 153.

⁷ Usp. Edwyn Clement HOSKYN, *The Fourth Gospel*, Faber and Faber, London 1950., 137.

evanđelist preuzeo i adaptirao pretkršćanski himan⁸, drugi smatraju kako je njegov autor evanđelist koji ga je napisao poslije Evanđelja i stavio kao Prolog⁹, a neki da ga je evanđelist napisao upravo na ovom mjestu kao organski dio knjige¹⁰.

Predstavnicima istraživanja povijesnoga aspekta nastanka i razvoja smatraju da je Prolog oblikovan u kontekstu polemike ivanovske zajednice s oponentima u njihovoj povijesnoj okolini. On stoga odražava kontroverziju koja se razmahala između ivanovskih kršćana i lokalne sinagoge.¹¹ Dakako, ovakav pristup Prologu za posljedicu će imati i relativno ograničeno gledanje na njegove glavne teme i naglaske. Tako će glavnim doprinosima kristologiji Novoga zavjeta biti smatrana radikalna i apsolutna Logosova preegzistencija, model trajnoga uzvisivanja čak i putem poniženja, uporno naglašavanje suprotstavljanja objave u Mojsiju i u Kristu, cjelokupan tekst prožet je polemičkim tonom.¹² Dakle, teme uzete bez istraživanja strukture teksta i naglasaka kojega tim putem evanđelist ugrađuje.

U narativnom pogledu moglo bi se reći da Prolog pruža svojevrsni kontekst događajima Evanđelja jer ga njegova naracija pretpostavlja, napose bi Isusove izjave iz područja njegovog identiteta i odnosa s Ocem bile teško shvatljive bez temeljnih odrednica kojima Prolog opskrbljuje čitatelja.¹³ Iako se nakon Prologa o Isusu ne govori kao o Logosu, cijela naracija Evanđelja puna je izričaja o Isusu koji prizivaju ono što se u Prologu govori o Logosu: Isus je Sin kojemu Otac daje da ima život u sebi (5,21.24.26; 6,51.54.57), koji objavljuje njegovu slavu pred učenicima (2,11; 17,22), koji je Svjetlo svijeta (3,19; 8,12; 12,46) te svijetli i tami (12,35; 8,12), a ona ga ne prihvaća (3,19-20), koji je jedini vidio Oca (6,46) i koji stoga može govoriti o slavi koju je imao kod Oca prije negoli je svijeta bilo (17,5.24).¹⁴ Iako je bilo pokušaja uspostaviti vezu između struktura Prologa i Evanđelja¹⁵, ovako su izabrane veze preslobodne jer materijal u

⁸ Prema Daniel BOYARIN, „The Gospel of the Memra: Jewish Binitarianism and the Prologue to John“, *Harvard Theological Review* 94 (2001.) 243–284, analiza *Logosa* i *Memre* u židovskoj literaturi pokazuje da Ivanov Prolog do 14. retka ne odudara bitno od židovskih nekršćanskih tekstova iz vremena 1. st., nego se čini da je njihova misao inkorporirana u tekst ivanovske zajednice.

⁹ Usp. Craig KEENER, *The Gospel of John*, I, Hendrickson Publishers, Inc., Peabody 2003., 333–334.

¹⁰ Usp. Simon Ross VALENTINE, „The Johannine Prologue – a Microcosm of the Gospel“, *Evangelical Quarterly* 68 (1996.) 4, 291–304.

¹¹ Tako Charles K. BARRETT, *The Gospel according to St. John*, SPCK, London 1978., 141.

¹² Usp. Robert KYSAR, *Voyages with John: Charting the Fourth Gospel*, Baylor University Press, Waco 2005., 33–39.

¹³ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids 1997., 18.

¹⁴ Usp. Morna D. HOOKER, „John's Prologue and the Messianic Secret“, *New Testament Studies* 21 (1974.) 40–58.

¹⁵ Tako J.A.T. ROBINSON, „The Relation of the Prologue to the Gospel of St. John“, *New Testament Studies* 9 (1963.), 120–129, ovdje 122, smatra da je struktura Prologa usporedna

Evandjelju u navedenim odsjecima sadrži različit materijal koji se teško može svesti na misao koju nudi jedan redak iz Prologa¹⁶.

Istraživači, koji Prolog shvaćaju kao himan, uočili su specifičnu literarnu formu Prologa koja se napose odlikuje progresivnim paralelizmima prisutnima u 1,1-5 jer svaki redak započinje ključnim terminom kojim završava prethodni.¹⁷ Međutim, ovakvo se gledanje suočava ne s neznatnim problemom jer nakon 1,1-5 himan ne ide dalje po istoj shemi: u 1,6-8.15 imamo prozni tekst koji se koncentrira na Ivana Krstitelja.¹⁸ Kasnije, u 1,9-14 poetski se himan nastavlja, ali sa sve većim nepravilnostima u ritmu te dužini paralelnih dijelova; štoviše, pojavljuje se sve više elemenata i tvrdnji koji narušavaju himnički karakter teksta i čak poprimaju polemički ili kerigmatski ton.¹⁹ Ovakvi uvidi opetovano vode raspravi o razlučivanju teksta koji pripada „originalnom“ himnu od „kasnijih dodataka“ ili „preinaka“. Međutim, gotovo je nemoguće pronaći dva istraživača koji bi se složili oko toga koji dio teksta pripada izvornom himnu, a koji je dio plod evanđelistovih zahvata.²⁰

Vremenom, ipak, sve je više onih koji napuštaju ovu tezu izvornoga himna i počinje se afirmirati jedinstvo Prologa, iako na različitim osnovama i na različite načine (stilistički i retorički razlozi, kanonski pristup).²¹ Kako god da je Prolog nastao i zadobio sadašnji oblik, činjenica je da je upravo ovaj tekst dobio potpis konačnoga redaktora. To znači da ne bi bio pušten u opticaj da se iščitavanjem njegovoga sadašnjega oblika dolazi do krivih rezultata – štoviše, upravo finalni oblik teksta mora omogućiti optimalno čitanje i sprječavati krive zaključke, ako se oslanjamo na židovske tj. biblijske principe čitanja. Na temelju je toga kasnije ovaj tekst prihvaćen i kao kanonski, a time je za crkveno teološko proučavanje mjerodavan.

sa strukturom Evandjelja: 1,3 = 1,35-4,42 (Krist re-kreator); 1,4 = 4,43-6,71 (Krist je život svijeta) itd.

¹⁶ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 18.

¹⁷ Usp. Raymond E. BROWN, *The Gospel according to John I–XII*, 6.22.

¹⁸ Ova se literarna divergencija poklapa s tematskom jer, prema Andreas J. KÖSTENBERGER, *John*, Baker Academic, Grand Rapids 2004., 22, kao što Prolog predstavlja temelj za razumijevanje cjeline Evandjelja, tako 1,1-5 predstavlja temelj ostatku Prologa.

¹⁹ Usp. *Isto*, 32.

²⁰ Usp. Raymond E. BROWN, *The Gospel according to John I–XII*, 22, Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 19.

²¹ Usp. Charles K. BARRETT, *The Prologue of St. John's Gospel*, Athlone, London 1975., 27, R. Alan CULPEPPER, „The Pivot of John's Prologue“, *New Testament Studies* 27 (1980.) 1–31, i Craig KEENER, *The Gospel of John*, I, 334–334.

2. Prolog – prvi dio (1,1-5)

1,1: *U početku bijaše Riječ...*

Znamo da *riječ* razlikuje čovjeka od životinje. Za razliku od životinje, za čovjeka je *riječ* princip spoznavanja i komuniciranja. Ona hrani i oblikuje čovjekovu inteligenciju i volju – čovjek postaje *riječ* koju sluša. Tko želi biti ratar, sluša *riječ*, govor o ratarstvu, onaj drugi o elektronici, medicini itd.

Ovdje ἀρχή, *početak*, ne označava početak u vremenskom smislu, nego temelj, *principium*, stvarnosti. U najdubljem temelju stvarnosti jeste Riječ. U usporedbi s drugim novozavjetnim kristološkim himnima, Proslov ovime najradikalnije izražava Kristovu preegzistenciju: u Fil 2,6a za Isusa kaže da je kao lik Božji ὑπάρχων, pri čemu ovaj particip znači samo to da je *postojao kao trajni lik Božji*, dok u Kol 1,15b.18 πρωτότοκος πάσης κτίσεως/ἐκ τῶν νεκρῶν Krista označava *prvorodencem svakog stvorenja/od mrtvih* bez implikacija po njegovu preegzistentnost u stupnju usporedivom s ovim u Iv 1,1.²²

U Starom zavjetu Bog pomoću riječi stvara (Ps 32,6.9), objavljuje se (Jr 1,4). U grčkoj filozofiji λόγος označava smisao koji prožima čitav kozmos. Iv ovdje kombinira spomenuta značenja (usp. sintezu Filona Aleksandrijskog (25.pr. Kr.-40).

Riječ pretpostavlja nekoga koji govori i time se izriče, daruje se. Onaj tko sluša, prihvaća tu riječ – dvije osobe koje ulaze u međusobni odnos, dijalog.

Poput Knjige Postanka (usp. Post 1,1), i evanđelist Ivan svoje Evanđelje počinje s *u početku*. Ovakvom vezom s onim što je predstavljalo temelj Božje objave u Starom zavjetu i Izraelskoj religiji, Iv naznačava da i ovdje u Prologu počinje govor o temeljima.²³ Dok Knjiga Postanka tvrdi da je *in principio, u počelu* to da je Bog stvorio i uredio kozmos, evanđelist Ivan na temelju svoga iskustva s Isusom tvrdi da je *u počelu* svega Riječ kojom Bog želi s nama stupiti u odnos.

Riječ bijaše kod Boga – ovo se može shvatiti na dva načina: dinamički – *Riječ bijaše usmjerena, okrenuta, u pokretu prema Bogu*, i statički – *Riječ bijaše kod Boga, u Boga*. Većina prevoditelja Biblije daje prednost statičkoj varijanti: *Riječ bijaše kod Boga*. To znači da je prije svake svoje aktivnosti Riječ u neprekidnom zajedništvu s Bogom. Kontemplacija i intimnost s Bogom prethode svakoj aktivnosti Logosa.

I Riječ bijaše Bog (1,1c). Jedna je stvar *biti s Bogom*, kao što je bila Izaijina personificirana Riječ (usp. Iz 55,9-11) ili Mudrost (usp. Izr 8,22-31), a drugo je ustvrditi da *u početku Riječ bijaše Bog*, kao što čini evanđelist Ivan u 1,1: Iv time tvrdi kako Logos *jest Bog* kao što i Otac *jest Bog* (1,18) – sve što se može reći o Bogu, može se pripisati i Logosu; na ovaj način Iv proširuje granice

²² Usp. Robert KYSAR, *Voyages with John: Charting the Fourth Gospel*, 30–31.

²³ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 23.

židovskoga monoteizma.²⁴ Bog je u sebi zajedništvo tj. Dijalog – odnos Riječi i Boga, *Jedinorođenoga Sina koji prebiva u krilu Očevu* (1,18)! Kasnije će Isus izjaviti: *ja i Otac smo jedno* (10,30).

1,3: *Sve postade po njoj....* Tek sada u 1,3 Iv počinje govor o stvaranju. Ako je sve stvoreno po Riječi, to znači da stvorenja nose otisak Riječi – stvorena priroda objavljuje svog Tvorca. Riječ u stvorenja utiskuje pečat sposobnosti za odnos – čovjek može postati Božji sugovornik!

1,3-4: *Svemu što postade u njoj bijaše život...* Život Riječi nije statički, već snaga koja proizvodi život: on čini živim. Drugim riječima, život koji je Riječ dala Stvorenjima nije jednodimenzionalan, statičan i bez mogućnosti unapređenja (usp. govor o *kruh života*, 6,35.48).

1,4: *I život bijaše ljudima svjetlo....* Nakon što očituje snagu života svojim riječima i djelima, Isus će u 8,12 reći: *Ja sam svjetlo svijeta, tko ide za mnom neće hoditi u tami, nego će imati svjetlost života*. Uskrsnuće Lazara te Isusovo uskrsnuće i uzlazak Ocu to će dodatno potvrditi.

Identitet Riječi, u kojoj je temelj ljudskoga postojanja, sastoji se od dijaloga s Ocem i usmjerenosti prema Njemu. Stoga će i za čovjeka živjeti značiti *biti u dijalogu s Bogom*, postojati odgovorno odgovarajući na dar života. Logosova komunikacija s Bogom čovjeku je *svjetlo* jer ga drži u kontaktu s njegovim izvorom, čini ga sinom (1,12) po uzoru na Sina (usp. 1,1b).

1,5: *Svjetlost u tami svijetli i tama ga ne obuze*. U Knjizi Postanka Stvaranje svijeta biblijski pisac predstavlja kao pobjedu svjetla – Bog svojom riječju „izvlači“ stvorenja iz tame kaosa i stvara uređeni, vrlo dobar svijet – kozmos.

Iv dvostruko svjedoči o snazi svjetla. U grč. *svijetli* označava trajnu i nesvršenu radnju – Isus prosvjetljuje kako za vrijeme svoga zemaljskoga života i u vrijeme Ivanove zajednice koncem 1. st., a isto tako i danas.²⁵

Naglašavanjem da *ga tama ne obuze* evanđelist želi dodatno pojačati poruku o snazi *svjetla* – ne radi se o dva jednako snažna principa koji podjednako određuju stvarnost, nego pokušaj *tame* da nadvlada *svjetlo* nije uspio. Ovdje po prvi puta nailazimo na suprotstavljenost *svjetla* i *tame* koja obilježava nadnaravnu i moralnu sferu Ivanove misli.

3. Prolog – drugi dio (1,6-18)

1,6-8: *Bi čovjek poslan od Boga...* Nakon govora o onom što prethodi Stvaranju (1,1-2) te općenito o odnosu Riječi i ljudi (1,3-5), Iv nam pogled usmjerava na konkretnu povijest. Izrazom *poslan od Boga* predstavlja misiju Ivana Krstitelja na način na koji su predstavljani SZ-ni proroci (usp. Iz 6,8).

²⁴ Usp. Andreas J. KÖSTENBERGER, *John*, 28–29, Robert KYSAR, *Voyages with John: Charting the Fourth Gospel*, 28.

²⁵ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium 1–4*, HThKNT IV/1, Herder, Freiburg im Brisgau 1979., 221–223.

Četvrto evanđelje nijednom Ivana ne zove *Krstiteljem* niti ga identificira kao Isusovog preteču. Pošto *svjetlo* označava objavu, Krstitelj svjedoči za Isusa da je on objavitelj i objava Božja. Njegova je misija toliko uzvišena da se izjednačava sa svrhom Evanđelja po Ivanu – oboje imaju postati temeljem vjere koja vodi u vječni život (usp. 20,30-31).²⁶

Krstitelj i drugi svjedoci svjetla svjedočili su s ciljem da *svi* prepoznaju *svjetlo* i uđu u misteriozni dijalog s Bogom kako bi osvijetlili svoje postojanje i zaživjeli svoje sinovstvo. Iako *tama* ne može nadvladati *svjetlo* – jer i najmanja zraka svjetla raspršuje tamu! – ne unijeti svoje postojanje u *svjetlo* i *svjetlo* ne unijeti u nj, značilo bi prepustiti *tami* da ga obavlja i konačno potpuno obuzme.

Vjerojatno zbog postojanja suprotnih mišljenja, evanđelist u 1,8 smatra potrebnim na negativan način podcrtati posredničku narav Ivanovoga svjedočanstva: *nije on Svjetlo* (usp. 1,19-20; 3,28).

1,9: *Svjetlo istinsko koje prosvjetljuje svakoga čovjeka...* Oznakom *istinski, pravi* Iv želi reći da samo po objavi koja se dogodila u Isusu Kristu čovjek može doći do istinske spoznaje Boga. Zbog toga što je izvor postojanja i duboke istine svih stvorenja, Isus je iskonsko *svjetlo* koje prosvjetljuje svakoga čovjeka. Svaki čovjek ima u sebi *nešto od svjetla* koje mu daje Riječ kad ga stavlja u postojanje; ono mu svijetli željom za dobrom i ljubavlju. Zahvaljujući njemu čovjek u Riječi može prepoznati izvor i puninu *svjetla*. Po njemu može na osobni, drugima nedokučiv način, ući u dijalog sa *Svjetlom istinskim*.

1,10-11: *Bijaše na svijetu i svijet po njemu posta i svijet ga ne upozna.* Kao što je *in principio* okrenuta Ocu, tako je nakon Stvaranja Riječ okrenuta i svijetu. Dolazi kao Svjetlo da po njemu svijet uđe u dijalog s Ocem. Zbog same činjenice da je stvoren po Riječi (1,3), svijet je potencijalno pozitivan. No, da bi produbio temelje svojega postojanja i išao prema punini života koja se za njega nalazi u Riječi (1,4), treba se okrenuti *Svjetlu* i ući u dijalog s Ocem.

Iako je svijet stvoren po Riječi i stoga između Riječi i ljudi postoji najdublja veza, dogodilo se ono što nije bilo za očekivati. Za Iv je ovdje korijen onoga što danas nazivamo krizom identiteta. Odbijajući Svjetlo, svijetu ostaje nedokučiv njegov vlastiti identitet, ostaje sam sebi nejasan i nedorečen.

1,12: *Onima koji ga primiše podade moć da postanu djeca Božja...* Neki ipak primaju Svjetlo tj. *vjeruju u njegovo Ime*. Pošto čovjek postaje riječ koju sluša, Riječ onima koji je prime daje *moć* tj. sposobnost *postati djeca Božja*. Jedinorođeni Sin osposobljava ljude da *postanu djeca Božja* – da i oni uđu u dijalog s Bogom. No, Iv jezik razlikuje izraze kojima naziva Isusovo i naše sinovstvo (ὁ υἱός – τέκνα θεοῦ). Prema R. A. Culpeperu, ovo je središnji dio Proslova²⁷ – u središtu je, dakle, soteriološki naglasak Logosova utjelovljenja.

²⁶ Usp. Christoph G. MÜLLER, „Der Zeuge und das Licht. Joh 1,1 – 4,3 und das Darstellungsprinzip der σύγκρισις“, *Biblica* 84 (2003.) 479–509, ovdje 486–487.

²⁷ Usp. R. Alan CULPEPPER, „The Pivot of John's Prologue“, 16.

1,13: *Koji nisu rođeni od krvi...* Govoreći o principu rađanja za *djecu Božju*, Iv pomoću triju negacija isključuje mogućnost tjelesnoga utjecaja tj. sve ono što je nužno za naravno rađanje.²⁸ Nadnaravno rođenje ne ovisi o naravnim faktorima.

Umjesto reforme – novo stvaranje! Naime, nakon što vjera otvori srce, Bog prolazi kroz čovjeka, kao što je u početku prošao iznad tame i kaosa i za sobom ostavio svjetlo... Dodaje čovjeku toliko svojega da Iv ne zna kako to drugačije reći, nego da je čovjek tada nanovo rođen – *od Boga!*

1,14: *I Riječ tijelom postade...* Za Riječ koja jednostavno *jest* tj. *bijaše*, sada se po prvi puta koristi glagol *postati*, koji je do sada označavao stvorenja. Riječ nije samo uzela obličje, neko prividno tijelo i sl. nego doslovno *postala meso*, dakle poprimila je *stanje mesa*.²⁹ Stoga, iako termin *σάρξ* može označavati sferu humanoga i prirodnoga, on se ovdje ipak prije svega odnosi na ljudsku tjelesnost: uslijed toga se tvrdnja *i Riječ mesom postade* ne može shvatiti samo kao pojavu Logosa u sferi zemaljskoga ili stvorenoga, nego prije svega da se objava Božja dogodila *po i u* Isusovu *mesu* tj. tijelu kao načinu postojanja.³⁰

Ljubav želi postati slična onom kojega ljubi, želi mu se darovati. Bog je ljubav i želi se do kraja darovati čovjeku. Bez obzira što to znači postati slabim, ranjivim, plakati, patiti i umirati. Jedan od originalnih doprinosa Ivanove teologije bit će pokazati kako se slava Božja očituje u Isusovoj patnji i umiranju i to upravo u njihovom vrhuncu. To će biti vrhunac Božjega darivanja čovjeku i stoga trenutak proslave i sjaja – trenutak kad svijetlo Njegove ljubavi svijetli unatoč svemu i ništa ju od čovjeka ne može odijeliti.

1,14b: *Nastani se među nama...* U grčkom jeziku stoji doslovno *ušatorio se među nama*, što upućuje na simbolizam Šatora sastanka u kojemu je tijekom Izraelovog hoda kroz pustinju boravio Kovčeg Saveza i predstavljao mjesto Božje prisutnosti. Sada je ispunjeno obećanje dano po prorocima i mudracima (vidi Sir 24,1-12; usp. Ez 37,26-28; Otk 21,3).

1,14c: *Vidjesmo slavu njegovu...* *Vidjeti* ovdje ne znači tek vidjeti okom, nego vjerom, iz vjere, tj. kontemplirati kao vjernik. Prvo lice množine *vidjesmo* odnosi se na pripadnike Ivanove crkvene zajednice (1 Iv 1,1-2).³¹

Jedinorođenac od Oca. Isus je jedini takve vrste, u jedinstvenom odnosu s Bogom. Od sada Iv više neće govoriti o Riječi, nego o odnosu Sina prema Ocu.

²⁸ Usp. Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, Paulist Press, New York 2003., 46.

²⁹ Usp. Daniel B. WALLACE, *Greek Grammar Beyond the Basics*, Zondervan, Grand Rapids 1996., 264.268; on ovdje objašnjava da se ovdje radi o ingresivnom aoristu koji u kombinaciji sa stativnim glagolima označava ulazak u stanje tako da ivanovska konstrukcija *postade mesom* označava stanje u koje je Logos ušao definitivnim aktom.

³⁰ Usp. Marianne Meye THOMPSON, *The Humanity of Jesus in the Fourth Gospel*, Fortress, Philadelphia 1988., 50.

³¹ Usp. William BONNEY, *Caused to Believe. The Doubting Thomas Story as the Climax of John's Christological Narrative*, Brill Academic Pub, Leiden 2002., 48.

Pun milosti i istine – u Isusu je skoncentrirana sva Božja dobrostivost kojom se u njemu Bog u potpunosti objavljuje. Možemo shvatiti i kao SZ-nu savezničku *dobrotu i vjernost* (Izl 34,6; Ps 25,10; 61,8; 85,11) ili kao *dar istine*.³²

1,15: *Ivan svjedoči za njega...* Prezent ovdje sugerira aktivnost trajne vrijednosti. Jedino u Četvrtom evanđelju Ivan primjećuje da je Isus vremenski iza njega, ali ipak ga nadilazi i ostavlja u sjeni. Ivan, koji je u vremenu, u Riječi koja je ušla u naše vrijeme prepoznaje vječnost.

1,16: *Od punine Njegove svi mi primismo....* Za razliku od Pavlovoga suprotstavljanja Zakona i milosti, evanđelist Ivan zauzima drugu perspektivu. Iako se u objavi Mojsiju Bog objavio kao milosrdan, Mojsije ga ipak nije mogao vidjeti (Izl 33,18-20), što označava da nije mogao objaviti puninu milosti Božje. Drugim riječima, Mojsijeva je služba bila posredovati objavu milosti Božje, dok Isus nije posrednik, nego uosobljena punina *milosti*.³³ Ovu smjenu naglašava i ponovljeni glagol *nasta*.

1,18: *Boga nitko nikada ne vidje...* Zraka Božjega *svjetla* u čovjeku se očituje i u želji *vidjeti Boga*. Adam mu je okrenuo leđa, sakrio se te je istjeran iz raja (Post 3). Stoga je Biblija prožeta čežnjom *vidjeti lice Božje*. Bog je prema SZ nevidljiv, nepristupačan, svet, nitko Ga ne može vidjeti, a da se pri tom ne umre.

Jedinorođenac koji je u krilu Očevu. Sin Božji koji je neprestano usmjeren prema krilu tj. grudima Očevim, objavljuje Oca u njegovoj božanskoj intimi. Ovdje se krug zatvara: vraćamo se na početak himna, na odnos Riječi i Boga.

On nam ga objavi. Tijekom Evanđelja Iv pokazuje kako Isus objavljuje Boga. Pristati ili ne pristati uz Isusa znači prihvatiti mogućnost hoda prema postajanju sinom (usp. 1,12). To znači otvoriti se Božjem *svjetlu*, početi razabirati Njegovo lice i u Njegovu licu svoje – jer smo na njegovu sliku (Post 1).

Za našega života na Zemlji, to će uvijek ostati nepotpuno. Tek kada budemo u punini njegovoga svjetla, spoznat ćemo kako nas on spoznaje – što smo u Njegovim očima – tada ćemo ga ugledati licem u lice, naše će lice odsijevati njegovim svjetlom i *bit ćemo njemu slični jer vidjet ćemo ga kao što jest* (1 Iv 3,2b).

³² Usp. Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, 48–49.

³³ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 57–58.

*Excursus: Teološka meditacija na Prolog*³⁴

Prolog završava upućujući svoga čitatelja s dara na darivatelja. Ako je Bog izrekao svoju Riječ u *tijelu – mesu*, ako je poslao svoga Sina u neizrecivom darivanju, kako onda zamisliti Boga koji je izvor tolike milosti?

Odgovor se nalazi u samom daru: *nitko nikada nije vidio Boga! Jedinorođeni Sin, koji je u krilu Očevu, ona ga je obznanio!* Nevidljivi misterij Boga darivatelja obznanjen je u tijelu povijesti. Stavljajući već u početku Prologa naglasak na Riječ, a završavajući s *Boga nitko nikada ne vidje*, Evanđelje sugerira da je k Bogu prije moguće ići slušanjem, nego gledanjem.

Logos – Riječ nije samo izvan vremena i reda stvaranja, kao puko sredstvo kojim će Bog nešto izreći. Ona je u svojoj krajnjoj originalnosti *πρὸς τὸν θεόν, okrenuta prema Bogu* (1,1). Njezina okrenutost – usmjerenost prema Bogu toliko je posvemašnja, toliko komunikativna i receptivna da sve što Bog jest – to bijaše i Riječ tako da *Riječ bijaše Bog* (1,1c).

Ova identifikacija Riječi s Bogom originalan je doprinos Ivanovoga Evanđelja. Kroz takav Logos, kroz tu Bogom-identičnu Riječ Bog će se objaviti – bit će izrečen stvorenju i cijeloj ljudskoj povijesti. Time se enarhična Riječ predstavlja kao autokomunikacija samoga Boga. Zato, gledajući na Proslov, odgovor na pitanje *tko je Bog?* može se dati samo u odnosu na Riječ.

Bog je onaj koji govori, ali ne samo na način da izriče stvorenja u svjetlo i život, kao što je bilo u Knjizi Postanka. Božanski misterij izriče samoga sebe u dimenziji koja prethodi svakom stvaranju u vremenu – Božansko samoizricanje u Logosu – Riječi nije zbivanje ovisno o vremenu, nego pripada području vječnoga Božanskoga života. Kasnija će teologija o tomu govoriti kao o vječnim izlaženjima – procesijama Logosa u Bogu (sv. Toma, *Summ. Theol.* 1,27; 34,1-3).

Tek nakon što je čitatelju pred oči stavljena komunikacija između Boga i Riječi, tek se potom prelazi na govor o stvaranju. Iz te komunikacije proizići će stvaranje po Riječi! Neobično važan detalj po identitet svakoga bića!

Na Boga upućena Riječ u svom enarhičnom bitku pretječe i obuhvaća sve ljudske riječi i stvorene stvarnosti – ta stvorene su u njoj! Zato sva ljudska značenja trebaju biti transformirana u svjetlu onoga što Riječ objavljuje.

Unatoč svojoj raznovrsnosti, svekoliko stvorenje ima zajednički kod i ujedinjujući princip – Logos – Riječ! Unatoč raznolikosti svijet je ipak universum: *uni-verse* jer je uvezan, složen kao jedan stih (lat. *versus* = stih).

Prolog stoga nema za cilj poučavati novom poimanju Boga, nego uvesti, započeti naraciju Evanđelja čijim praćenjem čitatelj zadobiva novo iskustvo Boga, koji će biti objavljen u očitovanju Isusove slave. Prolog je stoga poziv na novo iskustvo u koje mogu ući novi čitatelji.

³⁴ Tekst pod ovim naslovom jest sažetak izlaganja iz Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, 32–40.

Sve dok čitatelji ne dođu do slušanja i gledanja u vjeri, sve ostale niže razine slušanja i gledanja radikalno su stavljene u pitanje. Tek primanje Isusa u vjeri čovjeku daje novo rođenje tj. novi život – *moć postati dijete Božje!* Time počinje život vjere, gledanje i slušanje u vjeri! To je nova vrsta komunikacije kao povratak izvornom identitetu kojeg svaki čovjek ima u Logosu.

Dia-loški aspekt objave Logosa:

Bivajući s Ocem u dijaloškom odnosu te ušavši u svijet svojih stvorenja, Logos kreira dia-logički prostor. Jedan od najsnažnijih odbljesaka originalne, enarhične komunikacije Logosa s Bogom bit će Isusova molitva Ocu u Iv 17.

Izišavši od Oca i ušavši u ovaj svijet, Riječ u njemu otvara novo polje komunikacije – zapravo stavlja svijet u dia-log s Bogom. U dijalog, koji je originalno postojao samo između Logosa i Boga, sada ulaze i različiti likovi prisutni u drami Ivanovoga Evanđelja.

No, u ovu komunikaciju pozvani su i čitatelji Evanđelja kojima se evanđelist na kraju izravno obraća (usp. 20,30-31). Na taj način i Evanđelje, kao svjedočanstvo o poli-dijalogičnosti Logosa prisutnoga među nama, ulazi u konverzaciju koja čini temelj crkvene stvarnosti u ovom stadiju njezine povijesti.

Analoški aspekt:

*Analogija – upotreba poznatih stvarnosti kako bi se pomoglo intelektu da formulira ono što mu je za sada nepoznato.

Od samih početaka ljudskoga razmišljanja, još tamo od mita i početaka filozofije, ljudska je misao promatrala cjelovitost stvorenja i na temelju te iskustvene spoznaje pokušavala prodrijeti u ono što je predstavljalo misterij i bilo zakriveno velom nespoznatljivosti.

Proslov Ivanova Evanđelja svom čitatelju preokreće ovu paradigmu: Logos je prikazan kao temeljna stvarnost iz koje niču sve ostale tako da svi ostali *logoi* – riječi, znanosti, filozofije i teologije – svoje znanje crpe iz njegove stvarnosti.

Ovdje leži velika opomena i poziv teologiji. Dok druge znanosti svoju istinu malo po malo grade, naoružane samo logikom ljudskog uma, teologija kao baštinica objavljene istine ispočetka brže putuje i već posjeduje spoznaju o suštini konačnih stvarnosti. Svi *logoi*, a ne samo teologija, participiraju na istini Logosa, tako da teologija svoju spoznaju mora sučeljavati sa spoznajama drugih znanosti.

Njezina je spoznaja konačnih stvarnosti umotana u ograničenost ljudskoga izričaja i izražena kategorijama drugoga prostora, kulture i vremena u odnosu na onu od prije 2000. g. kad ju je objavila Utjelovljena Riječ. Hod prema istini o Bogu i istini o uni-versumu moguć je samo u odnosu na Utjelovljenu Riječ. Stoga je znanje vjere u najdubljem smislu ana-loško. Bog je analoški spoznatljiv kao onaj koji se objavljuje u izražaju i rezonanciji Logosa – Riječi.

Zbog svega do sada rečenoga, kršćanska refleksija u pokušaju da komunicira značenje Riječi svom vremenu mora biti kreativna. Uvijek mora održati živim i svježim komunikaciju s onim koga objavljuje i naviješta. A da bi to mogao, teološki govor mora svoju refleksiju uvijek iznova vraćati ovom izvornom misteriju, kao trajni princip uvijek ostaje *reductio in mysterium* – uranjanje, hod i traganje za misterijem utjelovljene Riječi u čijem svjetlu postaje moguće iščitavati spomenute preobražaje zemaljskih stvarnosti tijekom naracije Evandjelja, kao i u konkretnoj životnoj stvarnosti. Sve dok vjernik – tragatelj ne mogne s ivanovskom zajednicom reći – *vidjesmo slavu njegovu* (1,14).

Knjiga znamenja (1,19 – 12,50)

U prvom velikom dijelu Evandjelja po Ivanu (1,19-12,50) evanđelist nam pokazuje kako različite vrste ljudi pristupaju Isusu i počinju vjerovati u njega, dok mnogi među Židovima postaju neprijateljski raspoloženi prema njemu. Na kraju prvoga dijela (12,39-40) Evandjelje citira Iz 6,10, koji govori Židovima da im je Bog zaslijepio oči i otvrdnuo srca da ne mogu vidjeti. Tako konac *Knjige znamenja* pokazuje da *svojima dođe, a njegovi ga ne primiše* (usp. 1,11).³⁵

3. Krstitelj, Krist i početak Crkve (1,19-51)

1,19: *Tko si ti?* Iv stupnjevito počinje otkrivati Isusov identitet. Krstitelj je poslan od Boga (1,6), a svećenici i leviti poslani su od Jeruzalema da ga upitaju *tko si ti?* Činjenica da su poslani s dviju različitih strana i da ne uspijevaju postići sporazum, daje do znanja kako su ove dvije misije međusobno suprotstavljene, što će kasniji tijek evandjelja jasno očitovati.

1,21-28: *Ne znam.* Niječnim odgovorima (*theologia negativa*) Krstitelj otklanja mogućnost pogrešnoga percipiranja onoga za koga svjedoči. S druge strane, njegovo *ne znam* oznaka je stava iščekivanja pred zahvatom živoga Boga i novinom Božjeg zahvata koji su u Starom zavjetu nosili oznaku nedokučivosti.

1,29-31: *Sutradan...* Da bi se stiglo do prosvjetljenja treba proći neko vrijeme. Govor o *Jaganjcu Božjem* koji *odnosi grijeh svijeta* odiše novinom jer je potpuno nova teološka kategorija. Prihvatiti ga znači prihvatiti poziv na sveopće pomirenje. A to zahtijeva izlazak iz dojučerašnjih okvira – biti spreman na novinu!

1,32-34: *Promatrao sam Duha gdje silazi s neba kao golub i ostaje na njemu...* Za razliku od sinoptika Krstitelj ne krsti, nego svjedoči silasku Duha na Isusa. Time Iv ponovno (nakon Prologa) nagoviješta temu svjedočenja i vjerovanja na temelju svjedočanstva (20,29)!

1,35: *Evo Jaganjca Božjega!* (1,35). Dva uzvika o *Jaganjcu* uokviruju viziju silaska Duha na Isusa i Božansko svjedočanstvo o njegovu identitetu. Ovim Iv naznačava budući odnos između Jaganjca i Duha: kad *Jaganjac* bude predan i proslavljen u uzdignuću na križ, postat će izvorom Duha (19,30).

1,37: *Podošće za Isusom.* U početku ljudskoga hoda za Isusom tj. Crkve jest svjedočanstvo Ivana Krstitelja (usp. 1,6-8). Svatko k Isusu dolazi zahvaljujući svjedočenju drugoga čovjeka.

1,38: *Što tražite?* Isus, umjesto da govori o sebi i svojoj poruci, daje riječ sugovornicima. Otvara dijalog. Riječ doziva njihovu riječ, njihovo pitanje.

Učitelju, gdje stanuješ/prebivaš? U Isusu vide *učitelja*. Progovaraju iz onoga što jesu, čovjek ne može drugačije. Za sada ne slute da od Isusa trebaju očekivati više. Ne slute da ne traže oni, nego Otac nebeski traži njih (4,23).

1,39: *Dođite i vidite!* Kod Iv Objavitelj se mora sam dati prepoznati inače ostaje neprepoznat; stoga je Isus došao Krstitelju (usp. 1,26.29). No, i čovjek

³⁵ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 330.

treba doći Bogu, pri čemu *doći* označava početnu vjeru, otvaranje Svjetlu. Stoga su prvi sljedbenici počeli vjerovati tek nakon što su *došli* i *ostali* s njim.

Podošē... i ostadoše kod njega. Pošavši, ostavivši svoje, ulaze u područje Isusovog *prebivanja*, njegove pozicioniranosti u cjelokupnoj stvarnosti – *prebivali* su s Onim koji *prebiva u Ocu i Otac u Njemu* – jer je upotrijebljen isti glagol μένω, *ostati, prebivati* (usp. 14,10; 15,10). Stoga su ga mogli prepoznati Mesijom.³⁶

1,40-41: *Našli smo Mesiju!* Učenici, nošeni oduševljenjem, jedan drugome komuniciraju svoje iskustvo Sina Božjeg tako da ono postaje komunitarno tj. zajedničko. Ipak, Isus svakoga učenika drugačije oslovljava i s njime uspostavlja osobni kontakt. To je znak da svaki čovjek ima svoj osobni pristup k Isusu, pristupa mu iz svoje životne situacije, svojim srcem. No, za sada su još daleko od toga da mogu shvatiti kako je Isus zapravo Logos – Riječ koji bijaše prije svega i po kojoj je sve stvoreno.

Pružajući uvid u osnovne obrise Crkve u nastajanju, Iv nam predstavlja susretanje prvih učenika s Isusom kao model pristupa Isusu. Kasnije će nam predstaviti i isječke dijaloga koji obiluju neshvaćanjem, nesnalaženjem, ironijom... Evidentirajući oznake uspješnih i uzroke neuspješnih dijaloga evanđelist priprema čitatelja kako bi mogao ući u dijalog s Logosom (1,1) tj. s Ocem (14,9-10), *Svjetlom koje prosvjetljuje svakoga čovjeka* (1,9). Ovdje započinje učenički hod kojim Iv vodi čitatelja prema vjeri koja daje život (20,30-31).

4. Prvo znamenje u Kani Galilejskoj (2,1-12)

Kana je mjesto »prvog znamenja« (2,11): ona poput njišućih vrata ujedno i zatvara početnu objavu (1,19-51), ali i otvara sljedeći pododsjek koji završava u 4,54 ponovno u Kani, gdje se govori o ozdravljenju sina kraljeva službenika.³⁷

2,1: *Treći dan...* Ovo je zapravo sedmi dan prvoga tjedna u koji Ivan smješta prve događaje u 1,19-2,11. Naime, vremenska oznaka *sutradan* dolazi tri puta (1,29.35.43) i tako radnju dijeli na četiri dana. Uvodni prvi tjedan aludira na prvi tjedan u Knjizi postanka (Post 1,1-2,5): u Stvaranju sedmog dana Bog se povukao, a ovdje izlazi iz sedmog dana, iz njegova obilja i otvara ga čovjeku!

2,3: *Vina nemaju!* Marijino pažljivo oko primjećuje problem. Očito je da vjeruje u Isusovu čudesnu intervenciju. Njezine riječi nisu izravna molba. Ona upoznaje Isusa s potrebom mladenaca, ali poštuje njegovu slobodu.

2,4: *Ženo, što ja imam s tobom?* Ovim pitanjem Izraelci su običavali izražavati odbijanje (2 Sam 16,10; 19,23; 2 Kr 3,13) ili naznačiti distancu (1 Kr 17,18; Mk 1,24; 5,7; Lk 4,34). Isus neće učiniti čudo zato jer je primoran majčinom intervencijom ili nevoljom mladenaca.

³⁶ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 82–83.

³⁷ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 332.

Još nije došao moj čas! Izraz *čas* od temeljnoga je značenja za Iv. Ponekada označava čas ili sat u kronološkom smislu, a češće konačno, eshatološko spasenje koje počinje Isusovim mesijanskim djelovanjem (4,21.23; 5,25.28). U punini *čas* označava Isusovu smrt na križu (7,30; 8,20; 12,33.27; 13,1; 17,1) – čitavo njegovo mesijansko poslanje usmjereno je prema tom času.

Ovdje uočavamo napetost: *čas* je već nastupio čim se Isus pojavio među ljudima (usp. 4,23; 5,25: *sada je!*), ali u punini *još nije došao* (7,30; 8,20).³⁸ Stoga Isus u odnosu na majku zauzima određenu distancu i upozorava: ono što će se sada dogoditi svakako ima veze s *časom* jer označava početak hoda prema punini *časa* (19,30). No, *dovršenje* i *proslava* dogodit će se u skladu s Očevom voljom i ne mogu biti plod Marijine molbe.³⁹

2,5: *Što god vam rekne, učinite.* Marija ima povjerenja u Sina. Činjenica da ona njegove riječi nije shvatila kao uvredu, govori da one to nisu ni bile. Njezina nenadmašna veličina jest upravo u neslomljivom predanju Isusu.⁴⁰ *Vina nemaju i učinite sve što vam kaže* jedine su Marijine riječi u ovom Evanđelju. Za razliku od učenika koji trebaju vidjeti znamenje da bi vjerovali (usp. 2,11), ona već prije čudesnoga događaja s pouzdanjem čeka Isusovu riječ i potiče druge da je drže.

2,7: *Napunite posude vodom!* Služile su za obredno pranje ruku prije obroka. Ako jedna mjera iznosi oko 40 litara, ukupno je bilo između 480 i 720 l. Čak i za poveću svadbu, količina vode bila je prevelika. Novo vino nastaje u starim posudama: novost koju Isus donosi događa se u „starom“ židovskom ambijentu.

2,10: *Ti si čuvao dobro vino sve do sada.* Iv namjerno ostavlja ove riječi jer želi govoriti na više razina. Ravnatelj stola, sukladno običajima, zaključuje da je vino pripremio zaručnik. Čitatelj će u sebi spontano reći: „zaručnik“ je Isus! Da taj zaključak nije pogrešan potvrdit će Krstitelj kada u 3,29 bude za Isusa rekao da je *zaručnik*, a njegovo poslanje jest njegova svadba s njegovim narodom.

2,11: *Učini Isus prvo znamenje u Kani Galilejskoj...* Dok Mt, Mk i Lk za *čudo* upotrebljavaju grč. izraze *dynamis* (snaga) ili *teras* (čudo), Iv upotrebljava *semeion* (znamenje). U SZ-u ovaj izraz označavao događaj koji nije nužno bio čudesan, a čini ga Božji poslanik da bi mu se priznalo da je poslan od Boga. Tako i kod Iv *znamenje* ima objaviteljsku ulogu: Isus zahvaća u zemaljske stvarnosti i vraća im njihovu prvotnu svrhu i životnost i time se objavljuje kao Riječ – Logos u kojem sva bića imaju izvor svoga postojanja (1,3).

Za *prvo* znamenje Evanđelje koristi grčku riječ *ἀρχή* koja označava da se radi o primarnom, temeljnom znamenju. Kao takvo ima programatski karakter: u Starom zavjetu znak mesijanskoga vremena, kad će se konačno ispuniti Božja obećanja, jest obilje vina (Post 49,10-12; Am 9,13; Pnz 32,12-14; Iz 25,6), a Isus darom vina vrhunske kvalitete nagoviješta početak mesijanskih vremena.

³⁸ Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, *Evanđelje ljubljenog učenika. Uvodna pitanja i komentar Ivanova evanđelja*, KS, Zagreb 2012., 84–85.

³⁹ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 106.

⁴⁰ Usp. Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, 70.

Povjerovalaše u njega njegovi učenici. Pri susretu prvih učenika s Isusom, vidjeli smo da Isus mijenjajući ime Šimunu u *Kefa* tj. *Petar*, najavio unutarnju transformaciju onih koji krenu za njim. Zahvaljujući novom vinu, učenici vidješe njegovu Slavu i *povjerovalaše u njega*. Transformirano vino vodi transformaciji učenika koja će, posredstvom čišćenja riječju (15,3), u svom krajnjem dometu za plod imati da će svi biti *jedno* (17,21).

Sv. Irenej kaže da vino ovdje simbolizira euharistiju: *vino* jest mesijanski dar, a govor o *času* upućuje na Isusov križ i otkupljenje grijeha.

Iv je ovdje utkao motiv crkvene sinergije: svi oko Isusa stavljaju se u pokret predvođeni Marijom. Svatko ima svoju vlastitu ulogu i doprinosi uspostavljanju harmonije koja ocrtava model eklezijalne zajednice okupljene oko Isusa. Činjenica da ravnatelj stola ne zna odakle novo vino, a *znaju sluge*, govori da Isus ostaje nepoznat liderima, a poznat slugama – onima koji su aktivni i služe.

5. Isus i Hram (2,13-25)

2,13: *Isus uziđe u Jeruzalem.* Iz Kane Isus sa svojim silazi u Kafarnaum (2,12) koji će postati njihova nova baza (usp. Mt 4,13; Lk 4,31). Odande će poći u vrijeme Pashe u jeruzalemski Hram kao i svi pobožni Izraelci.

Hram je u svim kulturama svijeta mjesto koje spaja zemaljsko s nebeskim, utjelovljuje smisao čovjekovih stremljenja koja uvijek nadilaze sve što vidi. No, i on može biti izopačen u mjesto zla i prijevare. Samo ono što je jako dobro može doživjeti izopačenje. Na svemu ostalome izopačenje se ne vidi u toj mjeri.

2,14: *U Hramu nađe prodavače volova, ovaca i golubova te mjenjače...* Isus je u Kani predstavljen kao onaj koji je došao ispuniti SZ-na obećanja u preobilju. Stoga nije čudo da se sljedeća zgoda događa u Hramu, srcu židovstva. Izraelov put, vjekovima usredotočen na hramsko bogoslužje, trebao je biti stalan hod k obraćenju, iščekivanje Božje novine da, kad se pojavi, budu za nju spremni. Trebao je biti mjesto susretanja s Bogom.

U Hramu se o velikim blagdanima odvijalo masovno kupovanje žrtvenih darova i mijenjanje novca. Uz iskren stav pobožnosti onih koji su ovdje trgovali, ova razina trgovine još je mogla biti prihvatljiva. Međutim, u Hramu se odvijala trgovina na višoj razini: neiskrena pobožnost po principu *do ut des* – dajem da daš, kupujem žrtvene prinose i time sam se osigurao pred tobom. Umjesto susreta s Bogom, kupiti sigurnost pred Božjom istinom i pravdom!

2,15: *I načini bič od užeta te ih sve istjera iz Hrama...* Kasniji razvoj događaja pokazat će da se Isus nije u prvom redu sukobio s konkretnim trgovcima, nego će se prozvanima osjećati predstavnici vjerskih vlasti – oni omogućuju Hramsku trgovinu na obje spomenute razine.⁴¹

2,16: *Ne činite od kuće Oca mojega kuću trgovačku...* Isus je Riječ po kojoj je sve stvoreno (1,3) pa tako i jeruzalemski Hram svoj temelj ima u njemu.

⁴¹ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 115–116.

Njegovi protivnici neće istraživati istinu, nego će smatrati da huli te će mu na sudskom procesu postaviti optužbu da se *pravio Sinom Božjim* (19,7).

2,18: *Koje nam znamenje možeš pokazati da to smiješ činiti?* Traženje znakova bit će jedna od konstanti njihovoga odnosa prema Isusu (4,48; 6,30) kojoj on neće udovoljavati. Isus će im nuditi znakove koje je on odabrao, a koje oni neće smatrati valjanim, čime pokazuju da nisu spremni za hod u novinu – smatraju kako oni trebaju odrediti koji su pravi znakovi!

2,19: *Razvalite ovaj Hram i ja ću ga u tri dana podići.* Isusove riječi treba shvatiti u smislu proročkog govora (usp. Am 4,4; Iz 8,9s): samo vi nastavite uništavati ovaj Hram kao i do sada, ali ja ću ga u tri dana nanovo podići. Razvaljivanje Hrama, dakle, nije sud tj. kazna nad Hramom čemu je čišćenje uvertira, nego je proces u kojem sami Židovi ometaju Božju prisutnost u Hramu.

2,21: *On je govorio o hramu svoga tijela.* Njegovi učenici, prva Crkva i evanđelist razumjeli su da je Isus mislio na svoje uskrsnuće. Time je najavljeno iščeznuće staroga Hrama i njegova zamjena novim – to znači da će i liturgija koja se u Hramu slavila također ići prema svojoj transformaciji. Zato nije slučajno da će u sljedećim poglavljima Isus nastupati u Jeruzalemu o velikim blagdanima i pokazivati da je u njemu ispunjenje njihovoga smisla. Stoga su događaji u Kani Galilejskoj i čišćenje Hrama programatski: sažeto najavljuju program Isusovoga djelovanja među ljudima – novi način Božje prisutnosti među ljudima da bi mogli ući u novi odnos s Bogom.

2,22: *Kad uskrsnu od mrtvih, prisjetiš se njegovi učenici da je to htio reći...* Kao što im je Ps 69,9 kasnije osvjetlio događaj u Hramu te Isusovu osudu i smrt, tako je prisjećanje na te riječi učenicima osvjetlilo događaj uskrsnuća.

Povjerovali su Pismu i besjedi koju Isus reče. Ovdje je Isusova riječ stavljena na istu razinu s riječima Sv. pisma. On je Riječ po kojoj je sve postalo, ona *Riječ* po kojoj je nastala i riječ Pisma, i po kojoj nastaje svjetlo u srcima čovjeka što se užije kad sluša *Riječ* (usp. 1,9).

2,23: *Mnogi povjerovali su u njegovo Ime.* Ovdje se, nakon učenika i Židova, pojavljuje treći tip stava: mnoštvo naklonjeno Isusovoj čudotvornoj moći.

2,24: *Isus se njima nije povjeravao...* U grč.: *nije vjerovao.* Dakle, oni su njemu povjerovali, a on njima nije vjerovao! Zašto? On želi njihovu „pažnju odvući sa znakova koje čini na istinu koja on jest“.⁴² No, nisu se htjeli otvoriti onoj stvarnosti na koju znamenje ukazuje. Kao predstavnika takve vjere, početkom sljedećeg poglavlja evanđelist predstavlja Nikodema (3,1-2).

6. Susret s Nikodemom (3,1-21)

Prizor s Nikodemom (3,1-21) prvi je od važnih Isusovih dijaloga s nekim pojedincem obilježen tipičnim ivanovskim *nesporazumom*.⁴³ Nakon susreta sa

⁴² Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, 73.

⁴³ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 327.

življenjem Saveza koje je ostalo bez vina radosti i Hram svelo na kuću trgovačku, Isus se susreće sa Zakonom uosobljenim u Nikodemu. Savez, Zakon i Hram su dobri, znaci života, ali nisu život. Od znakova treba stići do života!

3,1: *Bijaše među farizejima čovjek imenom Nikodem.* Bio je farizej, član Vijeća. Iako u našim ušima *farizej* zvuči kao *licemjer* jer više puta Isus kritizira neiskrenost pojedinaca, izvorno su farizeji bili najstroža sljedba koja se odlikovala revnošću za Božji Zakon.

3,3: *Tko se ne rodi nanovo/odozgor...* Nikodem je prema Isusu pozitivno raspoložen, smatra ga *učiteljem koji je od Boga došao*. Međutim, čim je Isus progovorio o kraljevstvu Božjem, ne uspijeva pratiti njegovu misao.

3,4: *Zar čovjek može po drugi puta ući u utrobu majke..?* Prilog ἄνωθεν može značiti *nanovo*, ali i *odozgor*.⁴⁴ Nikodem odmah pomišlja na prirodno rođenje od majke, što je u biološkom smislu logično. Prema Starom zavjetu, Izraelac rođenjem postaje član savezničkoga Izabranoga naroda i stoga *djetetom Božjim* (Izl 4,22). Je li to dovoljno da bi se bilo „na visini“ pred Svevišnjim?

3,5-6: *Ako se tko ne rodi od vode i Duha ne može ući u kraljevstvo Božje. Voda i Duh* o kojima Isus ovdje govori u uskoj su vezi s primanjem *Riječi* tj. *Svjetla* u Proslavu: oni koji prime *Riječ* rođeni su *od Boga* (1,12-13).

3,9: *Upita ga Nikodem: Kako se to može zbiti?* Glavni Nikodemov problem jest u tome što uopće ne pomišlja na Božji zahvat, dok Isus želi reći da se bez tog zahvata čovjek ne može približiti Božjoj sferi kraljevstva Božjega. Iako je Nikodem *učitelj u Izraelu* – Izraelu koji je neprestano učio pa i živio od iznenađujućih i nečuvenih Božjih zahvata – on ne shvaća i ne dopušta mogućnost još jednog novoga, začuđujućega Božjega zahvata. Time dospijeva u ironičnu poziciju – po definiciji Nikodem treba Izraelce učiti da slijede i žive od Božjih iznenađenja, a on, *učitelj u Izraelu*, zatvoren je za iznenađenja!

3,11: *Govorimo što znamo...* Kao zaključak ovoga razgovora pojavljuje se još jedan stupanj tipične Ivanove ironije: Nikodemu, koji nastupa govoreći *znamo...* (3,2), a pokazao je da ne zna, Isus suprotstavlja drugi *znamo*.

3,12: *Ako vam rekoh zemaljsko...* Izraelova mudrost dosegla je svoj vrhunac, ali nebesa ostadoše nedostupna. Samo onaj koji silazi s neba – Sin Čovječji – samo je on je vidio Boga i jedini ga on može objaviti (usp. 1,18; 3,11-13).

3,14-15: *Kao što je Mojsije podigao zmiju...tako ima biti podignut Sin Čovječji...* Kod evanđelista Ivana naziv *Sin Čovječji* označava Isusa u smislu putanje njegovog dolaska i povratka Ocu: *silaska* s neba, *uzdignuća* na križ čime odmah počinje i *proslava*, te njegovog *uzlaska* Ocu. Sljedeći retci (3,15-21) jasno izražavaju soteriološku orijentaciju ivanovske teologije.

3,16: *Bog je tako ljubio svijet te je dao svoga Sina Jedinorođenca.* Ovdje se pojavljuje riječ koja do sada nije korištena – ljubav! Prikazana je kao eksces. Otac je otac po tome što ima Sina – on predstavlja temelj Očevoga identiteta. I njega daje bez ograničenja – ne nekom ili nekima – nego cijelom svijetu. Za

⁴⁴ Usp. Andreas J. KÖSTENBERGER, *John*, 123.

razliku od Abrahama koji svoga sina nije žrtvovao, a prošao je na ispitu vjernosti (usp. Post 22), Bog će svijetu dati da kuša njegovu ljubav kojom daje svog Jedinca.

Otac nam daje svoga jedinoga Sina jer samo u njemu, koji ljubi upravo onako kako je i sam ljubljen od Oca, možemo vidjeti puninu svoga identiteta kao *sinova* Očevih. Stoga prihvatiti Njegovoga Sina učeniku omogućuje *postati dijete Božje* (usp. 1,12) i stoga otkriti onu mogućnost koju mu je Stvoritelj namijenio. Obrnuto, odbaciti ga znači zatvoriti se i izgubiti ono za što sam stvoren.

3,21: *Ovo je sud: svjetlost je došla na svijet, ali ljudi su više ljubili tamu nego svjetlost jer im djela bijahu zla...* Darivanjem Jedinca, Bog je svijetu dao onoga koji je *Svjetlo svijeta* (8,12). Svi su pozvani svjetlu. Ovdje počinje i izvršava se sud: on se događa u istom činu u kojemu i spasenje – u daru svjetla!

Stav pojedinoga čovjeka prema Isusu pokazuje njegovu unutarnju bit i kakav on stav prema Bogu želi zauzeti. *Bog je svjetlo i tame u njemu nema nikakve* (1 Iv 1,5). Umjesto da sudi, Bog ljubi. On ne može drugačije jer *Bog je ljubav* (1 Iv 4,8-10). Oni koji odbijaju Ljubav i Svjetlo sami se odlučuju za tamu i mržnju, ne žele produbljavati svezu s Onim u kojem je korijen njihovoga postojanja.

Nikodem nestaje u tami dok se ponovno ne pojavi u 7,50-52, tada već odlučnije usmjeren prema svjetlu. A Iv kreće predstavljati druge likove i njihov tip odnosa s Isusom – svjetlom svijeta.

7. Posljednje svjedočanstvo Ivana Krstitelja (3,22-36)

3,22: *Ode Isus...u Judejsku zemlju. Tu je...krstio. A krstio je i Ivan u Enonu...* Grč. tekst ovdje koristi imperfekte – naglašava usporednu krstiteljska djelatnost Isusa i Ivana Krstitelja koja je potrajala tijekom dužega razdoblja. Ivan krsti vodom (1,26.31.33), a Isus *Duhom Svetim* (1,33). Što znači ova razlika?

3,24: *Ivan još nije bio bačen u tamnicu.* Krstiteljeva smrt koju evanđelist navodi kao usputni nagovještaj (3,24), njegovim riječima koje će uslijediti daje vrijednost duhovne oporuke koja ga ovjerovljuje kao istinitoga proroka.

3,25: *Između Ivanovih učenika i Židova nastade prepirka o čišćenju.* U svim religijama postoje obredi koji predstavljaju ljudsko nastojanje da se čovjek *rodi odozgor*; izražavaju želju, ali je ne mogu ostvariti. Izraz su prirodne religioznosti koja je pozitivna ako se ne zatvori, nego ostane otvorena za Božji zahvat.

Činjenica da nakon ove rasprave učenici odlaze Ivanu s pritužbom kako *svi hrle za Isusom*, čitatelju potvrđuje da je s pravom postavio pitanje odnosa Ivanovoga i Isusovoga krštenja jer se isto pitanje javlja i Ivanovim učenicima.⁴⁵

3,26: *...onaj za koga si svjedočio – on eto krsti i svi hrle k njemu.* Pitanja s konca Iv 1 (kakav je Ivanov stav prema onima koji su prešli k Isusu? što će biti s

⁴⁵ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium 1-4*, 452; suprotno drži Charles K. BARRETT, *The Prologue of St. John's Gospel*, 221.

drugim Krstiteljevim učenicima koji još nisu prešli?) izranjaju novom snagom. Njihov se učitelj treba odrediti prema činjenici da svi postaju Isusovi učenici.

Iz njihovih riječi *za kojega si svjedočio* (3,26) proizlazi da su svjesni svoje konfrontacije s Krstiteljevim svjedočanstvom jer grčki perfekt podrazumijeva da Krstitelj za Isusa još uvijek svjedoči. Ako Isus osobno nije uspio uvjeriti u svoj identitet ljude pred kojima je u Jeruzalemu činio znamenja i Nikodema (2,13-3,21), koji mu je prišao s entuzijazmom, nije li za očekivati da ni njegov svjedok Krstitelj to neće uspjati sa svim svojim učenicima?

3,28: *vi sami ste mi svjedoci da sam rekao – nisam ja Krist...* Krstitelj u rastu Isusove popularnosti prepoznaje djelo Božje (3,27) i potvrdu svoga svjedočenja. Krstitelj učenike poziva na prihvaćanje činjenice da su svjedoci njegovoga svjedočenja: doveli su se u ironičan položaj jer ne razumiju ni Isusa, ali ni vlastitoga učitelja.

3,29: *Prijatelj Zaručnikov koji stoji uza nj i klikće od radosti...* Ivan Isusa prikazuje *Zaručnikom* Izraela na temelju starozavjetnoga prikazivanja ženidbe između Boga i njegovoga naroda (usp. Hoš 1-2; Jr 2,2, Iz 61,10). *Zaručnikov prijatelj* bila je visoka pozicija na svadbi kojom on postaje svjedokom i brine za njezin uspjeh. *Zaručnikov glas* odnosi se na kličući poziv kojim *Zaručnik* svom prijatelju, koji stoji ispred zaručnice odaje, daje do znanja da je prepoznaje kao svoju zaručnicu, dok je prijateljeva srdačna radost u tom kontekstu izraz nesebičnosti i dijeljenja radosti sa Zaručnikom.

Krstitelj već sada ima *radost* koju će Isus obećati apostolima kao znak poukrsnoga vremena, a odnosi se prije svega na njihovu vezu koju će imati s Gospodinom (15,11; 16,20-24; 17,13; 20,20).

3,30: *On treba da raste a ja da se umanjujem.* S obzirom da Krstitelj ima biti utamničen (3,24), njegov govor o radosnom umanjivanju daje do znanja kako svoj napredak doživljava ostvarenim u Isusovom napredovanju. Predaje se umanjivanju kako bi Svjetlo u njemu i oko njega još više raslo. Jedino pristupanje darovanom Svjetlu čovjeka lišava potrebe za samopromocijom i u njega unosi logiku Kraljevstva Božjeg, približava ga logici ljubavi koja je oprječna logici ovoga svijeta i prirodnom nagonu.

3,31-36: *Tko odzgor dolazi on je iznad svijeta ... Božje riječi govori...* Neki istraživači smatraju da Krstiteljev govor završava u 3,30⁴⁶, a neki da se proteže do 3,36⁴⁷. Smatramo da ih izgovara Krstitelj budući da nije naznačena nikakva promjena govornika.

⁴⁶ Usp. Raymond E. BROWN, *The Gospel according to John I-XII*, 159–160, Valerio MANNUCCI, *Giovanni il Vangelo narrante*, EDB, Bologna 1993., 190, Charles H. TALBERT, *Reading John: A Literary and Theological Commentary on the Fourth Gospel and the Johannine Epistles*, Smyth&Helwys Publishing, Macon 2005., 111.

⁴⁷ Usp. Craig KEENER, *The Gospel of John, I*, 581, Tobias NICKLAS, „Literarkritik und Leserrezeption. Ein Beitrag zur Methodendiskussion am Beispiel Joh 3,22 – 4,3“, *Biblica* 83 (2002.) 175–192, ovdje 181, Herman Ridderbos, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 148.

Krstiteljeve riječi pokazuju jasno razlikovanje između onoga što govore *oni koji su sa zemlje* i *onoga tko je odozgor*. Njegova unutarnja transformacija koja se očitovala odlukom umanjivanja jasno pokazuje kako je susreo Svjetlo! Sada njegove riječi pokazuju da razumije odnose Oca, Sina i Duha Svetoga – njegova egzistencija, umjesto da se „umanjila“, zapravo je „povećana“: otvorena joj je nova dimenzija – božanski prostor/ozračje ljubavi. Ulaskom u taj prostor on upoznaje nove predjele: intimni život Oca, Sina i Duha te dubine svoga identiteta *sina u Sinu* – po Duhu! Ulazi u novi život. Zato je model i Isusovoga učenika.

8. Isus i Samarijanka (4,1-42)

4,3: *...ode iz Judeje i ponovno se vrati u Galileju*. Činjenica da su farizeji doznali kako Isusu uspjeh rapidno raste, postaje upozorenjem da se vrati u kozmopolitsku Galileju gdje je njihov utjecaj bio znatno manji.

4,4: *Morao je proći kroza Samariju*. Geografski Isus nije morao proći kroz Samariju⁴⁸, nego je mogao ugodnijim putem Transjordanijom, kao drugi putnici, izbjegli za Židove „nevjerničku zemlju“. Naime, od 721. g. pr. Kr. u Samariji se, uslijed okupacije od strane Asiraca, naseljavaju kolonisti koji donose svoja božanstva. Zbog toga cijelo područje Židovi počinju smatrati kontaminiranim, a njezino stanovništvo hereticima. Stoga grč. glagol δει, koji označava nužnost uslijed božanske spasenjske volje (usp. Iv 3,7.14.30; 4,20.24; 9,4; 12,34; 20,9; Mt 16,21), govori kako *Zaručnik* i u Samariji mora tražiti svoju *Zaručnicu*.

4,5: *Dođe, dakle, u samarijski grad koji se zove Sihar...* Vjerojatno se ovdje misli na *Šekem* – tu su hodili Abraham i Jakov, tu je sahranjen Josip (Jš 24,32), a tu je obnovljen i Savez s Gospodinom nakon ulaska Izrealaca u Obećanu zemlju.

4,9: *Kako ti Židov išteš od mene piti?* Ogorčena na nepravedno ponašanje Židova prema Samarijancima, ona isprva odbija Isusovu molbu da mu dade piti. Iako je začuđena što on kao učitelj razgovara s njom, jer je običaj bio da *rabbi* ni s vlastitom suprugom ne razgovara na otvorenom, nego tek u kući, ipak je primijetila da joj ne naređuje, što je tipično za tadašnjega muškarca, nego ju moli. Kako je i sama dobro znala što je žed, Isusova ju molba dodiruje u onom što im je zajedničko. Isus je *žedan njezine vjere* (sv. Augustin).

4,10: *Kad bi znala dar Božji...ti bi u njega zaiskala i on bi ti dao vode žive*. Isus polazi od onog što je ženina svakodnevna tegobna stvarnost – zahvaćanje vode – da bi iznio ono što on može dati njoj – *vodu živu*. Ona za sada ne poznaje taj *dar Božji*. Kad ga bude doživjela, Samarijanka će otrčati zaboravivši krčag.

4,11-15: *Gospodine, ta nemaš ni čime bi zahvatio...* Žena je sada raspoložena – Isusu se obraća sa *Gospodine* (4,11). Majstorski Iv pokazuje da nju interesira samo to da ne mora uvijek dolaziti na zdenac (4,15). Ovdje imamo

⁴⁸ Usp. Raymond E. BROWN, *The Gospel according to John I-XII*, 169.

obrat situacije: sada žena od Isusa traži piti. Iako još uvijek ne govore o istoj vodi, otvorena je mogućnost za napredak dijaloga.

4,16-19: *Idi i zovni svoga muža...* S obzirom da je u to vrijeme samo muškarac mogao otpustiti ženu, ali ne i obratno, Samarijanka je žena koju su bivši „muževi“ iskorištavali i iznevjerili njezinu ljubav. Činjenica da joj ni sadašnji *nije pravi muž* pokazuje da ni s njim nije pronašla pravu ljubav. Ona je žedna drugačije ljubavi, one koju može dati samo *Zaručnik*.

4,19: *Gospodine, vidim da si prorok*. Pridajući Isusu titulu *proroka* (4,19), žena ga vidi u liniji ljudi koji su tijekom Staroga zavjeta služili unapređenju odnosa naroda s Bogom. Ovaj detalj očituje njezinu načelnu otvorenost za Božje djelovanje u povijesti. Iako spasenje dolazi od Židova, dolazi vrijeme kad će se pravo štovanje Boga vršiti *klanjanjem u Duhu i istini*.

4,25: *Znam da ima doći Mesija zvani Krist – Pomazanik*. Nakon što je pokazala otvorenost za dolazak Mesije (Pnz 18,15), Isus joj se očituje: *Ja sam!*

Ovaj izričaj jest jeka Starozavjetne Božje objave kad je objavljivao svoje Ime: *Ja sam onaj koji Jesam* (Izl 3,14). Njegovo *Ja sam* traži od nje da vjerom prihvati njegov mesijanski identitet.

4,27: *Uto dođu njegovi učenici pa se začude što razgovara sa ženom*. Čude se zbog tradicionalnog uvjerenja da je žena nesposobna shvatiti religioznu poruku.

4,29: *Dođite da vidite čovjeka...da to nije Krist?* Krčag ostavljen na bunaru govori o uzbuđenju nad otkrićem Krista. Umjesto predbacivanja nedostataka, on joj dariva ono za čim je žedala.

Samarijanka sada zna da se Isusa upoznaje tek u susretu s njim. No, isto tako upoznaje i sebe jer Isus joj je pomogao da postane svjesna svoje duboke žeđi. Stoga zove svoje sugrađane neka sami počnu otkrivati Krista. Ponavlja Isusov početni poziv učenicima *dođite i vidite* (1,39).

Razgovor sa Samarijankom te posljedica tog razgovora prvi je pravi primjer Ivanove dramatske sposobnosti.⁴⁹ Žena je prošla hod s Isusom od faze u kojoj su bili stranci, pa preko toga da je on za nju *gospodin, prorok, Mesija*, sve dok nije postala prva misionarka. Nakon što je osobno susrela Isusa, vrhunac njezinoga misionarenja jest da i druge dovede do susreta s njim. Tipični naglasak Ivanove teologije jest da se svi moraju osobno susresti s Isusom.

9. Drugo znamenje u Kani (4,43-54)

Ovaj izvještaj o sinu (υἰός) kraljeva službenika vjerojatno je treća inačica izvještaja o satnikovu sluzi (παῖς) koju nalazimo u dva donekle različita oblika u Mt 8,5-13 i Lk 7,1-10. Razlog jezičnim razlikama mogla je biti usmena tradicija:

⁴⁹ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 334.

naime, grčka riječ *παῖς* može značiti *sin* i *sluga*.⁵⁰ Druge razlike proizlaze iz teologije pojedinih evanđelista.

Ističući kako Isus u 4,43-45 govori o nedostatnoj vjeri zato što je svjestan da će ga tamo lijepo primiti jer od njega očekuju prije svega čudesa, bez interesa za dubinu njegove poruke, Iv zapravo čitatelja upozorava da sada slijedi nova pouka o vjeri.

Očev stav i hod prema Isusu (4,47) očituju vjeru u Isusovu moć da učini čudo ozdravljenja, iako je njegov sin u kritičnom stanju i život mu je na izmaku – velika vjera!? Ali, za razliku od sinoptika, kod Iv Isus ne hvali njegovu vjeru, nego mu se obraća kritičkim tonom i čak ga, upravo u pogledu vjere, svrstava među one koji vjeruju samo zbog čuda, tj. koristi (4,48)!

Isus ovim činom ne želi negirati očevu vjeru, nego istaći određenu kvalitetu vjere; želi reći da je jedini motiv s kojim se uputio k njemu bilo samo čudo – kao da kaže *da nisam u stanju učiniti čudo, vi se ne biste interesirali za mene*.

Ovako energična, a za oca djeteta možda i neugodna gesta, očituje Isusovu brigu da ne bude krivo shvaćena njegova čudotvorna moć i, što je još važnije, želju da otac i cijela obitelj bolesnoga dječaka ne zaostane u hodu vjere na pola puta, tj. samo na čudu. Ova Isusova riječ nije optužba, nego kao izazov! Zapravo, ovdje imamo nešto suštinsko u Isusovom stavu prema svakom čovjeku, pa i prema ovom kraljevom službeniku. Kao što je Isus više bio žedan Samarijankine vjere negoli vode iz bunara (sv. Augustin), tako je sada žedan vjere ovoga oca!

Otac na to ponavlja svoju molbu, što odražava svu dramatičnost situacije u kojoj se on nalazi, ali potvrđuje drugu dramu o kojoj smo maločas govorili – pred Isusov zahtjev za vjerom, koja otvara pristup u vječni život, ljudi izlaze sa svojim zahtjevima za pomoći, za čudom i toga se zahtjeva teško odriču. I u slučaju ovoga oca iz Kafarnauma taj dramatični moment sada izbija u prvi plan.

4,50: *Idi, sin tvoj živi!* Iako se čini da je Isus popustio kao što je to činio i drugim slučajevima kad su ga ljudi uporno molili (usp. Mt 15,25ss), ovdje to nije slučaj. Do sada je otac molio Isusa da siđe s njim do njegove kuće. Isusovo fizičko prisustvo u kući bolesnika ocu se činilo neizostavnim za ozdravljenje njegova sina. Sada ga Isus otpravlja kući samoga, ne kreće s njim, nego mu daje samo – svoju riječ! Isusova riječ sada je očevoj vjeri dovoljna da krene u miru! Otac je stavljen u situaciju da mora povjerovati samo riječi koju mu Isus daje i – vjeruje.⁵¹

Na vijest o ozdravljenju, *povjerova on i sav dom njegov* (4,51-53). Izraz koji opisuje njihovu vjeru ovdje je u apsolutnoj formi (nema objekt) i stoga više ne označava čin pojedinačnoga *vjerovanja u nešto*, nego obraćenje na život prave vjere (*vjerovati* u apsolutnom smislu u Iv označava vjeru u Isusa kao nečiji trajni životni stav).

⁵⁰ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 336.

⁵¹ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 176.

Otac je prešao put od općenitoga vjerovanja u Isusovu čudotvornu ozdraviteljsku moć s kojom je došao pred njega u Kafarnaum (4,47), potom je počeo vjerovati u Isusovu riječ (4,50), da bi napokon u vjeri posve prionuo uz Isusovu osobu (4,53) = vjeruje Isusu. Njegovo iskustvo susreta s Isusom i predanja njegovoj riječi na koncu dovodi do toga da cijeli njegov dom povjeruje (usp. Dj 10,2; 11,14; 16,15.34).

Ovim se drugim čudom radnja Evandjelja vraća na mjesto u kojemu se dogodilo i prvo čudo, gdje je sve počelo – u Kanu Galilejsku. Time evanđelist radnju koja je tekla između ovih dvaju događaja zatvara u zgradu. Pri tome ovaj drugi događaj služi kao svojevrsni zaključak ovom dijelu Evandjelja.

Istovremeno, drugo galilejsko čudo predstavlja novi početak: Isus, nadilazeći nacionalne granice, čudo udjeljuje i strancima. Što je još važnije, počinje pouka o pravoj naravi vjere – to je vjera u Isusovu riječ. Drugo čudo u Kani stoga je uvod u novu, veliku sekciju Isusova samoobjavlivanja i nastojanja ljudima pokazati narav prave vjere.

*Excursus: Duhovno značenje Isusovoga čuda*⁵²

Isusova čudesa pripadaju njegovom svjedočenju za Oca jer su znakovi, tj. očitovanja, božanske stvarnosti u koju je čovjek pozvan ući. Oni stoga olakšavaju čovjekov hod prema toj stvarnosti i pomažu njegovu vjeru na tom hodu.

No, Isus je više od znakova koje čini – više od kruha kojega umnaža, više od života kojega vraća umirućem dječaku... Sam Isus čudo je odozgor. U znakovima koje čini, Isus zapravo udjeljuje samoga sebe – zato kruh može postati *kruh života*, ustajanje od mrtvih *uskrснуće života*, njegova riječ *istina* itd. Vjera koja se traži nije dakle samo vjera u čudo niti vjera u Isusovu moć da čini čudesa. Radi se o vjeri u Isusa koji je *dar Božji koji silazi s neba* ukoliko se u njemu na način vidljiv čovjeku – putem znaka – uprisutnjuje nebeska stvarnost. Stoga *vidjeti Isusovo čudo* još uvijek ne znači *vjerom se otvoriti nebeskoj stvarnosti koju Isus uprisutnjuje* i kojoj je on znak.

Isus je oca umirućega dječaka uputio na hod od gledanja čuda prema ulasku u nebesku stvarnost koju on, Isus, nosi u sebi. Za oca je ono pravo počelo tek kad je odlučio prihvatiti Isusovu riječ i imajući samo nju, bez Isusa krenuti svom umirućem sinu.

Upravo to je i naša životna situacija – svojim očima ne vidimo Isusa, on nije s nama fizički prisutan, ali u naše životne tokove možemo poći držeći njegovu riječ. Kao i ovom ocu, njegova riječ i nama otvara put za dodir s nebeskom stvarnošću jer ona je *duh i život* (6,68).

⁵² Prema Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 177–178.

Starozavjetni blagdani i njihovo nadomještanje (transformacija) (5-10)

Dominantni motiv u ovom pododsjeku jest niz židovskih blagdana (subota, Pasha, blagdan Sjenica, blagdan posvete Hrama), i za vrijeme svakoga blagdana Isus nešto čini ili govori tako da na neki način blagdanu daje novo značenje⁵³ – zapravo, radi se o transformaciji započetoj prigodom čišćenja Hrama (2,13-25).

Početak 5. poglavlja označava jasan zaokret u Evandjelju po Ivanu. Isusova samoobjava koja je započela u poglavljima 2-4 nastavlja se stalno rastućim intenzitetom i produbljenjem bogatstva tema i motiva. No, sada se pojavljuje protivljenje vjerskoga vodstva (Židovi). Mnoštvo je stavljeno u krizu: pod dubokim su dojmom Isusovih riječi i djela, ali i u strahu od Židova. Ove silnice svoj prvi rasplet dobivaju koncem 10. poglavlja.

Spojiti čudo i dijalog/govor koji se razvija na temelju čuda i koji iznosi na vidjelo njegovu vrijednost koju ima kao znamenje, Ivanova je tehnika koju će rabiti i u sljedećim poglavljima.⁵⁴

10. Ozdravljenje uzetoga na kupalištu Bethzatha (5,1-18)

Ovdje, prigodom nekoga *židovskog blagdana* – a svaka je subota po sebi blagdan (5,9) – Isus ozdravlja uzetoga čovjeka koji je iščekivao ozdravljenje na bazenu Bethzatha, jer se u starini smatralo da voda ima iscjeliteljsku moć.

Vrlo vjerojatno se radi o kupalištu u obliku trapeza (podijeljeno pregradom na dva dijela) u sjeveroistočnom dijelu Jeruzalem.⁵⁵ Iako je smatrano sumnjivim mjestom, Isus ga ipak posjećuje.

Na temelju vjerovanja da voda postaje ljekovita kad ju anđeo uzbiba, ovo okupljalište bolesnika prestaje biti mjesto susreta i postaje poprište egoistične utrke *stići prije drugih kad se voda pokrene!*

U tome mjestu bolesnih, ali i nemilosrdne borbe za zdravlje, ovaj je bolesnik napušten i izoliran: *Gospodine, nemam nikoga tko bi me uronio...* (5,7). Tragično je da na mjestu na kojem se očekuje spas od anđela Božjega vlada zakon bržega; do spasenja stiže jedino putem eliminacije drugoga (slika našeg svijeta!). Kada bi mogao i ovaj bolesnik rado bi prestigao i eliminirao drugog!

Zato će Isusov susret s uzetim biti mnogo više od ozdravljenja. Umjesto da bude susret poradi ozdravljenja (što traži većina kršćana, nažalost), on bi se prije mogao okarakterizirati kao ozdravljenje u službi susreta: Isus će tijekom susreta nastojati preobraziti bolesnikov način postojanja i življenja, te ga uključiti u Božje logiku ljubavi i dara, nakon što u njemu razobliči ljudsku logiku.

⁵³ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 336.

⁵⁴ Usp. *Isto*, 336.

⁵⁵ Usp. *Isto*, 336, bilj. 27.

Iz bezimene utopljenosti u masu izvlači ga Isus: *želiš li ozdraviti?* Mjesto egoistične borbe za njega može postati mjestom susreta i očovječenja jer dar pretpostavlja otvaranje drugom, rušenje predrasuda i antagonizama.

Stoga Isusovo pitanje *želi li ozdraviti?*, iako se u početku čini banalnim, cilja na više od zdravstvenoga oporavka; zapravo pita: *želiš li postati čovjekom?*

Riječ *ustati* ovdje igra važnu ulogu (usp. 5,21): ustajući i noseći svoj krevet, uzeti manifestira promjenu situacije: više ne nosi krevet nemoćnoga čovjeka, nego čovjek počinje trijumfalno nositi svoj krevet! Sve skupa jest objava slave Božje. Sv. Irenej: slava Božja jest živ čovjek!

Međutim, Isusov nalog ozdravljenome da *uzme* svoju postelju protivi se propisu o subotnjem počinku. Objašnjenje koje ovdje Isus nudi Židovima nije utemeljeno na ljudskim razlozima (usp. Lk 13,15-16; 14,5), nego se poziva na vrhovni autoritet: iako ljudi ne bi trebali raditi subotom, Bog radi i toga dana. Tvrdeći da je Bog njegov Otac, Isus sebe izjednačuje s Bogom. To je blasfemija koja zaslužuje smrt.

Htjeti se praviti Bogom jest srž Adamovog grijeha (usp. Post 3,5). Naime, Adamov grijeh bio je u tom što je htio sam za se ugrabiti ono što po sebi ne može imati – *biti kao Bog*, ali početke toga – *biti na sliku Božju* – već je dobio kao dar. No, to nije prihvatio. Isus je, naprotiv, Sin koji prihvaća Oca kao Oca i sebe kao Sina – ljubljenoga Očevoga. Zato može objaviti istinu o suboti/Zakonu: on nije iznad čovjeka, nego je izraz Očeve ljubavi za sinove. Stoga ne može biti u službi čovjekovoga sputavanja, nego promicanja njegovoga života i oslobođenja.

Isus želi Zakonu vratiti njegov prvotni smisao, Bogu očinsko lice, a čovjeku istinu da je *sin*. Ako čovjek ne ide prema tome, slavljenje subote postaje isprazni običaj. Ovakvom se pristupu suprotstavljaju židovski vjerski vođe i time pokazuju da im nije do rasprave o prvotnoj svrsi Zakona, nego do toga da ga upotrebljavaju kao sredstvo dominija nad čovjekom. Tako u Iv vrlo rano počinje protivljenje Isusu, a i tvrdnja o njegovu božanstvu vrlo je jasna.

11. Samoobjava Isusa kao Sina Božjega i svjedočanstva (5,19-47)

U ostatku 5. poglavlja Isus počinje dugi monolog kao odgovor na zaključak Židova opisan u 5,18.

Ovaj govor važan je za cjelinu Evanđelja i tijek događanja u njemu. Odgovarajući na pitanje kršenja subote, Isus odgovor smješta u kontekst svoga odnosa prema Ocu. Tvrdi da sebi ne prisvaja nešto što mu ne pripada, nego da – kao Sin – ne čini ništa sam od sebe, već ono što vidi da čini i Otac. Štoviše, Otac ga ljubi i pokazuje mu ono što i sam čini (5,20).

Umjesto da ove riječi budu shvaćene kao da Isus želi reći kako je manji i podređen Ocu, one govore o jedinstvu s Ocem – Isus se ovdje želi prikazati suglasan s voljom Božjom pa i kad krši subotu. Time na vidjelo dolazi značenje izraza iz Prologa *Riječ bijaše Bog* (1,1c) i *Riječ tijelom postade* (1,14): Riječ je

utjelovljenjem i dolaskom na ovaj svijet u nj unijela svoje jedinstvo s Ocem tako da onaj tko je vidio Sina, vidio je i Oca (14,5-12). Međutim, utjelovljenje uzrokuje da se Sin ipak prikazuje donekle ovisnim o Ocu, od njega je poslan i vrši njegovu volju.⁵⁶

U Isusu nam na vidljiv način prilazi ljubav Božja i pruža mogućnost da uđemo u tu stvarnost koju Isus živi od vijeka (5,20). Mogućnost koju Isus otvara jest početak novoga postojanja, a koje evanđelist opisuje u kategorijama uskrsnuća (5,21-24). Događaj s uzetim simbolizira ustajanje na novi život: onaj tko se otvori Isusovoj riječi i sam ulazi u sinovski odnos s Ocem, prihvaća vlastiti identitet sina Božjega i živi tako da ljubi braću pa zbog toga *prelazi iz smrti u život* (1 Iv 3,14). Tom odlukom (usp. 3,15-21), on „mimoilazi“ sud (5,24): prihvatiti identitet da si *sin Očev* i početi ga živjeti, to znači ustati od svoje nemoći. Naime, ne znati i ne htjeti živjeti kao *sin Očev* znači odbiti mogućnost postajanja djetetom Božjim (usp. Iv 1,12) i stoga ne upoznati odakle si došao i kamo ideš, misliti da si došao ni iz čega i da se u ništa vraćaš – takav život postaje teret, a čovjek robom straha od smrti i bezuspješni tražitelj smisla.

U 5,31-40 kao glavni pojavljuje se pojam svjedočenja. Njega se ovdje tretira u forenzičkom smislu: kako Isus može legitimirati svoj identitet u odnosu na visoke iskaze koje daje o sebi na način valjan u ondašnjem zakonodavstvu? A prema ondašnjim pravilima, tražilo se svjedočanstvo najmanje dvaju valjanih svjedoka. No, Isus će smjer suđenja okrenuti protiv svojih tužitelja.⁵⁷

Drugi koji svjedoči za Isusa jest Bog i Isus je uvjeren u istinitost njegovoga svjedočanstva (5,32); ono je za njega presudno bez obzira hoće li ga židovske religiozne vlasti takvim i prepoznati. Zato Isus kaže da ne prima svjedočanstva od čovjeka (5,34). No, poradi njihovoga spasenja navest će i druge svjedoke. Isus ih upućuje na Krstitelja (5,33.35) kao općeprihvaćen, daleko najveći duhovni autoritet onoga vremena – njegovo bi im svjedočanstvo trebalo biti dovoljno.

Potom Isus navodi da za njega svjedoče *djela* koje mu je Otac povjerio izvršiti (5,36-38). Naime, ne postoji mogućnost nikakvoga objektivnoga svjedočanstva sa strane, kao što bi to željeli Židovi. Svjedočanstvo je u samim *djelima*! Ako netko, promatrajući ta *djela*, u njima ne doživljava objavu Božju, onda njemu ne bi bilo dovoljno uvjerljivo ni da u prilog Isusu svjedoči bilo tko drugi. *Sv. Toma Akvinski kaže da se istina nameće snagom same istine*. Onaj kome ona nije rječita, neće pomoći nikakvi dokazi jer je očito kako se namjerno zatvara pred njezinim svjetlom. Naprotiv, tko primi njegovu Riječ, u svojoj nutрини sluša *Očev glas* i *vidi njegovo lice* (5,37) koje je Sin došao očitovati. Ovo se događa zato što, ako primamo Riječ, ona osvjetljava našu nutrinu svojom istinom – to je nutarnje svjedočanstvo Duha Svetoga koje primaju oni u kojima prebiva ljubav Božja i zahvaljujući kojoj mogu shvatiti Pisma (5,42). Na taj

⁵⁶ Usp. Andreas J. KÖSTENBERGER, *John*, 186.

⁵⁷ Usp. Jerome H. NEYREY, S.J., *The Gospel of John*, Cambridge University Press, New York 2007., 112–113.

način Otac privlači pojedine ljude Sinu (6,44) i oni postaju διδασκτοί, *poučeni od Boga* (6,45; usp. 1 Sol 4,9).

Isusovi oponenti, koji su se zatvorili prosijavanju istine iz *Očevih/Isusovih djela*, ne mogu razumjeti niti *Pismo*, niti Mojsija (5,39-47); ne pronicu njegovu duboku poruku (5,39). Umjesto da prione uz duboku poruku Pisma koja kaže da ga Otac ljubi, čovjek radije kreće *slavu tražiti od ljudi* (5,44). Od bezuvjetnoga i neograničenoga, usmjerava se odnosima koji su ograničeni i koji će ga uvjetovati – da bi nam se svidio, moraš ovo, ono...i tako počinje neautentičan život, gubitak identiteta, frustracija i na koncu praznina.

Ne ići linijom Pisma, k tome odbijati raspravu o njemu, a tvrditi i djelovati kao da ga poznaješ, tj. prisvajati si autoritet nad njegovom istinom, znači biti u sukob s njim! Isus im zato otvoreno kaže da će im Mojsije biti tužitelj (5,45).

Excursus: odnos Sina i Oca

Apsolutni izraz *Sin* označava Isusa uglavnom u Ivanovom evanđelju (osim u Iv 3x dolazi u Mt te po 1x u Mk i Lk). Taj apsolutni način govora o *Sinu* mora se razlikovati od čestog izraza *Sin Božji*.

Sin nije samo kristološki naslov, već se izdvaja time što označava Isusov jedinstveni odnos prema Bogu, Ocu. U tim ivanovskim tekstovima (18x) i *Otac* se upotrebljava apsolutno, napose u formuli *Otac koji me poslao* (5,37; 6,44; 8,16.18 itd).

Odnos Sina prema Ocu odlikuje se s nekoliko tipova relacija:

1. često se navodi da *Otac Sinu* nešto daje (svoju riječ, svoje ime, slavu itd.); iznad svega Otac je svijetu dao Sina (3,16), a dat će i Duha (14,16); Sin ljudima može dati samo ono što je primio od Oca;

2. *Otac ljubi Sina* kao i *Sin Oca*; *Očeva* se ljubav pokazuje u tome što pokazuje *Sinu* sve što sam čini (5,20), a *Sinova* u tome što ispunjava poslanje koje mu je dao *Otac* (14,31b); njihova se ljubav očituje u međusobnoj usmjerenosti djelovanja i međusobnom proslavljanju;

3. *Otac poznaje Sina*, a *Sin poznaje Oca* (10,15); ovim se izražava povezanost i povjerenje *Sina* s *Ocem*; ono je uzorom i pralikom Isusovoga jedinstva s njegovim ovcama – *on poznaje svoje i njega poznaju njegove* (10,3);

4. *Otac* je nazočan u *Sinovima* riječima i djelima; jedinstvo *Sina* s *Ocem* toliko je da su Isusove riječi istodobno i *Očeve* riječi (12,50); *Očeva* nazočnost u njemu je tolika da Isus može reći svaki koji vidi *Sina*, vidi i *Oca* (14,9);

5. *Otac* je veći od *Sina* (14,28); ovo treba promatrati u kontekstu *Sinovoga* slanja i boravka na svijetu; stoga će *Otac* trenutke *Sinove* najveće nemoći i sramote pretvoriti u njegovu proslavu.

*Excursus: život vječni sada ili poslije uskrsnuća od mrtvih?*⁵⁸

Retci 5,27b-29 kažu kako će sud biti održan na kraju povijesti pozivom Sina Božjega da iziđu *koji su u grobovima*. Moralno mjerilo suda i ovdje je uopćeno: *koji su činili dobro/koji su činili zlo*, a rezultat je suda uskrsnuće života/osude.

No, u 5,24-26, dakle retcima koji prethode, govori se kako se uskrsnuće već u sadašnjosti dogodilo po vjeri, odnosno govori se o prijelazu iz područja smrti u područje života (na istom tragu bio je i Isusov govor u 3,15-21).

Naime, ovdje su jedan pored drugoga „prostorno-prezentski“ i „vremensko-budući“ eshatološki koncept. Iako se drugi smatra naknadno dodanim, ipak treba imati na umu kako prezentski model ni na koji način nije doveden u pitanje: oni koji su u grobovima, tj. koji su mrtvi po vjeri, već su prispjeli k životu (5,24s).

Prezentski koncept treba biti korigiran i proširen (obrnuto je u 11,21-27), i to u dvostrukom pogledu:

1. vjeri se mora pridružiti moralno dokazivanje,
2. već darovani vječni život bit će potpuno ostvaren o uskrsnuću mrtvih u posljednji dan; tome odgovara četverostruki izraz koji zvuči kao formula *Ja ću ga uskrisiti u posljednji dan* (6,39.40.44.54).

Ovo odgovara eshatologiji 1 Iv u kojoj je zadržan „prostorno-prezentski“ koncept: *vječni život već se pojavio u Isusu Kristu* (5,20; 1,2). Kao i u Iv 5,24, i u 1 Iv 3,14 kaže se: *mi smo iz smrti prešli u život*. Dok je u evanđelju „prostorno-prezentski“ koncept povezan s odlukom *vjere* (Iv 3,18; 5,24), u poslanici će na mjesto *vjere* stupiti *ljubav*, konkretna ljubav prema bližnjemu: *jer ljubimo braću* (1 Iv 3,14). *Svaki koji ljubi rođen je od Boga* (4,7), to znači, ima život vječni, kao što se obrnuto može reći da *svaki koji mrzi svoga brata, nema trajnoga vječnoga života u sebi* (3,15).

Vjera u evanđelju i *ljubav* u 1 Iv odnose se jedno prema drugom otprilike ovako: vjera je inicijacija, a življenje ljubavi dokazuje prisutnost vječnoga života u vjerniku. Poslanica se obraća onima koji vjeruju i usmjerava ih na praksu: *vjera se treba potvrditi u bratskoj ljubavi*.

12. Čudesno umnoženje kruha i događaj na moru (6,1-21)

Postoje dva izvještaja u sinoptičkim evanđeljima koja govore o umnažanju kruhova; prema nekim pojedinostima čini se kako je Ivanov izvještaj bliži prvom (Mk 6,30-53 par.), a prema nekima bliži drugom izvještaju (Mk 8,1-10 par).⁵⁹ Istraživači se ne mogu složiti koji evanđelist o kojem ovisi, niti u kojem stupnju. Sva se četiri evanđelista slažu da su Isus i apostoli na raspolaganju imali odveć skromne zalihe hrane (5 kruhova, 2 ribice), da je bilo trave, da je Isus

⁵⁸ Preuzeto u skraćenom obliku iz Joachim GNILKA, *Teologija Novoga zavjeta*, 244–245.

⁵⁹ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 337.

blagoslovio hranu i potom naredio apostolima da hranu razdijele mnoštvu, da su ostaci skupljeni u 12 košarica te da je Isus potom hodio morem.

Ipak, uočljiva je Ivanova tendencija naglasiti apsolutnu Isusovu kontrolu nad situacijom (kušajući učenike, zapovijeda im; sam razdjeljuje hranu; naređuje im skupljanje ulomaka) da bi na koncu odbio pokušaj mnoštva da manipulira njime.

Po strukturi ovaj je tekst sličan onom iz Iv 5: prvo se opisuje stanje potrebe – mnoštvo se kupilo oko Isusa, a učenici konstatiraju nedostatak hrane (tamo smo imali opis bolesti). Nakon što se dogodilo čudo, imamo dokazivanje: tamo je bolesnik ustao, uze postelju i otišao kući, a ovdje se događa impresivno obilan ostatak hrane (6,12-13) na temelju kojega Isus razvija nauku.

Spomen Pashe (6,4) čitatelja nuka da pomisli na Mojsija, manu i Izlazak kao pozadinu na kojoj treba promatrati događaje u ovom poglavlju Evandjelja. Stoga će spomen Pashe ovdje poprimiti teološku vrijednost.

Isusovo pitanje: *gdje da kupimo kruha?* ima za cilj pokazati kako postoji kruh kojega učenici ne poznaju, kao što Nikodem nije znao odakle ide vjetar (3,8).

Opisujući umnažanje kruha, evanđelist koristi termine tipične za euharistijski ambijent: *zahvaliti, ulomak, skupiti* itd. Kao što je razgovor s Nikodemom bio obilježen upotrebom pojma *rađanja* koje je imalo više značenja, tako ovdje u Iv 6 *kruh* postaje višeznačna stvarnost. Nakon što učenici u pustom kraju ne mogu nabaviti kruha, čudo kojim Isus umnožava *5 ječmenih kruhova i dvije ribice* omogućuje mu da se predstavi kao onaj koji njime gospodari i zato ga množe čudesno dozvati u ogromnim količinama čak ovdje u pustinju! 12 košara ostataka odgovaraju 12 plemena Izraelovih, ali i 12 mjeseci u godini – to je obilje kruha koje dostaje za ukupnost ljudi i vremena! Isus sada može učenicima kruh predstaviti u novom svjetlu i novom značenju.

Na prvoj, doslovnoj razini, kruh služi za održanje života i vrste. No, kruh dan drugome pruža život i označava ljubav. Čovjek se od životinje razlikuje po tome što može čitati simbolično značenje pojedinih sastavnica stvarnosti i ući u odnos s drugim; to je *kruh čovještva*. Međutim, čovjek to može samo ako dijeli svoj kruh, svoje vrijeme, snagu... ako dijeli svoj život. Neće li ga onda ugroziti, neće li onda njemu ostati manje života? Isus će u ovom poglavlju Evandjelja potvrditi ne samo da čovjek svoj život zadobiva ako stupa u odnos s drugima i ako ga dijeli, nego će kao *kruh pravoga čovjekovoag života* istaći sinovski odnos prema Ocu nebeskom i bratski prema svim ljudima. Ne samo da takav *kruh* postoji, nego je on jedino što može hraniti istinski život.

Narodu se svidjelo čudo – kruh bez rada i brige! Umjesto da u njemu vide znamenje *kruha života*, oni žele Isusa zakraljiti kako bi osigurali besplatni kruh (6,14-15). On ne pristaje. Mk 6,45 otvoreno izvještava: *Isus prisili učenike da prijeđu prijeke*: I njima se bilo teško rastati od besplatno umnoženih kruhova!

No, Isus ih nije napustio. Dolazi im na uzburkanom moru. Spoj čudesnoga umnažanja kruha i hodanja po vodi podsjeća na Mojsijeva čudesa mane i prelaska Crvenoga mora koja su se zbila pri Izlasku nakon prve Pashe, čak i mrmljanje u 6,41 odgovara sličnom postupku Izraelaca za vrijeme putovanja

kroz pustinju (Izl 16,2.8). U skladu s tim, nije slučajno da će kasnije uslijediti usporedba Isusa i Mojsija (Iv 6,32.58).

Došavši po vodi, Isus im kaže *Ja sam*. Ove riječi su odjek starozavjetne epifanijske formule *Ja sam Jahve* (Izl 3,14). Bog je njome objavljivao svoje ime i prisutnost, davao do znanja Izraelcima da je sada i ovdje s njima i za njih.⁶⁰

Strah učenika biva raspršen Isusovim riječima *Ja sam!* One su jače od materijalnih sila vjetra i mora, kao što je bila jača riječ koja umnožava kruhove. Kao što je bio njihov mir na podivljalom moru, Isus će u njihovu smrtnom životu postati *kruh života vječnoga*. Time se umnoženje kruha smješta u pravu perspektivu: umnoženi kruhovi dolaze iz onoga dijela stvarnosti kojega čovjek po sebi ne poznaje. No, to ne znači da je manje stvaran. Radi se o ulasku stvarnoga života u ovaj naš ograničeni. Sada su učenici pripremljeni da mogu čuti Isusovu riječ koju će uskoro izreći: *Ja sam kruh života* (6,48).

13. *Hrana propadljiva i kruh života* (6,22-47)

Dok sinoptički izvještaji ne govore o reakciji onih koji su jeli umnoženi kruh i ribe, Ivan govori kako mnoštvo također prelazi preko mora i dolazi k Isusu. U dijalogu koji slijedi i ima forenzičku oštrinu, postupno će se razotkriti njihovi motivi. Postat će jasno da ga žele zakraljiti, ali ne zbog njegovih riječi – nisu u njima vidjeli znamenje i prepoznali Očevu svjedočanstvo (usp. 5,32-44) – nego zbog obilja čudesno umnoženog kruha, jer smatraju kako je ovo prilika da si priskrbe korist (oportunistički). Naizgled žele biti njegovi učenici (6,25: *učitelju*), ali idu izravno protiv njegove volje!

Isus odmah daje do znanja da prouči motive njihovih srdaca (i stomaka!) (6,26) i stoga ih kao *učitelj* poziva na *hranu* koja nije materijalna i *ne propada* (6,27). Dat će je *Sin Čovječji kojeg je Bog ovlastio* – ne radi se samo o *učitelju*, nego o Božjem poslaniku kojem se treba otvoriti vjerom. Međutim, njihove riječi “slučajno” ignoriraju ono što je Isus prethodno rekao o *hrani* i svom *ovlaštenju od Boga* (6,28). Kako bi izbjegao “nesporazum”, Isus im ponovno progovara i to u njihovim kategorijama: *djelo je Božje da vjerujete u onoga koga je on poslao* (6,29). A oni na to pitaju: *kakvo znamenje činiš da vidimo pa da ti vjerujemo* (6,30)? Time pokazuju kako ono što su do sada doživjeli nisu shvaćali kao znamenje, nego kao materijalnu korist. Iako su vidjeli da se radi o čudu – kruha bez motike – ipak ga ne priznaju čudom kojim bi se Isus mogao legitimirati kao Božji poslanik. Dakle, nemaju vjeru čak ni na temelju čuda! Pošto nisu spoznali poruku znamenja, zapadaju u paradoksalnu situaciju da ne traže Isusa – koji je pravi kruh života – nego onaj umnoženi kruh koji je samo znak. Zamislimo zaručnika koji želi prsten, a zaručnica mu ne treba!? Kršćanina kojemu ne treba *kruh života*?

⁶⁰ Usp. Andreas J. KÖSTENBERGER, *John*, 205.

Izazov kojega stavljaju pred Isusa jest dati kruh koji će biti veći od Mojsijeve mane u pustinji jer *nahrani ih kruhom nebeskim* (6,31; usp. Izl 16,4s). U odgovoru Isus tvrdi kako je on *kruh života* (6,35). Na njihovo *mrmljanje*, koje je znak novoga nepristajanja (6,41-42), Isusov odgovor u 6,44-46 ide u srž problema i postavlja pitanje učeničkog identiteta. Može li svatko, bez obzira kakav je, biti učenik? Nastavljajući se na temu prihvaćanja svjedočanstva istine iz 5,31-47, Isus kaže: *Nitko ne može doći k meni ako ga ne povuče Otac* (6,44). Ne radi se o tajnom Božjem odabiru gdje neke uzima, a neke namjerno izostavlja, nego *svi će biti Božji učenici* (Iv 6,45a; usp. Iz 54,13) pa *tko god čuje od Oca i pouči se, dolazi k meni* (6,45b).

6,48-59: značenje izraza *jesti/blagovati*⁶¹

Kao što je u razgovoru sa Samarijankom izraz *piti* imao više značenja, isto je tako ovdje s glagolom *jesti/blagovati*. U 6,48-51a, Isus govori da je on *kruh života* (6,48), *kruh živi* (6,51). Izreka *tko vjeruje, ima život vječni* (6,47) podudarna je s onom *tko bude jeo od ovoga kruha živjet će uvijek* (6,51). Isus je poput Mudrosti u SZ-u koja priprema gozbu svojim sljedbenicima (Izr 9,1-9; Sir 24,19-22). U toj gozbi Mudrosti *kruh* označava *mudrosnu pouku*, a *jesti* znači *usvajati Mudrost* tj. učiti.

U 6,51b-58 pojavljuje se novina: Isus kaže kako je *kruh* kojega će dati njegovo *tijelo*! Slušatelji su to razumjeli doslovno i stoga im se činilo neprihvatljivim (6,52). Iako njihovim slutnjama ne daje za pravo, Isus ipak ustrajava u tome da će se njegovo *tijelo* i *krv jesti* tj. *piti* (6,53-55).

Naime, *tijelo* i *krv* antropološke su kategorije, koje označavaju cijeloga čovjeka s obzirom na njegovu ograničenost, na sposobnost trpljenja i umiranja. U četvrtom evanđelju *tijelo*, odnoseći se na Krista, uključuje u sebi i sjećanje na utjelovljenje. *Krv* upućuje na Isusovu smrt na križu kao izvor spasenja (1,29). Stoga je cijeli njegov put sažet u titulu *Sin Čovječji: Ako ne jedete tijela Sina Čovječjega...* (6,53). On podrazumijeva njegov silazak kao i uzlazak, povratak k Ocu (3,13; 6,62). Dakle, 6,53 titulom *Sin Čovječji* upozorava kako euharistijske darove daje Podignuti i Proslavljeni Sin Čovječji koji je kroz smrt ušao u Slavu. Imati u sebi božanski život kao plod sakramentalno-osobne povezanosti sa Sinom Čovječjim srž je ivanovskoga shvaćanja euharistije.

Tvrda je to besjeda! Tko je može slušati? (6,60-71)

Isusova riječ sudara se s čovjekovim egoizmom: on ne želi pojmiti život čiji je vrhunski domet davanje, dijeljenje. To ga zbunjuje i čini mu se kao propast, osiromašenje vlastitoga života. Isus poznaje ljudsko nepovjerenje, ali se uopće ne trudi otkloniti ovu „sablazan“ od svojih učenika – naprotiv, bila bi velika šteta da je učenik previdi! Jer onaj tko se ne sudari s ovim problemom, neće ga

⁶¹ Prema Jerome H. NEYREY, S.J., *The Gospel of John*, 127–128.

moći nadvladati. Taj neće primijetiti novinu Božjega života koji je pred njim. I nastaviti će živjeti u uvjerenju da je kršćanin, dobar čovjek, a zapravo će se ponašati kao svaki solidan poganin. A kršćanstva nema bez onih koji grizu, žvaču i upijaju sok Isusovog kruha ljubavi koja nosi sve, pa i križ.

Za razliku od onih koji se okreću od Isusa, Petar u ime učenika izražava svoju vjeru. No, to za sada čini izrazom koji se često nalazi na ustima zloduha kad susreću Isusa (usp. Mk 1,24; 3,11; 5,7).⁶² Ova dijabolička dvosmislenost znak je kako Petru i učenicima još uvijek Isusov život ljubavi nije jasan, što će potvrditi i njihov bijeg kad se bude približavao čas križa. No, oni imaju barem želju: Gospodine, želim početi, želim krenuti s tobom! Ostalo pripada misteriju Božjega vodstva kojim pohađa i prosvjetljuje duše koje mu se izruče.

*Excursus: Formula Ja je/sam u Evanđelju po Ivanu*⁶³

Došavši svojim po vodi, Isus im kaže *Ja sam*. Iako se može promatrati i u perspektivi antičkih glasničkih odnosa gdje su ove riječi predstavljale formulu kojom se predstavljao glasnik, ipak bi trebalo shvaćati u svjetlu starozavjetne objaviteljske formule *Ja sam Jahve* tako da izjava *Ja sam* koju izriče uprisutnjeni božanski *Logos* (1,1) i *Jedinorođenac* (1,18) poprima epifanijski karakter.

Kada se ivanovski Krist predstavlja izričajima *Ja sam*, kao nadopuna tj. predikat, ne dolaze različite kristološke titule, nego *ivanovske slike*.

U tri slučaja izričaj *Ja sam* dolazi u kombinaciji s nekim znamenjem kojega je Isus učinio (*kruh života*, 6,35.41.48.51; *svjetlo svijeta*, 8,12; 9,5; *uskrsnuće i život*, 11,25), u tri slučaja radi se o metaforičkim izrazima općega značenja kojim se opisuje Isusov odnos prema njegovim učenicima (*pastir dobri*, 10,11.14; *vrata ovčama*, 10,7; *pravi trs*, 15,1.5) te trijada u sklopu oproštajnoga govora *Ja sam put, istina i život* (14,6) koja dopunjuje ostale slike (*vrata – put, svjetlo – život, put – istina*).

Ove ivanovske slike temelje se na osnovnim ljudskim iskustvima i kao takve već su bile korištene u mnogim religijama i Starom zavjetu. Izraz su dualističkoga pristupa Četvrtoga evanđelja. Spasenje se doživljava na temelju iskustva zla, a otkupljenje na temelju iskustva izgubljenosti: čovjek, naime, u pravilu tek onda nauči cijiniti neko dobro (npr. zdravlje, život) kao vrijednost kada ga ošteti.

U Ivanovu evanđelju taj je odnos izvrnut i radikaliziran: čovjek postaje svjestan tame tek onda kad svjetlo počinje sjati. Bez svjetla, tama bi se smatrala normalnim stanjem. Ivanovski formulirano, to glasi ovako: *Ja, svjetlo, došao sam na svijet da nijedan koji u me vjeruje ne ostane u tami* (12,46). Ili: *Tama prolazi, a*

⁶² Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 250, bilj. 180.

⁶³ Tekst u *Excursusu* se u cijelosti oslanja na Joachim GNILKA, *Teologija Novoga zavjeta*, 202–205.

pravo svjetlo već svijetli (1 Iv 2,8) (svjetlo ovdje znači mogućnost orijentiranja, usmjerenost prema cilju, znanje o tome *kamo i odakle*, usp. Iv 3,8; 8,14).

U tom smislu reći da se shvaća što je smrt, moguće je tek nakon što se iskusi život. Ali odmah se mora dodati da se ovdje ne govori o biološkoj smrti, nego o stvarnoj smrti i stvarnom životu. Rečenica *Ja sam uskrsnuće i život* smjera na taj stvarni život. Oni koji nestvarno žive, već su mrtvi za stvarni život, premda još biološki žive (usp. 5,25).

Stvarni život zove se i *vječni život*. On uključuje u sebi i potencijal nadvladavanja biološke smrti, ali je puno više od toga. Budući da on već sada može imati utjecaj na čovjekovu zemaljsku egzistenciju, niječe stvarnu smrt (11,25s). Time su najjače označeni i snaga i punina stvarnoga života u njihovim utjecajima na zemaljsku egzistenciju.

Riječ *Ja sam*, koja se odnosi na kruh, ima veze s tim stvarnim životom. Zato ju on živi, to jest kruh koji daje život. Kao onaj koji je došao s neba – tu je dotaknuta njegova preegzistencija – Krist posreduje, jer on je od Boga omogućeni život što dolazi od Onostranoga (6,33.35).

Njega se postiže ako se u nj vjeruje. Taj slikoviti govor ovdje prodire do realističnosti, u kojoj *jesti od ovoga kruha* znači isto što i *vjerovati: Tko bude jeo od ovoga kruha* (= u mene vjeruje), *živjet će zauvijek* (6,51). Samo on utažuje glad i žeđ kao osnovni izraz egzistencijalne težnje za životom (6,35).

Ali to vrijedi samo za onoga tko teži za stvarnim životom. Materijalna glad za životom može predstavljati samo negativ toga. Jer ta glad nikad ne postiže svoju svrhu, nakon tobožnjega ispunjenja uvijek je razočarana, završavajući u smrti. Očevi – misli se na Mojsijevu generaciju – pružaju primjer te gladi života: *Očevi vaši jedoše manu u pustinji i pomriješe* (6,49).

Stoga, u toj argumentaciji nisu samo suprotstavljeni jedno drugom *kruh s neba koji daje život* (= Krist) i *mana*, nego također i težnja za stvarnim i težnja za nestvarnim životom. Oni koji su ispunjeni samo tim posljednjim, mrmljaju (6,41), prepiru se (6,52) kao i ljudi Mojsijeve generacije. Oni traže Isusa samo zato što su *jeli od tih kruhova i nasitili se* (6,26), i žele ga učiniti svojim *kraljem* (6,15). Izraz te materijalno neutažive gladi za životom jest i žena Samarijanka, koja je imala pet muževa, a sad živi s jednim koji nije njezin muž (4,18).

14. Blagdan Sjenica: Isus obećava Duha Svetoga (7,1-53)

Tijekom Iv 7 radnja se iz Galileje prebacuje u Judeju i Isus se više ne vraća u Galileju. Dok kod sinoptika Isus prema Jeruzalemu kreće tek u proljeće o blagdanu Pashe, kod Iv on kreće već o Blagdanu Sjenica (9. – 10. mjesec). Dakle, kod Iv Isus tijekom pola godine boravi u Jeruzalemu i sudjeluje u raspravama, a na koncu je ipak optužen za blasfemiju. Zato stručnjaci govore da se kroz Iv provlači neka vrsta *sudskoga procesa*.⁶⁴

⁶⁴ Usp. Jerome H. NEYREY, S.J., *The Gospel of John*, 135.

Blagdan Sjenica, čini se, obuhvaća 7,1 do 10,21, jer tek u 10,22 dolazi blagdan Posvete Hrama.⁶⁵ Poglavlja 7. i 8. preuzimaju iz Iv 6 problem neshvaćanja Isusovoga identiteta i odbijanja da mu se pristupi vjerom. Rasprave koje slijede svoj vrhunac dostižu u pitanju *tko si ti?* (8,25) i odgovoru *Ja Jesam* (8,58). Sliku onoga što očekuje svakoga tko se Isusu otvori vjerom, imamo u Iv 9 gdje je ozdravljeni od sljepoće stavljen pod istragu zbog Isusa.

Isus isprva odbija zahtjev svoje *braće* da pođe u Jeruzalem i da se *očituje svijetu* (7,4), no kasnije ipak uzlazi, ali *potajno* (7,1-10). Zašto potajice? Blagdan Sjenica, osmodnevni hodočasnički blagdan kada su Židovi uzlazili u Jeruzalem, uz blagdan koji se slavio u rujnu/listopadu u vrijeme branja grožđa, bio je obilježen zahvalom za žetvu i molitvom za kišu, predstavljao je vrhunac mjeseca Tišrija tijekom kojega će se Mesija očitovati narodu. Isus ne želi poći s braćom i udovoljiti njihovom zahtjevu da se *očituje svijetu* (usp. *čas* u Kani). Isusovo služenje nije u liku trijumfalnoga Mesije koji će slavljenički očitovati *urbi et orbi*, nego u liku *Sluge Jahvinoga* koji će o Pashi biti predan u žrtvi poput pashalnoga janjeta (usp. 1,29.36).⁶⁶

U 7,14-24 vodi se već uobičajena rasprava o naravi i podrijetlu autoriteta kojim naučava. Isus se ponovno poziva na autoritet Oca nebeskog (usp. 5,19.30,41.44). Pošto ga tužitelji takvim ne prepoznaju, Isus na izravan način u pitanje stavlja njihovo prepoznavanje i vršenje volje Božje.

Glavnu optužbu protiv sebe – da je liječeći kršio subotu (5,1-18) – pobija rabinskim načinom dokazivanja *a minori ad maius*: ako obrezanje u subotu (kao manji čin) nije grijeh, zašto bi grijeh bio ozdravljenje *svoga čovjeka*⁶⁷, pogotovo što obrezanje ne potječe od Mojsijevoga Zakona, nego od otačke predaje? Kako je moguće da predaja ne krši Zakon, a ozdravljenje čovjeka, kao čin Božje proslave, ga krši? Nisu odgovorili.

Nakon što je svojim oponentima rekao *tražit ćete me i nećete me naći* (7,36), Isus će naznačiti rješenje ove teškoće govorom o žeđi. Naime, svakoga od 7 dana Blagdana Sjenica punio se zlatni pehar vodom iz kupališta Siloama i nosio se u procesiji pjevajući *s radošću ćete crpsti vodu iz izvora spasenja* (Iz 12,3). Mnoštvo je mahalo grančicama palmi, vrbe i mirte (Neh 3,15) pjevajući psalme Hallel (Pss 113-118) evocirajući događaje Izlaska. Po ulasku u Hram, svećenik se penje na oltar i izlijeva kroz srebrni lijevak vodu oko njega. Na vrhuncu slavlja, posljednjega dana Blagdana, veliki je svećenik vodu izlijevao oko jeruzalemskih zidina, što je označavalo blagoslov koji se od Izraela širi na sve narode, prema obećanju danom Abrahamu (Post 12,3). Tada je do vrhunca dolazila radost naroda hranjena mesijanskim iščekivanjima i željom za slobodom.

⁶⁵ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 339.

⁶⁶ Prema Jerome H. NEYREY, S.J., *The Gospel of John*, 136–137, Isus ovdje manifestira distancu u odnosu na mentalni svijet njegove braće – ne dijele isto viđenje Mesije i njegove službe.

⁶⁷ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 265–266.

Tijekom slavlja čitalo se Ez 47 gdje se govori o izvoru koji izvire ispod praga Hrama i postaje velika rijeka koja liječi i ozdravlja. Stijena, koja je prema legendi pratila Izraelov hod kroz pustinju (usp. 1 Kor 10,3), sada je, smatrali su Izraelci, u podnožju jeruzalemskoga Hrama. Čitao se i Zah 13 koji govori o izvoru koji će prati grijeh i nečistoću naroda (13,1). Prije ovoga, Zah govori o oslobođenju i obnovi Jeruzalema te promatra misterioznoga *probodenoga* (Zah 12,10) – njega Iv poistovjećuje s Isusom (19,33s.37). Krv i voda koji će poteći za Crkvu znakovi su Euharistije i krštenja.

U ovom kulminantnom času Blagdana Sjenica, Isus poziva žedne da dođu k njemu i piju koji vjeruju u njega jer će rijeke žive vode poteći iz njegove utrobe (Iv 7,38-39). Iv komentira u sljedećem retku: *To reče o Duhu kojega su imali primiti oni što vjeruju u njega* (7,39a).

U 7,40-53a slijedi ivanovska ironija: za razliku od dijela naroda i stražara naklonjenih Isusu (*nikada nitko nije ovako govorio!*), vjerski vođe narod smatraju *prokletim* i neupućenim u Zakon (7,49), ali unatoč vlastitoj „upućenosti“, ne uspijevaju u Isusu ugledati svjetlo. Kolika je njihova sljepoća, pokazuje Nikodemov pokušaj da ih pozove na istraživanje, što oni odbijaju. Time potvrđuju Isusov sud da će im Zakon i Mojsije biti suci (usp. 5,45-47).

Tako Iv prikazuje kako se protiv Isusa kontinuirano vodi proces koji već ulazi u fazu uhićenja.

15. Blagdan Sjenica: Isus – *svjetlo svijeta*, oprašta grijehe preljubnici (8,1-59)

Isusovo „dnevno naučavanje u hramu“ (usp. Lk 20,1; 21,37; 22,53) i narod koji s oduševljenjem hrli k njemu (8,2) predstavljaju pozadinu za sukob u Iv 8.

8,1-11: Iako je ovaj odlomak *agrafon* (izvorno nije bio u kanonskim evanđeljima) – a neki ga novozavjetni rukopisi donose nakon Lk 21,38⁶⁸ – ova biografska *apoftegma* (kratka zgodica koja kulminira izrekom kao reakcijom na neki događaj ili nečiju tvrdnju) lijepo se uklapa u sadašnji kontekst (usp. 8,15).

Preljub jest kršenje zapovijedi u Izl 20,14; Lev 20,10; Pnz 22,20-24. No, u praksi kažnjavane su samo žene. Isusovi protivnici misle da su ga stavili u zamku: ili mora prekršiti Mojsijev zakon ili se zamjeriti rimskoj vlasti (ona je morala odobriti smrtnu kaznu). Ne zna se zašto je Isus pisao po tlu. Patristički komentatori vide aluziju na Jr 17,13: *koji se odmetnu od tebe, bit će u prah upisani, jer ostaviše Izvor žive vode*. Kao i kod sinoptika, Isus ovdje ne ide za kršenjem Zakona, nego za njegovom primjenom u svjetlu Božjega milosrđa. Tužitelji svojim iščeznućem potvrđuju da su se i sami ogriješili o Zakon! *Relicti sunt duo, misera et misericordia* (sv. Augustin).

Isus, opraštajući ženi grijehe (usp Lk 7,46), pokazuje brigu za spasenjem grešnika čije biće ne vapi za kaznom, nego za promjenom i ulaskom u puninu života; stoga prema njoj nastupa skladnim i ljekovitim spojem istine i ljubavi.

Prije Isusove intervencije na pozornici su bili „dobri“ i „loši“. Svojom rječju razmaskirao je „dobre“ i pokazao da pred visokim zahtjevima Zakona nitko od

⁶⁸ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 367.

„dobrih“ nije bez grijeha. Ironično je što su se pravili „dobrima“ pa su čak i Zakon i ženu uzeli kao oružje samo da bi porazili Isusa – i sama „dobrota“ njima je samo sredstvo za potući Isusa!

8,12-29: Nakon oprostjenja grijeha preljubnici, Isus za sebe govori da je *svjetlo svijeta* (8,12). Prve noći Blagdana Sjenica u dvorištu za žene paljena su 4 velika zlatna svijećnjaka i to bi mogao biti kontekst Isusovoga nastupa u 8,12. Svjetlo u židovskoj tradiciji jest simbol Božje objave, tj. spasenja. Obred svjetla podsjeća kako je Gospodin svjetlom vodio narod iz tame Egipta i pustinje (usp. Izl 31,21). Isus obznanjuje da se u njemu ispunja značenje ovoga blagdana.⁶⁹

Nakon tvrdnje da je *svjetlo svijeta* (8,12), započinje rasprava koja opet poprima ozračje sudske obrane protiv optužbi Židova (usp. 5,30-47). Ovdje će naglasak biti na „odakle“ i „kamo“ Isusovoga mesijanskog identiteta. Sada će se sjaj *svjetla svijeta* sukobiti s tamom koja prebiva u njegovoj braći.

Isus sada počinje govoriti o *odlasku Ocu* (8,21-23.29) kojeg Iv shvaća kao *uzdignuće* (usp. 3,14; Iz 52,13). Za razliku od sinoptika, kod njega smrt nije toliko *čas tame* (13,30), koliko *čas proslave* (12,23).

8,30-47: dio Židova koji su navodno povjerovali Isusu počinje se buniti jer smatraju da su i sada slobodni. Kao ponosni potomci Abrahamovi (8,33), iako su često okupirani, pred Bogom su se smatrali slobodnima. No, *istina* o kojoj Isus govori jest *istina* Sina koju u ljubavi živi prema Ocu i braći ljudima, te u nju želi pustiti svakog čovjeka.⁷⁰ *Biti prihvaćen* jest nasušna potreba čovjekovoga bića. Tko je ljubljen bez uvjeta, dobiva krila da može i sam ljubiti sebe i druge.

Rasprava poprima karakter suđenja u kojemu Isus, uključujući svjedočanstvo savjesti, pokazuje pripada li netko Bogu ili đavlu (usp. 8,34-47). Židovi, htjeli ili ne htjeli, u sebi su svjesni da griješe i da se ne mogu uzdati u Zakon jer njime manipuliraju (usp. 8,1-11). Kako će se nadati spasenju od onoga s čime ne postupaju kao sa svetinjom, nego ga zloupotrebljavaju? Njihova djela očituju da nisu Abrahamova djeca. Da jesu, onda bi prihvatili njega koga je Bog poslao. Isus ih povezuje s onima koji ga žele ubiti (8,37.40), pa ih zato prosuđuje kao lažljivce i sinove Zloga (8,44).⁷¹ U „protunapadu“ ustvrđuje kako, za razliku od njih, on nema grijeha i poziva ih da mu ga dokažu (8,46).

8,48-59: Odgovor „vjernika“ sada je sličan onome svećenika i farizeja: smatraju Isusa Samarijancem (usp. 4,9) i opsjednutim (8,48). Isus daje do znanja kako ga time obeščašćuju (8,49); u ono vrijeme ostati bez časti značilo je doživjeti društvenu smrt – čovjeka bez časti ignoriralo se i izoliralo.

Potom odgovara sa dva *Amen, Amen – Zaista, zaista kažem vam...* Prvim (8,51) tvrdi kako je njegova riječ ona koja daje život, bez obzira na biološku smrt, a drugim (8,58) *prije negoli Abraham posta, JA JESAM* (8,58). Time želi

⁶⁹ Usp. Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, 183–184.

⁷⁰ Usp. *Isto*, 191–192.

⁷¹ Usp. H. NEYREY, S.J., *The Gospel of John*, 158–164.

reći: *Ja sam Onaj koji Jesam*. Ovo je jedna od najimpresivnijih Isusovih tvrdnji Novoga zavjeta; zbog nje će ga pokušati kamenovati jer je smatraju bogohuljenjem.

16. Isus ozdravlja slijepca od rođenja (9,1-41)

Iv 9 remek-djelo je Ivanovoga dramatskoga pripovijedanja u kojemu nijedna riječ nije suvišna. Motiv *svjetla svijeta* (9,5) i aluzija na bazen Siloam (9,7.11) diskretno ga povezuju s blagdanom Sjenica.⁷² Zgoda počinje ozdravljenjem u subotu (usp. Iv 5,1-18) i time se najavljuje da će i ovaj odlomak pripadati među velike kontroverzije Četvrtoga evanđelja.

Motiv *svjetla* sada dostiže svoj puni razvoj: Isus će ponoviti da je *svjetlo svijeta* (9,5), a događaj s bivšim slijepcem funkcionira kao ilustracija prethodnih Isusovih iskaza. Binomij *svjetlo/tama* tj. *vidjeti/bititi slijep* ovdje će od fizičkoga poprimiti egzistencijalno značenje. Naime, nakon čuda Isus ostaje u drugom planu. U središtu pozornosti ostaje bivši slijepac koji tijekom niza dijaloga, tj. polemika, postupno napreduje u shvaćanju Isusovoga identiteta i tako nakon fizičkoga zadobiva i duhovno svjetlo.

Prema nekima ovaj odlomak odražava obrise ranokršćanske liturgijske prakse jer *prosvjetljenje* je bio ranokršćanski izraz za krsno obraćenje, (usp. Heb 6,4; 10,32 i Justin, *Apologija*, 1.61.13). Pitanja i odgovori u 9,35-38 mogu odražavati ivanovska krsna ispitivanja koja su imala cilj da vjernici ispovjedu Isusa kao Sina Čovječjega koji je sišao s neba. U ranokršćanskoj umjetnosti (katakombe) ozdravljenje slijepca bilo je simbol krštenja.

Jedno od klasičnih pitanja teodiceje i općeljuskoga razmišljanja (ako Bog postoji i dobar je, otkud zlo?), ovdje dobiva praktični i simbolični odgovor. Isus umjesto uzroka sljepoće (u ono doba smatralo da je bolest posljedica grijeha), odgovara o svrsi: ona je prilika za Božji zahvat, za očitovanje da je Isus *svjetlo svijeta* (9,5). Dokaz jest to što mu Isus vraća vid i šalje ga da se okupa na kupalištu Siloam (9,6-7), što znači *Poslanik* (9,6): kako je za Iv Isus poslanik Očev (9,4), ovim poručuje da će slijepac u vodi susresti Isusovu snagu!

Umjesto priznanja čuda, dolazi do podvojenih reakcija. Ovdje narator vrši prijelaz na drugu razinu: s fizičkoga sljepila pozornost se usmjerava na odnos pojedine osobe prema Isusu – *Svjetlu svijeta* jer time se očituje egzistencijalna pozicija *stajanja u tami/svjetlu* i *(ne)prihvaćanja svjetla*. Slijedi niz dijaloga uobličjenih u 5 scena tijekom kojih likovi zauzimaju svoj osobni stav prema Isusu – *Svjetlu svijeta*.⁷³

Prvi tip reakcije jest znatiželja (9,8-12): susjedi i znanci pitaju za činjenicu i okolnosti ozdravljenja; saznajući prestaje zainteresiranost i hod prema Isusu.

Druga reakcija (9,13-17) odlikuje jako zainteresirane; oni vatreno raspravljaju, ali ne uspijevaju doći do jasne spoznaje. Tako se farizeji dijele na

⁷² Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 339–340.

⁷³ Opis slijedećih pet tipova reakcija preuzet je u skraćenom obliku iz H. NEYREY, S.J., *The Gospel of John*, 173–176.

tome što je Isus subotom (9,14) umiješao pljuvačku i kal (9,6). S obzirom da i SZ i NZ smatraju kako i grešnici mogu činiti čudesa da bi zaveli narod, neki zaključuju da Isus *nije od Boga* (9,16). Time ne prepoznaju *Svjetlo svijeta*. Ozdravljenik pokazuje da i na duhovnoj razini počinje razaznavati *svjetlo*: za Isusa kaže *prorok je* (9,17).

Treći tip reakcije (9,18-23) predstavljaju neki od farizeja koji dozivaju roditelje ozdravljenika kao svjedoke, no ni oni ne žele zastupati Isusovo čudo te se distanciraju, a teret svjedočanstva, zbog teških posljedica – isključenja iz zajednice (9,22-23) – prebacuju na ozdravljenika.

Četvrtu reakciju (9,24-34) predstavljaju farizeji koji pokušavaju ozdravljenika pridobiti da Isusa okvalificira grešnikom i tako „riješite problem“! Međutim, on polazi od činjenice zadobivenoga vida i zaključuje da Isus dolazi *od Boga* (9,33). Za njega, koji je doživio prosvjetljenje, Bog postoji i on je iskusio njegov zahvat. Zbog toga ga izbacuju iz zajednice (usp. 9,34-35).

Petu reakciju (9,35-41) predstavlja ozdravljenik koji, nakon što ga Isus pronade, izgovara svoju ispovijest vjere: *vjerujem, Gospodine* (9,38). Ova vjeroispovijest i klanjanje koje iskazuje Isusu najveći su izraz vjere u Isusovo božanstvo u ovoj etapi Evandelja po Ivanu.

Tri puta slijepac ispovijeda svoje neznanje (9,12.25.36), a farizeji 3 puta tvrde da znaju istinu o Isusu (9,16.24.29). Na koncu njihova se učenost pokazuje kao zamaskirano neznanje. Dok oni odbijaju istražiti istinu o Isusu, ozdravljenik napreduje: r. 11 *čovjek koji se zove Isus*; r. 17 *Prorok je*; r. 33 *čovjek koji je od Boga*; r. 38 *Gospodin*. On nije manipulirao činjenicama, nego zdravom pameću, slaže elemente jedan do drugoga i, spoznavši istinu, ne trguje njome niti se daje ustrašiti. Nakon što je postao spreman ići za Svijetlom svijeta bez obzira na cijenu, moći će susresti Krista (Ivanova pouka!). Sve je ukomponirano u dramu koja iznosi povijesno-spasenjsku bilancu Isusova utjelovljenja: oni koji tvrde da vide, postali su slijepi, a oni koji su bili slijepi, zadobili su vid (usp. Iz 6,9-10).

17. Isus – dobri pastir (10,1-21)

U Iv 9 postalo je jasno kako je, s jedne strane, Isus u stanju dati svjetlo života čak i slijepcu od rođenja, a s druge strane da službeni pastiri nisu pravi.⁷⁴ Odbačen od lažnih pastira, ozdravljenik je pristupio Isusu.

Ovaj Isusov govor namijenjen je farizejima (usp. 2. l. množine u 10,26).⁷⁵

Slika pastira duboko je ukorijenjena u biblijskoj tradiciji. Abraham i patrijarsi Izraela bili su ne samo pastiri svojih stada, nego pastiri naroda kojeg su vodili u Božje ime. Proročka tradicija, prosuđujući pojedinoga pastira svoga vremena,

⁷⁴ Usp. Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, 215–216.

⁷⁵ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 340.

najavljivala je pojavak istinskih pastira i, kao vrhunac, samoga Boga koji će napasati svoj narod (Jr 23,1-6; Zah 11,4-17; Ez 34,1ss; Ps 23).

S obzirom da se ovo događa u vrijeme Blagdana posvećenja Hrama (10,22), kojim se evocira oslobođenje Izraela od strane Makabejaca te da je Juda Makabejac postao mesijanski model, Isusov govor o liku pastira ima i mesijanske konotacije (usp. Jr 23,5-6; Ez 34,23-24).

Isusov govor koji evanđelist u 10,6 naziva usporedbom (*paroimia*) odgovara *usporedbi* kod sinoptika. Oba pojma su prijevod hebr. *mašal*.

Prva usporedba (1-3a) suprotstavlja čovjeka koji ulazi na vrata i kradljivca ili razbojnika koji nastoji uljesti na nekom drugom mjestu. U ono doba ovce su se čuvale u torovima ograđenim kamenim zidovima. Da noću uljezi ne uđu kroz vrata, pastir se smještao ispred vrata i čuvao svoje blago. Iz ovoga ugla jasno je koliko suprotnost ovakvom stavu predstavljaju uljezi koji dolaze ukrasti, oteti...

U drugom dijelu (10,3b-6) neki prepoznaju drugu prisodobu. Ovdje je pravom, brižnom pastiru suprotstavljen tuđinac od kojega ovce bježe jer ga ne poznaju. Još i danas se u Izraelu mogu vidjeti pastiri sa stadima koji ih predvode čak i kroz urbana područja i to pjevajući ili upućujući ih glasom. Jasno je da se tuđinac nije mogao ovako približiti ovcama.

Budući kako su do sada identitet *vrata* i *pastira* ostali nepoznati, Isusovi slušatelji nisu razumjeli ove prispodebe (usp. 10,6): tko su onda čuvar vrata, kradljivac i razbojnik? Javlja se potreba da pojasni svoje riječi.

Ja sam vrata... dođoh da život imaju... (10,7-10). Isus jest *vrata* na dvostruk način. U 10,7-8 to su *vrata* kroz koja ulaze pastiri da bi došli k ovcama. Kradljivci i razbojnici (vjerojatno se misli na farizeje i lažne proroke/lažne mesije) koji su došli prije Isusa, tj. prije/mimo *vrata* kradljivci su i razbojnici. U 10,9-10 Isus je *vrata* kroz koja ovce mogu izlaziti i nalaziti pašu. Sada je riječ o ovcama kojima ona služe i kao zaštita stadu i kao put na pašu.

10,11-13: Dok je u 10,1-5 bio predstavljen kao suprotnost uljezima koje ovce ne poznaju, ovdje pastir dobiva pridjev *dobri* i suprotstavljen je *najamniku*. Najamnik prividno radi isto što i pastir, ali sve je to ograničeno na normalne uvjete i događa se zbog plaće. U slučaju opasnosti, spašavajući sebe, ostavlja ovce. *Pastir dobri* vlasnik je ovaca (10,12): najveća žrtva koju je spreman podnijeti govori o najvećoj privrženosti.

Ja ... poznajem svoje i mene poznaju moje... (10,14-15). U 10,1-5 govorilo se o prepoznavanju pastirova *glasa*, a sada se poznavanje proteže na cijelu osobu. U 15,1-11 Isus će govoriti o povezanosti u kojoj dolazi do međusobnoga dijeljenja istoga života, pri čemu Isusov život prebiva u učeniku (14,23; usp. 6,56-57). Spoznaja počiva na jednakosti biti: samo se *istobitni* stvarno prepoznaju i duboko spoznaju. To se događa između Oca i Sina, ali i između pastira i stada.⁷⁶

⁷⁶ Usp. Joachim GNILKA, *Teologija Novoga zavjeta*, 233–234.

10,17-18: u svojoj ljubavi, Otac je neprestano uza Sina koji se, kao dobri pastir, sprema položiti život za svoje ovce. Očevo prisustvo uz Sina izraz je njegove ljubavi kojom je sve predao u njegovu ruku (3,35). Stoga Sin kao Dobri pastir, ne samo da će sve učiniti za svoje ovce da ih spasi, nego ima vlast, moć uzeti život nakon što ga bude položio. Dakako, zbog svoje moći, on je mogao uništiti domet sila zla koje ugrožavaju ovce i tako ih osloboditi. No, one tada ne bi bile svjesne ove borbe. Ovako, on je sa svojim ovcama, na sebe uzima teret kojim ih tlači zlo i uništava ga u svom tijelu da bi njegove ovce s njim, i u njegovu Duhu, mogle pobjeđivati isto zlo (16,33).

10,19-21: Kao i u Iv 7-8, nastaje podvojenost u slušateljstvu: dok jedni pristaju uz Isusa, drugi vjeruju da je opsjednut pa će u 10,22-39 prijeći na oštrije optužbe te pograbiti kamenje da ga kamenuju.

18. O Blagdanu Posvete Hrama – Isus je novi Hram (10,22-42)

Proces protiv Isusa, započet tijekom njegovog prvoga posjeta Hramu (2,13ss), a nastavljen tijekom slijedećeg posjeta (5,1-18) te razvijan u dugoj sekciji (7,1-10,21), u ovom tekstu dobiva sve naglašeniju uzlaznu putanju.

Ova rasprava podsjeća na optužbe Vijeća koje nalazimo u sinoptičkim evanđeljima prije same Isusove smrti (usp. Mk 14,53-64; Mt 26,67-68; Lk 22,66-71).⁷⁷ Dakle, ono što sinoptici čuvaju za razdoblje nakon Isusova uhićenja, u ovom se Evanđelju odvija iz poglavlja u poglavlje. Time Iv postiže da gotovo cijelo Isusovo javno djelovanje poprma obilježja procesa.

S druge strane, čovjek koji sluša Isusa i odlučuje prihvatiti njegovu riječ ili ne, također je u procesu kojim odlučuje prići svjetlu ili ostati dio tame. Tako Evanđelje po Ivanu postaje drama i Boga i čovjeka.

Svetkovao se ... Blagdan Posvećenja. Blagdanom Posvete Hrama (Hanuka), koji se slavio tri mjeseca nakon Blagdana Sjenica, komemorira se posveta oltara te ponovna gradnja i posveta Hrama od strane Makabejaca (25. kisleva, što pada u prosincu, 164. pr. Kr.), nakon što su ga sirijski vladari profanirali (Antioh IV. Epifan postavio je svinju na oltar i Zeusov kip u unutrašnjost Hrama).

Ako si ti Krist-Mesija, reci nam otvoreno! Židovi sada žele razjasniti pitanje koje su Isusu postavila braća (usp. 7,4): ako jest Mesija, neka se javno očituje.

Rekoh vam pa ne vjerujete. Isusov odgovor na njihove zahtjeve pokazuje kako ga zamara nespremnost prihvatiti puni domašaj njegovih riječi.

Ovce moje slušaju moj glas ... ja im dajem život vječni... Evanđelist nastavlja vezu s Iv 7-10: ondje se Isusov identitet spoznaje gledanjem (usp. Iv 9) i slušanjem (usp. 10,1-21), a isti se glagoli u istoj funkciji pojavljuju ovdje. Za razliku od nestrpljenja onih koji se pitaju *koliko dugo* će još biti u neizvjesnosti glede Isusovog identiteta (10,24), Isusove *ovce* nemaju ovakvih muka; one nisu

⁷⁷ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 341.

u dvojbi o Isusu – poznaju ga i on poznaje njih. On im daje nešto što drugi ne mogu ugroziti – vječni život.

Ja i Otac jedno smo. Isus otkriva razloge maločas izraženoga pouzdanja. Temelj prethodnim tvrdnjama jest veličina Očeva, s kojim je Sin u potpunom jedinstvu (5,19-20; 7,16-18): Isusova pastirska ruka ujedno je i Očeva. Isus posvuda ističe Očevu veličinu i jedinstvenost kojom je iznad sviju i svega (17,3), a ovdje po prvi puta sebe stavlja kao jednakoga uz bok Ocu.

Židovi ponovno pograbiše kamenje da ga kamenuju. Dok se u sinoptičkim evanđeljima Isusu kao blasfemija računa opraštanje grijeha (usp. Mk 2,5-7) i govor o Sinu Čovječjem koji će *sjediti s desne strane Ocu* (Mk 14,62-64), ovdje je optužen za izjednačavanje s Bogom (usp. (Iv 1,1c; usp. Lev 24,16). Iako se smrtna kazna nije mogla donijeti niti izvršiti bez sudjelovanja rimske vlasti, u Izraelu nisu bile rijetke erupcije nasilja pa ni ova situacija nije bila bezazlena.⁷⁸

Ja rekoh: bogovi ste! Očito je kako se Isus ovdje upire na njihovo neupitno štovanje Pisma i koristi argumentaciju *a fortiori* (prema jačem): ako Sveto pismo one koji su ga primili naziva *bogovima* (Ps 82,6a LXX), onda onaj kojega je Bog *posvetio* (10,36) ne može huliti ako ustvrdi za sebe kako je Sin Božji.

Isusa Otac posveti i posla na svijet... Ono što je već ustvrdio prigodom prvoga posjeta Hramu (usp. 2,13-25) i više puta potvrdio tijekom Iv 7-9, sada govori otvoreno: dok Židovi slave Blagdan Posvete Hrama, trebaju shvatiti kako je Otac posvetio novi Hram – to je Isus, Bog i čovjek, novo susretno Boga i čovjeka. Dakle, ovdje tema transformacije/nadomještenja dobiva novi uspon.

Kao glavni argument za prihvaćanje istine o njemu, on im predlaže onu kategoriju koja je njima bila najbliža: njegova djela, tj. znamenja. U 10,37 sumira pitanje svojih djela na negativan, a u sljedećem retku (10,38) na pozitivan način: ako Isus ne čini djela Oca svoga, nema razloga da mu ne vjeruju, ali ako čini – koji bi onda razlog bio da mu ne vjeruju?

I ode ... na onu stranu Jordana – na mjesto gdje je prije Ivan krstio. Isus se povlači onamo gdje je sve započelo (1,28) i gdje još odjekuje svjedočanstvo Ivana Krstitelja (10,40-42). Dok govori o zaključnoj usporedbi između Isusa i Ivana, evanđelist nam naglašava kako je Krstitelj o Isusu ispravno govorio. Time je još jednom podvukao veličinu Krstiteljevoga svjedočkoga lika. Dakako, istinitost njegovoga svjedočanstva poziv je čitatelju Evanđelja da ga i on prihvati.

19. Isus uskrisuje Lazara (11)

„Ovaj pododsjek služi kao most između Knjige znamenja i Knjige proslave“.⁷⁹ Ciklus blagdana u Iv 5 započeo šabatom, nastavio se pashom (Iv 6) pa putem niza blagdana (Iv 7-10) sada opet dospijeva do Pashe (usp. 11,55).

⁷⁸ Usp. Andreas J. KÖSTENBERGER, *John*, 312–313.

⁷⁹ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 341.

Lazarovo uskrsnuće jest znamenje koje ima naznačiti da je Isus Pasha, on označava prijelaz iz tame u svjetlo, iz ropstva i smrti u slobodu i život.

U izvještaju o slijepcu, nakon ozdravljenja slijedi razgovor koji objašnjava vrijednost znamenja. Kod uskrišenja Lazara, razgovor koji tumači ovo znamenje prethodi uskrišenju jer bi razgovor nakon što je Lazar ustao iz groba, u pripovjednom smislu, proizveo antiklimaks s obzirom na nakanu evanđelista učiniti Lazarovo ustajanje iz groba vrhuncem izvještaja i demonstracijom snage Isusove riječi.⁸⁰

Isus ne žuri u Betaniju ozdraviti bolesnika, već čeka dva dana, tako da Lazar umire. Marta i Marija u najmanju su ruku začudene (usp. 11,21.32). No, za Isusa Lazarova bolest predstavlja prigodu za vrhunsko znamenje. Ipak, Isus nije bezosjećajan: na grobu će zaplakati (usp. 11,35).

Židovi su sad tražili da te kamenuju, pa da opet ideš onamo? Učenici se u Judeju nipošto ne bi vraćali, a Lazar je umro! Što tamo imaju tražiti? Poći mrtvom čovjeku i u susret kamenovanjima od kojih su nedavno tek umakli, zaista je korak koji ne pruža nikakvu nadu pa Toma to sažima u kratku izreku – *hajdemo da i mi umremo s njim* (11,16)!

Znam da će uskrsnuti o uskrsnuću, u posljednji dan. Prema ondašnjem židovskom shvaćanju, uskrsnuće je moglo nastupiti do isteka trećega dana od trenutka smrti. Po isteku trećega dana duša odlazi u Šeol. Međutim, Lazar je mrtav već četvrti dan i već zaudara. Vidjeli smo već kako kod Ivana postoji dvostruk eshatološki koncept, prostorno-sadašnji i vremensko-budući. Marta je, kao Židovka, upoznata s vremensko-budućim konceptom, i to očituje kad kaže: *znam da će uskrsnuti o uskrsnuću, u posljednji dan* (usp. 6,39.44.54; 12,48). No, Isus tomu suprotstavlja prostorno-sadašnji koncept: *ja sam uskrsnuće i život. Tko vjeruje u mene, ako i umre, živjet će. Tko god živi i vjeruje u me, sigurno neće nigda umrijeti*⁸¹. U Isusu jest život vječni – sada i ovdje (usp. 5,21-26)!

Isus...potresen u duhu i uzbuđen, upita: Kamo ste ga položili? Grčki tekst govori da je Isus bio *ljut*. Tumači smatraju da se nije ljutio na prisutne, nego ga je obuzeo bijes zbog moći smrti s kojom se sada suočava (usp. 12,27; 13,21): on u duhu već počinje konačnu bitku protiv Sotone po kojemu je smrt ušla u svijet.

Oče, hvala ti što si me uslišao. Svaki puta kada moli glasno, Isusova molitva sadrži zahvaljivanje jer ona je smatrana najvišom razinom molitve (usp. Mt 11,25-26). Iz njegovih riječi u 11,42 proizlazi kako redovito moli tiho, a sada to čini naglas da bi njegovi učenici čuli i vjerovali. Pošto su *on i Otac jedno* (10,30), njegova je volja ujedinjena s Očevom, on ne upućuje molbu, nego poziva Lazara iz groba (usp. 5,28-29).

Lazar nije uskrišen u punom smislu te riječi, nego je samo vraćen u život kakav je živio i ranije. Uskrsnuće, u kršćanskom smislu te riječi, podrazumijeva

⁸⁰ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 385.

⁸¹ Usp. Joachim GNILKA, *Teologija Novoga zavjeta*, 242.

ustajanje na posve nov način postojanja i života (usp. 1 Kor 15,42-50). Da bi to doživio, Lazar će morati još jednom umrijeti.

Bolje da jedan čovjek umre za narod, nego da sav narod propadne! Sve veći broj onih koji su slijedili Isusa, a jednako tako i strah da bi Rimljani mogli intervenirati te im oduzeti narod i Hram (*sveto mjesto*) bili su razlogom za sazivanje Vijeća (usp. 11,45-53). Kajfa, veliki svećenik, iznosi proroštvo, iako ga on sam ne prepoznaje. Smatra da Isus treba umrijeti umjesto naroda, dok Iv smatra kako će Isus umrijeti za narod da bi *raspršene sinove Božje sabrao u jedno*. Pokret koji će započeti okupljanjem Krstiteljevih učenika oko Isusa prerast će u okupljanje Crkve, zajednice svjetskih razmjera i pokazat će da je Kajfa bio u pravu, ali na način i u mjeri u kojoj to nije mogao ni slutiti – „ivanovski nesporazum“ ovdje uključuje dvostruki skok: od neshvaćanja Isusa, koji je Život, prema njegovoj eliminaciji, koju Kajfa također ne shvaća, kao ni život Crkve koji će iz nje poteći i tako oživjeti usahle židovske nade.⁸²

...Isus...je otišao u kraj blizu pustinje... Isusova sudbina zapečaćena je planom Vijeća da ga ubiju. Sa svojim se učenicima povukao blizu rubova pustinje, 20-ak km sjeverno od Jeruzalema. Isusove prve bitke sa Sotonom odvijale su se u pustinji (usp. Mt 4,1-11 par. Mk 1,12-13), a sada je Sotona prisutan među Isusovim učenicima i djelovat će preko njegovoga izdajnika.

Excursus: Mala meditacija o značenju Lazarovoga uskrsnuća

Čovjek je jedino biće koje *zna* da će umrijeti, proživljava svoje *biti za smrt*. Stoga, kao razumno biće, gradi kulturu koja, uz ostale dimenzije, treba biti svojevrsni *projekt besmrtnosti*. Da bi, koliko god je moguće, osigurao svoje postojanje, produžio ga i potom produžio sjećanje na sebe. Ona je ukupnost njegovoga rada u koji ulaže svoje znanje i sposobnosti kojima također želi osigurati trajanje. No, svjestan je, s protekom vremena i sam klizi prema iščeznuću s ovoga svijeta. Ono što je ugradio u kulturu ostaje, ali pitanje je koliko će sljedeći naraštaj razumjeti ono što su stari u nju upisali? Tu se u čovjeku ponovno rađa osjećaj nemoći i velika napast razočaranja, dizanje ruku od svega...

Prethodno znamenje bilo je davanje vida slijepcu od rođenja: Isus ga je izveo iz zatvorenosti u tamu i otvorio mu oči za vidljivi aspekt stvarnosti. Lazarovim će uskrsnućem svima nama pokazati prijelaz preko granice koju predstavlja smrt. Moći gledati mirno smrti u oči, ispitivati što ona znači za ljudsko postojanje potrebno je da bi čovjek mogao zrelo živjeti, da njegov život ne postane bijeg ili samo besmisleni i beznadni pokušaj življenja kojega će smrt ionako prije ili kasnije ušutkati.

⁸² Usp. Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, 245–255.

Isus nas ne spašava *od* smrti. Ne, mi i dalje ostajemo smrtni. No, on nas spašava *u* smrti. Dakle, ne uklanja smrt kao granicu naše ograničenosti, ne umanjuje ni potrebu našega zreloga suočavanja s njom, nego nam pruža da ju promatramo iz novoga ugla. Omogućuje da ju vidimo ne samo kao poništenje našega bića, nego kao događanje u kojem ne prestaje naš odnos s drugima. Pokazuje da je Bog htio da naučimo kako smrt nije nešto što nas odvaja od drugih. Nama, kojima se u našem strahu čini da je naš život određen za smrt, Isus pokazuje da je smrt put k životu. Poslije ovoga, posljednjega znamenja, Isusova muka, smrt i uskrsnuće pokazat će puninu stvarnosti kojoj je Lazarov izlazak iz groba tek najava i znak.

Zbog toga što je Lazaru podario život, Isus će biti osuđen na smrt (usp. 11,51-53). Onoga koji daje život, treba osuditi na smrt! Ovdje se vidi vrhunac ljudske gluposti i zla, ali se nazire i vrhunac Božje slave: on nam želi dobro bez obzira na našu zloću, štoviše spreman je na se uzeti našu ograničenost, glupost i zloću da bi nas mogao obdariti maksimumom svojih dobara!

Lazarovo ustajanje od mrtvih jasno pokazuje kako smrt nije naša konačna sudbina. Koliko god bila tamna i prijeteca, Isus je u njoj ostavio jasan znak puta u život koji je jači od smrti. Zahvaljujući Isusu sada znamo kako smrt i smrt nisu isto kao što ni život i život nisu isto. Sada znamo da je on *uskrsnuće i život* u koji pristupamo živom vjerom (usp. 11,25). To je smisao ovog događaja: Lazar će ponovno morati umrijeti, ali neće biti uzalud: njegove sestre zadobivaju uskrsnuće jer zadobivaju vjeru – ona je početak života jačega od smrti.

20. Pomazanje u Betaniji i mesijanski ulazak u Jeruzalem (12,1-50)

Iv 12 sumira događaje iz blagdanskoga ciklusa (5-11), a istovremeno najavljuje ono što će se događati do kraja Evandjelja. Djelo je literarnoga genija koji u njemu pušta odzvanjanje različitih zvukova: nakon intimne atmosfere pomazanja u Lazarevoj kući (12,1-11), slijedi mesijanski ulazak u Jeruzalem, nakon kojega imamo anticipaciju getsemanske scene (12,23-36a) da bi se poglavlje zaključilo bilancom koja ističe problem ne/vjere (12,36b-43) i suda (12,44-50). Kod sinoptika (Mk 14,3-9; Mt 26,6-13) prvo dolazi mesijanski ulazak u Jeruzalem, a tek potom pomazanje u Betaniji.

S obzirom da su do sada dva različita događaja povezana s Pashom (usp. 2,13; 6,4), pomazanje u Betaniji povezano je s trećom po redu Pashom, a to implicira kako je Isusovo javno djelovanje trajalo najmanje dvije ili tri godine.

12,1-2: *...dode Isus u Betaniju gdje bijaše Lazar...ondje mu prirediše večeru.* Nakon što je uskrisio Lazara, postalo je opasno biti u Isusovom društvu. No, sestre prihvaćaju Isusa i njegove učenike. Jače od prijetnji smrću jest zajedništvo u kojem žele biti s njim. Tako ovdje imamo malu sliku Crkve – zajednica prijatelja koji se ljube i koji se, bez obzira na cijenu i opasnost, okupljaju oko

Isusa koji daje život. Svoju ljubav Marija iskazuje darom skupocjene pomasti. Libra koju spominje Ivan sadržavala je 327 grama dragocjene pomasti, što odgovara vrijednosti godišnje plaće (usp. Mt 20,2.9), ako se oduzmu neradni šabati i blagdani.

Juda, iako progovara o milosrđu, zapravo predstavlja strani element u ovom društvu.⁸³ Ne samo da nije spreman izdržati s Isusom njegovu muku, nego će ga upravo on za 30 srebrnjaka izdati.

12,7-8: *Pusti je! Neka to izvrši za dan mog ukopa!* Isus ne niječe potrebu pomaganja siromašnih. S obzirom da je u Izraelu sahranjivanje pokojnika i trošak koji pri tom nastane smatran važnijim od bilo kojeg drugog milosrđa, Isus Marijin čin shvaća kao čin milosrđa. Ona na rasipan/raskošan način odgovara na ljubav svoga Stvoritelja! U njoj *zaručnica* odgovara svome *Zaručniku* (usp. 3,29) koji je *ljubi vječnom ljubavlju* (usp. Jr 31,3).

12,9-50: *Hosana! Blagoslovljen Onaj koji dolazi u ime Gospodnje!* Za razliku od 6,14-15, Isus sada prihvaća da ga u Jeruzalem narod, kome je Lazarovo uskrsnuće probudilo mesijanske nade, uvede kao kralja. Ironična je zabrinutost vjerskih vođa koji moraju konstatirati da svijet *ode za Isusom* (12,19).

Htjeli bismo vidjeti Isusa... Do sada su samo Krstitelj (1,29) i Samarijanci (4,42) priznali Isusa univerzalnim Spasiteljem. Dolazak *Grka* najavljuje blizinu Isusovoga časa u kojem će s križa *sve privući k sebi* (usp. 12,32). Govor o pšeničnom zrnu naznačava kako su tek nakon Isusove smrti moguće misije među poganima (12,20-32).

Duša mi je sada potresena... (12,27-36) Atmosfera podsjeća na Isusovu molitvu u Getsemaniju (usp. Mk 14,34-36).⁸⁴ On, unatoč slabosti ljudske naravi koja želi izbjeći patnju, nastoji i u mučnim događajima koji su pred njim prepoznati Božju ruku koja će ga kroz njih voditi.

Kad budem uzdignut, sve ću privući k sebi... Sin Čovječji koji svoj put prema slavi kroči preko uzdignuća na križ, za Židovsko je mnoštvo nepoznat lik. Zbog toga što svoje mesijansko očekivanje vezuju uz pojavu Davidova potomka (usp. 7,41s) i političkoga osloboditelja (6,15), po uzoru na Danijelovoga *Sina Čovječjeg* čije *kraljevstvo neće popasti* (Dan 7,13), Isusovo mesijanstvo im je sakriveno.

Zaslijepi im oči, stvrdnu srca... (Iv 12,37-50) Iako je u Iz 53,1; 6,10 subjekt radnje narod, kod Ivana je Bog. Šaljući Sina, poslao je na svijet *svjetlo* (Iv 1,9-10) koje spasava, ali ako nije prihvaćeno, onda postaje sredstvo suda (3,19-21). Pošto narod odbija prihvatiti riječ Božju, ona – jer je *svjetlo* – osvjetljava njihovu tamu tj. sljepoću i tvrdoću srca koja sada poprimaju još strašniji lik.

Jer više im je bilo do slave ljudske nego do slave Božje... Iako su mnogi povjerovali, ipak se nisu svrstali uz Isusa zbog straha od pritiska okoline.

⁸³ Usp. Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, 251–252, i H. NEYREY, S.J., *The Gospel of John*, 211.

⁸⁴ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 342.

Umjesto prilaženja svjetlu, ovakvi „vjernici“ ostaju uz one koji ne žele izići iz tame. Time su izvršili svoj odabir, tj. sud (usp. 12,44-48). Iv ima na umu kršćane svoga vremena koji nisu imali snage javno ispovjediti Krista.⁸⁵ Iako se *Isus sakrio od njih* (12,36b), ipak ostavljen je tračak svjetla jer *zapovijed Očeva jest život vječni* (12,50)⁸⁶ a ima i onih koji vjeruju u njega.

⁸⁵ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 342.

⁸⁶ Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, *Evandjelje ljubljenog učenika. Uvodna pitanja i komentar Ivanova evanđelja*, 254.

3. Knjiga proslave (13,1 – 21,25)

U poglavljima u kojima se opisuje posljednja večera (13-17)⁸⁷, Isus je nasamo sa svojim učenicima. U prvom planu nije oproštaj od učenika, nego novi način Božje prisutnosti u svijetu do kojega će doći nakon muke i smrti (18-19). Iv 20-21 svečano će inaugurirati novi dan: Bog i čovjek počinju živjeti istim Duhom!⁸⁸

Za razliku od Mk i drugih sinoptika koji Isusovu pouku učenicima donose tijekom javnoga djelovanja (usp. Mk 4,34; 6,31 itd.), kod Iv ona dolazi u trenucima njihovoga najjače istaknutoga zajedništva i usmjerena je izgradnji učenika. Tako prvi dio Evanđelja progovara o Isusovoj borbi sa svijetom, a drugi dio iznosi samu srž eklezijalnoga života i tumači Božju prisutnost u zajednici vjernika.

21. Pranje nogu i ideal učenika (13,1-20)

U Iv 13 Isus je za stolom govori o Judi te upozorava Petra kako će ga zaniijekati tri puta. Umjesto Isusovih riječi nad kruhom i vinom, Iv donosi zgodu o pranju nogu o čemu drugi evanđelisti ne govore.

Iv ovdje ne govori o euharistiji – u 6. poglavlju iznio je svoju viziju. Pranje nogu predodnačuje vodu koja će poteći iz Isusovoga boka (19,34) i ima odnijeti, tj. oprati, grijeh svijeta (1,29); zalogaj prijateljstva pružen Judi svjedoči zajedništvo koje Sin Božji želi pružiti svakom izgubljenom, a nova zapovijed ljubavi koju će uskoro izreći daje početak novom životu čovječanstva. Tako Iv kontemplira duboki smisao euharistije i izvlači njezine posljedice. Time pokazuje da Večera Gospodnja, tj. otajstvo Euharistije, a time i njezina kasnija slavljenja, zaista predstavlja srce kršćanskoga života – njega nema ako kršćani ne žive onako kako je Učitelj i Gospodin pokazao te večeri.

13,1-2: *Isus je znao da je došao njegov čas...* U grčkom retci 1-4 čine jednu rečenicu u kojoj se dva puta pojavljuje izraz *znao je*, čime je naglašena Isusova duboka svijest o onome što se događa. Grčki izraz εἰς τέλος može značiti da je Isus ljubio svoje *do kraja* ili da ih je *ljubio savršeno*. Poznajući Ivanovu sklonost govora na više razina, moguće je da misli na oba ova značenja.

13,3-5: *...usta od večere, odloži haljine, uze ubrus i opasa se...* Neki pogrešno ovaj Isusov čin promatraju kao uljudnost koja ide do poniženja. Isusov čin pripada najdubljim sferama ljubavi Božje jer njime izriče svoje božanstvo. Zato se više ne govori o životu i svjetlu: ove teme sada uviru u veliku temu ljubavi. Ona će sada tako bljesnuti da će zaslijepiti još uvijek duhom slabe učenike, kao što će to Petar u ime svih objelodaniti. Evanđelje u svom kulminantnom momentu prikazuje Isusa gdje se ponizuje i služi, svima pa i Judi.

⁸⁷ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 327.

⁸⁸ Usp. *Isto*, 343.

13,6-8a: *Nećeš mi prati nogu nikada!* Petar ne prihvaća takvoga Boga i zatvara se. Ne može podnijeti da Isus klekne pred njega, uzme njegovu nogu u svoju ruku i opere ga zato što ga voli. Ne može stati, ljubavi pogledati u oči i prihvatiti ju. *Čovjek sam sebi određuje veličinu i način ljubavi koju je spreman podnijeti*, kaže Thomas Merton. Ljubav je nepodnošljiva zato jer ona, osim života, uključuje i smrt! Ona je davanje sebe, „gubljenje“ do kraja koje nikad nije predvidljivo. Ljubeći čovjek doživljava da je onaj drugi puno plemenitiji, nesebičniji, treba odustati od svojih planova i želja...

13,8b-11: *Tko je okupan, ne treba drugo da opere nego noge – i sav je čist!* Zbog toga što ne razumije o čemu se radi, Petar želi biti cijeli opran i time pokazuje nerazumijevanje slično Nikodemovom i Samarijankinom.

13,12-17: *ako ja...oprani vama noge, i vi ih morate prati jedan drugomu.* U skladu s idejom da se njegovo poslanje mora nastaviti, Isus zahtijeva oponašanje svoga čina.

13,18: *Koji blaguje kruh moj, petu na me podiže!* Judina namjera Isusu nije skrivena i on ju doživljava sastavnim dijelom svojeg poslanja kako ga je unaprijed najavilo Pismo u Ps 41,10!

22. Isus, Juda i Petar (13,21-38)

13,22-30: *...jedan će me od vas izdati!* Iznenaduje koliko je prostora u 13,1-32 Iv posvetio Judinoj izdaji (14 redaka – skoro pola). U sam misterij te večeri spada da je Isus i pred Judom prignuo koljeno; i njegove je noge uzeo u svoje ruke i oprao ih kao i ostale; sve ih ljubi *do kraja*.

Umočiti zalogaj i pružiti ga nekom u Bibliji je ne samo znak uljudnosti i gostoljubivosti, nego i saveza. U ovom zalogaju Isus se daruje onomu tko ga izdaje; ljubi *do kraja*⁸⁹ (usp. 13,1) kako bi posljednjim činom pobijedio mržnju ljubavlju, tamu svjetlom. Kad je Juda izišao *bijaše noć* – Iv želi reći da je u Judi pobijedila tama (13,30); smrknuo je lice i zatvorio se svjetlu.

13,31-32: *Sada je proslavljen Sin Čovječji i Bog se proslavio u njemu!* U Isusovim postupcima postalo je očito da tama nije uspjela nadvladati svjetlo (1,5) – ono svijetli ljubavlju koja ni pred čim ne staje, pa ni pred fizičkom eliminacijom. Ljubav je pobijedila jer je premjerila tamu i njenom zadnjem sinu ponudila svjetlo. *Otac laži*, koji uvijek laže i iskrivljava ljudima sliku Boga, sada je pobijeđen. Prvim zalogajem kojega Biblija spominje (usp. Post 2,16; 3,1-13), on je čovjeku Boga predstavio kao onoga koji mu nešto krije, koji čovjeku zabranjuje zalogaj da ne bi postao kao *bogovi*. U zalogaju kojega Isus nudi Judi padaju sve laži i prividi jer Bog se daje do kraja.

Upravo iz posvemašnje suprotstavljenosti usmjerenja Isusa i Jude izbija iskra koja objavljuje slavu Božju: Isus je Sin koji, polažući život u služenju dobru

⁸⁹ Usp. Donald A. CARSON, *The Gospel according to John*, 474.

svoje braće, objavljuje koliko smo kao sinovi ljubljani i od njega i od Oca nebeskoga.

Iz ovog proizlazi kako Crkva, zajednica današnjih Kristovih učenika i osobno svaki kršćanin u njoj, može biti Isusova samo ako dozvoljava da ju/ga Isus pere. Samo ako se dademo ljubiti, možemo reći da smo živi udovi Crkve. Onaj tko se daje ljubiti, doživljava novo rađanja, iznutra – *iz vode i Duha* (3,5) – i može slobodno k svjetlu, k Sinu i Ocu, k drugim ljudima. Kada im dođe, ima im što donijeti jer dolazi iz ljubavi Božje.

13,34-35: *Zapovijed vam novu dajem: ljubite jedni druge...* Isus je zove *novom zapovijedi* (Iv 13,34), svojom zapovijedi (15,12): *ljubite jedan drugoga kao što sam i ja vas ljubio*. Veznik καθώς ovdje označava da je Isusova ljubav i primjer i temelj. Ta se zapovijed ne zove novom zbog njezina sadržaja – zapovijed ljubavi postoji gotovo u svim religijama (kao i u SZ, Pnz 6,4; 11,1; usp. Mk 12,28-34; Mt 22,34-40) – nego zato što je unaprijed dana u Isusovoj ljubavi, koja je ljubav Oca, i zato što je iz nje izvedena.⁹⁰ Dakle, mjera ljubavi koju zapovijeda Isus nije ljubav npr. neka instinktivna sentimentalnost, nego odnos kakav je on živio (usp. Iv 15,13).

Poslanje o kojem Isus kasnije govori u najužoj je vezi s ljubavi te se oni međusobno interpretiraju. Naime, ljubav se očituje u slanju Sina (4,9; usp. 3,16). Isus u Velikosvećeničkoj molitvi svrhu svog poslanja izražava upravo u terminima ljubavi: *da u njima trajno bude ljubav kojom si ti mene ljubio, i ja u njima* (Iv 17,26). Kao što će se poslanje Sina nužno nastaviti u poslanju učenika u svijet, tako se i ljubav Sina, koju prima od Oca, treba nastaviti u ljubavi učenika. Time su učenici osposobljeni, ali i obvezani na ljubav.

A iza govora o ljubavi slijedi navještaj Petrova zatajenja. Dakle, radi se o ljubavi koja ne zastaje ni pred izdajom, ni pred zatajenjem! Ljubav koja počiva na sentimentalnostima ovdje bi stala i rekla da nema koga ljubiti. Zapovijed ljubavi u 1 Iv poziva one koji raspolažu dobrima ovoga svijeta da bratu u potrebi omoguće udio u dobrima.

Zbog svega rečenoga, ljubav koju Isus pruža i zapovijeda jest nešto što nadilazi ljudske snage. Ona je ono što mi po sebi nemamo, ali možemo primiti i tako nadilaziti sami sebe ... rasti ... ići u novinu i dubine života. Upravo ovdje nailazimo na korektiv koji nas usmjerava na ispravnu duhovnost: ako trebamo imati nešto što nemamo, to znači da to trebamo primiti. To znači da naša duhovnost ne može počinjati s nama, vrtjeti se oko nas i završiti s nama – tada na koncu imamo samo ono što je naše. Prava duhovnost znači biti otvoren – da se i u nama, kao i u Isusu spoje nebo i zemlja.

13,36-38: *Život ćeš svoj položiti za mene?* Ako je Juda pustio da se u njemu nastani zlo, u Petru vidimo „dobro“ od kojeg nas Krist treba spasiti. Ovo Petrovo „dobro“ zaogrnuo je u celofan na kojem piše „najljepša želja za žrtvovanjem iz ljubavi“. Jer, to je još uvijek Petar koji ne dozvoljava da mu Isus

⁹⁰ Usp. Joachim GNILKA, *Teologija Novoga zavjeta*, 211.

opere noge zato što ne prihvaća da ga Isus ljubi. Nakon zatajenja shvatit će da ga Isus ljubi bez ikakvih zasluga. Jer ljubav nije stvar zasluga: ili je besplatna – na dar, ili nije ljubav. Ne ljubi se nekoga zbog nečega, nego se ljubi osobu radi osobe, ili se uopće ne ljubi, nego se samo prepušta konzumiranju nečijih kvaliteta. Tek kad dođe nevolja, kao u Petrovu slučaju, onda će se vidjeti što je bila ljubav a što „konzumacija“. Tako će Petar, od traženja svojih zasluga, jednoga dana stići do vjere u Božju vjernost. Uskoro će moći svoju glavu prisloniti na Isusove grudi, uživati njegovu ljubav i konačno ju pružati drugima.

Oproštajni govori (14-17)

Ova poglavlja donose Isusove oproštajne govore prije uhićenja sudskoga procesa⁹¹. Oni pripadaju književnoj vrsti oporučnih, tj. oproštajnih govora kakvi su postojali u ono doba (usp. Post 49; Pnz 32; Dj 20,17-35). Jedinostvena su kompozicija usporediva s Matejevim Govorom na gori ili Lukinom zbirkom Isusovih riječi koje je izgovorio na putu iz Galileje prema Jeruzalemu. Oni predstavljaju različitu građu koju možemo naći u sinoptika i to ne samo za vrijeme Posljednje večere, nego raspršenu za cijeloga Isusova javnoga djelovanja.⁹²

Ovdje progovara već proslavljeni Gospodin (usp. 13,31) koji, bližeći se svom odlasku, svojim želi dati riječ koja će ih umiriti (Iv 14). Svoju budućnost, zahvaljujući daru Duha, živjet će u znaku njegove ljubavi (14,15-31) koja će ih sjediniti s Ocem (15,1-17) kako bi i sami mogli živjeti ljubav i tako postati svjedoci pred svijetom (15,18-6,4a). Ovo izvanvremensko i izvanprostorno obilježje daje govoru trajnu vrijednost – on je Isusova poruka onima koji će povjerovati kasnije (17,20) i željeti živjeti jedinstvo s Ocem i Sinom u Duhu.

23. Isusov odlazak Ocu – put, istina i život za učenike (14,1-14)

U Iv 14 donosi prvi od triju glavnih govora u oproštajnom ciklusu u Iv 14-17.

14,1-3: *U domu Oca mojega ima mnogo stanova.* U Iv teologiji nijedno mjesto ni zdanje nije određeno za prebivalište Božje, a postojeći Hram zamijenjen je Isusom (2,13-22; 10,22-36). Stoga se pojam *dom* ovdje odnosi na ono što među sobom žive Otac i Sin, na međusobno prebivanje Oca u Sinu i Sina u Ocu. Ovo prebivanje, kao novi *dom*, Isus sada otvara svojim učenicima.

14,4-7: *Ja sam Put, Istina i Život, nitko ne dolazi Ocu osim po meni.* Isus kao *Put* sada otvara pogled na novu dionicu: ako je Učitelj prije bio sa svojim učenicima, od sada će po Duhu biti u njima. Ovime se ostvaruje veliko obećanje o Novom savezu Boga i čovjeka koji sada, putem Krista, postaje za čovjeka

⁹¹ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 327.

⁹² Usp. *Isto*, 343.

Istina i Život. *Istinu*, na temelju hebrejskoga poimanja, možemo dvojako shvatiti: ili kao dostupno i objavljeno novo znanje ili kao vjernost. Sa stajališta učenika, u prihvaćanju *Istine* čovjek ne dobiva samo nekakvu pouku, nego stječe novo shvaćanje sama sebe, novo egzistencijalno samoshvaćanje. Što se tiče *Života*, Isus ga je naznačio znamenjima: darom vina, kruha i, na koncu, samoga života oličenoga Lazarovim uskrsnućem (11,43; usp. 5,25).

14,8-10: *Ne vjeruješ li da sam ja u Ocu i Otac u meni?* Cijeli Stari zavjet je prožet čežnjom: vidjeti Boga (usp. Ps 27,8; 42,2-3.12). Vidjeti Njega znači postajati sve više svoj, ono što jesam, u skladu sa svojim izvorom. Cijelim svojim životom Isus je egzegeza Boga tj. pripovijedanje o Njemu (1,18). U Isusovim riječima i djelima, dok gledamo odnos Oca i Sina, naziremo dobrotu Božjeg lica. Čovjekova stvorenost na sliku Božju nije završen proces – on još traje! Isus će nekoliko redaka kasnije govoriti o Duhu Svetom čijom će snagom on sam, Isus (14,18-22), i Otac (14,23-24) doći i prebivati u kršćanima.

14,11: *Ako ne inače, zbog samih djela vjerujte.* Isus njihovu nevjeru podsjeća na djela na koja nisu ostajali ravnodušni ni oni koji mu se nisu otvarali vjerom.

14,12-14: *Tko vjeruje u mene, činit će djela koja ja činim...* Ako budu vjerovali, djela koja će učenici činiti posvjedočit će za istinitost Isusovih riječi. Dakako, ovdje Isus ne misli na to da bismo i mi trebali čudesno umnažati kruh ili dizati mrtve. Najveće djelo, jer nas otvara novom životu koji počinje prebivanjem Oca i Sina po Duhu u nama, jest *čuvati njegovu riječ* (usp. 4,43-54) tj. zapovijed ljubavi. Time učenik pobjeđuje logiku ovoga svijeta i postaje dijelom novoga, Božjega svijeta. To je najveće čudo jer iz smrti tj. prividnoga života prelazimo u onaj pravi kojim živi Bog. U usporedbi s ovim sve je drugo, pa i čudo, kakvo god ono bilo, bezvrijedno (usp. 1 Kor 13).

Ovdje dolazimo do duboke tajne molitve. Neki se čude što nisu uslišani. Pitanje je što su molitvom tražili? *Tražite najprije Kraljevstvo...* Kada bi Bog uslišavao svakakve molitve, to bi nam bilo više na štetu, nego na korist jer bismo od toga napravili prvoklasnu zabavu i, kakvi već jesmo, zanemarili ono najvažnije i najveće čudo: svoje rođenje za novi, Božji život. Dakle, ako molimo i ne dobivamo, ne dobivamo zato što loše ištemo da bismo udovoljili svome egoizmu (usp. Jak 4,3). Ali, tko sinovskim srcem moli za ono što je i na Božjem srcu, sigurno će biti uslišan. A sve to vodi proslavi Božjoj za koju smo vidjeli da se sastoji u pobjedi ljubavi tj. svjetla nad tamom (13,31-35). Dakako, mnogi ne uspijevaju, jer ne žele razlučiti svoju od Božje proslave.

24. Novi način prisutnosti Božje među ljudima – Duh Sveti (14,15-31)⁹³

U ovom odlomku Isus naznačuje kako će nakon njegova odlaska Duh Sveti, Sin i Otac boraviti u učenicima. Unutarnju poveznicu čini pojam ljubiti/ljubav

⁹³ Prema Joachim GNILKA, *Teologija Novoga zavjeta*, 234–239.

koji dolazi 10 puta. Tako započinje nova prisutnost Božja i ostvarenje novoga i vječnoga Saveza najavljenog kao dar Duha i novoga srca (usp. Ez 36,22-38).

14,15-17: *Ako me ljubite, zapovijedi ćete moje čuvati...* U Iv 13 Isus je zapovjedio da ljubimo jedni druge. Sada govori o ljubavi prema njemu. Krajnji domet ljubavi jest recipročnost uslijed koje oni koji ljube postaju život jedan drugome. Ljubeći ga postajemo ono što on jest i zato možemo ljubiti braću kao on. Tada čovjek ljubi *djelom i istinom* (1 Iv 3,18).

I ja ću moliti Oca i on će vam dati drugog Branitelja da bude s vama zauvijek: Duha Istine... Oznaka παράκλητος, *branitelj* (lat. *advocatus*) u Starom zavjetu odnosila se na anđele, proroke i pravednike koji su pojedinca zagovarali pred Bogom. U Novom zavjetu sam je Isus nazvan ovim terminom u 1 Iv 2,1. Etimološki, moguće ga je prevesti: *onaj koji je pozvan biti uz*. Duh je onaj koji je uvijek i zauvijek s nama.

U 14,17 Branitelj je nazvan *Duhom Istine*. U SZ-u Duh je izvor života. Stoga sintagmu *Duh istine* možemo shvatiti kao *Duha istinitog, autentičnog života*. U tom smislu *Duh istine* čini suprotno od onoga što čini *Otac laži* koji nam sliku Boga iskrivljuje neistinama i podmetanjima. Do sada je *Duh Istine* boravio pokraj učenika u Isusu, Logosu i njihovu Učitelju. No, od sada će boraviti i u njima – to je vrhunski dar kojega će Raspeti svojim pružiti s križa kada bude sve *dovršeno* tj. kad preda svoj *Duh* (19,30). Duh Sveti će:

1. ostati s/u njima;
2. učenike podsjećati na Isusove riječi (14,26) i dati puno shvaćanje (16,13);
3. u učenicima svjedočiti za Isusa;
4. sudačku funkciju *otkrivanja, razobličavanja, i iznošenja na svjetlo dana grijeha, te pravednosti i suda* (16,8); tim je najavljen sukob između Krista i *kneza ovoga svijeta*; sada je jasno zašto svijet, koji odbija *svjetlo* i ostaje pod utjecajem *Oca laži*, ne može primiti *Duha istine*;
5. On će ih uvoditi u svu istinu; budući da *sva istina* opet ne može biti ništa drugo nego Isusova riječ u svojoj punini (usp. 14,6), i vodstvo koje se događa po Branitelju događa se sukladno toj riječi.

14,18-21: *U onaj ćete dan spoznati da sam ja u Ocu i vi u meni i ja u vama*. Isus ima u sebi život koji je jači od smrti (5,26; 11,25), a učenici, primajući Duha, u sebe primaju Isusov život koji također s jedne strane označava ljubav podložnu i ranama, a na drugoj strani život jači od smrti. Ovo međusobno prebivanje, jer se izvana očituje ljubavlju prema braći, postat će i drugima pokazateljem da su učenici počeli živjeti novim životom.

14,22-24: *Ako me tko ljubi, Otac će moj ljubiti njega i k njemu ćemo doći...* Dolazak Duha učenicima će omogućiti da spoznaju odnos između Oca i Sina te pravo značenje i domašaj Isusove zapovijedi ljubavi. A spoznati ono što se događa između Oca i Sina, znači ulaziti u iskustvo Boga onim putem koji nam je otvorio Sin – da kao sinovi u Sinu ulazimo u život kojega istim Duhom dijele Otac i Sin. Sada je jasno zašto, iako su najbliži očekivali da se javno manifestira kao Mesija (7,4), Isus jasno daje do znanja da ga svijet više neće vidjeti (14,18).

Onaj tko ljubi onako kako nas je Isus učio postaje novo prebivalište Božje jer k njemu u Duhu dolaze Otac i Sin i iznutra ga razgovaraju. Stoga prebivalište koje Isus ide pripremiti mi smo sami – u nama žele prebivati Otac, Sin i Duh Sveti.

14,28-30: *Kad biste me ljubili, radovali biste se što idem Ocu...* Bog je u svom narodu prebivao u Zakonu koji je utjelovljavao Božju Mudrost (Sir 24), potom je prebivao među nama u svom utjelovljenom Sinu (Iv 1,14), a sada dolazi u svakoga učenika po Duhu. On je posljednji dar Stvoritelja čovjeku kojim se dovršava njegovo stvaranje *da bi Bog bio sve u svemu* (1 Kor 15,28).

Božja prisutnost, u čovjeku izaziva strah i jezu (Suci 6,22-24; Mt 14,26-27). Isus sada učenike umiruje i hrabri jer novi način Božje prisutnosti neće buditi jezu. Mir je moguć onda kada je zadovoljena svaka želja i potreba ili kad se, iako su nezadovoljene, iz ljubavi prihvaća takvo stanje nepotpunosti. Duh je dakle dar koji u čovjeka unosi Kristov mir kojim se ljubavlju prihvaća ovaj život, njegove manjkavosti i nedaće te se ne sustaje u hodu.

25. Trs i loze – jedinstvo života Isusa i učenika (15,1-17)

Ovo je druga *mašal*, *prispodoba* Ivanovu Evandelju. Prva je bila u Iv 10. Tamo se također govorilo o odnosu Isusa i učenika i to oslikanoga u odnosu vrata/pastira i ovaca. Ovdje je odnos oslikan još snažnijim slikama: učenik nije samo ovca koja prijanja uz pastira, nego je mladica koja preuzima i dijeli isti životni sok s trsom.⁹⁴

Naglašavanje ove unutarnje povezanosti između Isusa i učenika priziva Iv 6 i njegovu aluziju na euharistiju. Ondje je, u naglašeno euharistijskom kontekstu, Isus govorio o prebivanju njegova života u učeniku (6,51-58), a ova se prispodoba kreće u istom smjeru.

15,1-3: *Ja sam istinski trs, a Otac moj – vinogradar.* Izrael je u SZ-u predstavljan kao vinograd (usp. Iz 3,14; 5,1-7; Ps 80,8-18) koji je često znao izroditi u vinjagu (usp. Hoš, 10,1-3; Iz 5,1-7). Za razliku od Izraela, Isus za sebe može reći kako je on *istinski trs*. On je temelj i početak novoga, zdravoga nasada koji rodi ostvarivanjem volje Božje jer *on i Otac su jedno* (10,30).

U grč. imamo asonanciju: Otac siječe neplodne loze (ἀῤρεῖ), one koje rod donose čisti (καθαίρει) kako bi više roda donijele, da bi Isus na koncu rekao učenicima vi ste već očišćeni (καθαροί ἐστε). Trs i loze čine jednu jedinstvenu biljku – oni dijele iste životne sokove i daju isti plod. Oni su jedan organizam – jedan život!

15,4-6: *Tko ostaje u meni i ja u njemu, taj donosi mnogo roda.* U govor o trsu i lozama ugrađen je glagol μένω, *ostati*. On predstavlja vlastitost ivanovskoga govora i označava ostanak u Isusovoj riječi (Iv 8,31; 15,7), u njegovoj ljubavi (15,10), u svjetlu (1 Iv 2,10). Jer *tko ne ljubi, taj ostaje u smrti* (1 Iv 3,14). Zato *ostati u* u ivanovskoj teologiji, u krajnjoj liniji stremi u vječnost: *tko vrši volju*

⁹⁴ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 516.

Božju, ostaje zauvijek (1 Iv 2,17) jer zajedništvo s Kristom omogućuje i zajedništvo s Bogom: *kao što si ti, Oče, u meni i ja u tebi, tako neka i oni u nama budu jedno* (17,21). To naizmjenično *biti u cilju* je učeničke egzistencije.⁹⁵

15,7-8: *...što god hoćete, ištite i bit će vam*. Ako ostajemo u njemu, naši se interesi poklapaju s njegovima. U tom slučaju Otac nema razloga ne uslišati naše molitve jer naš život i ono što nam on daruje vode njegovoj proslavi.

15,9-11: *...da vaša radost bude potpuna*. Ljubav koju živi učenik izvire iz ljubavi Oca i Sina, ide od Sina k učenicima, te u povratku od učenika k Sinu i k Ocu. Zatvorivši krug života i ljubavi, sve puni mirom i radošću.

15,12-17: *...postavih vas da idete i rod donosite i rod vaš da ostane*. Sve što Isus ovdje govori na koncu biva stavljeno u perspektivu poslanja. Psalmist je molio Boga da *pogleda s neba i obiđe svoj vinograd, da zakrili nasad što ga njegova desnica zasadi* (Ps 80,15-16). Evandjelje po Ivanu daje odgovor: sam Božji Sin postaje trs novoga nasada koji će donijeti urod. Novi Božji narod sastoji se od mladica koje izvire iz njega, napajaju se njegovim životom i zato donose plod. Bog u nas želi položiti temelje novoga svijeta! Takav je dar i poslanje Bog namijenio svojim prijateljima. Jer vjeruje u nas!

26. Usred mržnje svijeta učenici su svjedoci po Duhu (15,18-16,4a)

Tema kojom se bavi ovaj dio Isusovoga govora jest: što će biti s učenicima nakon što Isus ode, kako će se nositi s predstojećim neprijateljstvom i mržnjom svijeta? Iako uskoro kreće u smrt, Isus brine o njima, on tješi njih, a ne oni njega!

15,18-19: *...budući da niste od svijeta...zbog toga vas svijet mrzi*. Svijet je stvoren od Boga (1,10) i predmet je njegove neizmjerne ljubavi jer za njega daje svoga Jedinorođenca (3,16), ali ne prihvaća Božju inicijativu. Ako su loze na trsu – Isusu, učenici će doživjeti isti usud kao Isus (15,25). Za takav svijet Otac predaje svoga Sina! Ako kršćanin ne trpi ovakve teškoće, treba se zapitati nije li njegov mir *pax pernicioosa*, rezultat paktiranja sa svijetom?

15,20-21: *A sve će to poduzimati protiv vas...jer ne znaju onog koji me posla*.

Isusov apostol s jedne strane mora računati s protivljenjem svijeta, ali znajući da ono dolazi iz *neznanja* (usp. Dj 3,17), on u Duhu sudjeluje u Očevoj i Sinovoj ljubavi za svijet i zato se ne plaši i ne posustaje u svom djelovanju. Ako njegovo djelovanje ne izvire iz ove ljubavi, on će nastojati ovaj sukob analizirati sa svih mogućih stajališta, ili zagladiti, ali neće moći svijetu ići u susret s onim plamenom kojim je išao Isus i želi da i njegov učenik ljubi svijet i služi mu.

15,22-25: *Da nisam došao i da im nisam govorio, ne bi imali grijeha...* Ovdje Isus sumira dijaloge i polemike koje je do sada vodio, napose one velike u kontekstu blagdana (Iv 5-6; 7-10). Činjenica da je Isus došao i da je govorio, čini ovo odbacivanje još grešnijim (usp. 35,19; 69,5). Nastavljanje njegovoga

⁹⁵ Usp. Joachim GNILKA, *Teologija Novoga zavjeta*, 232.

djela po Duhu i apostolima svjedoči o veličini ljubavi Oca i Sina koja se po Duhu prelijeva u učenike.

15,26-27: *...kada dođe Branitelj...on će svjedočiti.... I vi ćete svjedočiti...* Vrijedi zapaziti kako je u ovom oprostajnom govoru Duh Sveti ima sve istaknutiju ulogu. U 14,16-17 on je *Duh Istine* koji će tješiti učenike nakon što Isus ode; u 14,26 je učitelj koji će ih *poučavati o svemu* i *dozivati im u pamet* na Isusove riječi. Ovdje Isus predstavlja Duha Svetoga kao susvjedoka koji će zajedno s učenicima svjedočiti za Isusa. On će to činiti osposobljavajući učenike da razumijevaju i prihvate smisao Isusovoga poslanja te osnažujući ih potom da svjedoče svijetu ono što su razumjeli. U 16,5-16 slijedi daljnji razvoj.

Ovdje u 15,26 nailazimo na redak na temelju kojega istočne Crkve razvijaju nauku da Duh Sveti proizlazi od Oca, dok zapadne naučavaju da i Otac i Sin zajedno šalju Duha Svetoga (14,16.26; 16,7).

16,1-4a: *...dolazi čas kad će svaki koji vas ubije misliti da služi Bogu.* Tema je najavljena u 9,22-34; 12,42-43, a sada dostiže puni razvoj: sve koji ozbiljno pristaju uz Isusovo djelo i za nj svjedoče čeka raskid sa službenim židovstvom.

Za razliku od početka te pashalne večeri, učenici sada ništa ne pitaju i ne komentiraju. Progoni će početi nakon Pedesetnice – Duhova (usp. Dj 2-5;7-8) i traju sve do dana današnjega.

27. Isusov odlazak, dar Duha i pobjeda nad svijetom (16,4b-33)

16,4b-6: *Nitko me od vas ne pita: Kamo ideš?* Za razliku od 14,4 kada je Toma je rekao: *Gospodine, ne znamo kamo odlaziš*, sada ga o odlasku nitko više ne pita. To je povod četvrtom Isusovom govoru o Branitelju, Duhu Tješitelju.

16,7-11: *...bolje je za vas da ja odem...ako ne odem Branitelj neće doći...* Dolazak Duha prednost je za učenike: On nije superiorniji od Isusa, nego će ono što je Isus činio sa svojim učenicima u Izraelu proširiti po cijelom svijetu.⁹⁶

Duh je učenicima advokat, a svijetu će u isto vrijeme biti tužitelj. On će svijetu *pokazati* tj. *uvjerljivo izložiti* da je njegov *grieh* što ne vjeruje Isusu (1,11; 3,19.36) i zato upada u duboku mizeriju i izgubljenost. Pokazat će *što li je pravednost* dokazujući da je Isus proslavljen i užišao je k Ocu (5,30; 8,28). Sve se slijeva u *osudu* Kneza ovoga svijeta (12,31; 14,30; 16,33) koja započinje u Isusovoj mucu, smrti i uskrsnuću – tada je osuđen grieh i raskrinkan Otac Laži.

Za ono što se prema sinoptičkim evanđeljima treba dogoditi na koncu vremena, Iv smatra da započinje već dolaskom i djelovanjem Duha Svetoga u/preko kršćana! Pozornost! Sve ovo što činiti Duh predstavlja još jedan pokušaj urazumljivanja svijeta i pokazivanje granice između istine i laži.

16,12-15: *...Duh Istine upućivat će vas u svu istinu...* Što više učenici uče od Duha, više će njihov život prokazati lažnom propagandu *Kneza ovoga svijeta*. Kao što je Isus proslavljao Oca, Duh će proslavljati Isusa.

⁹⁶ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 530–535.

Nije slučajno da usred govora o Duhu Svetom (14,15-16,15) dolazi i prispodoba o trsu i lozama – s Isusom postati jedan organizam i dijeliti isti život! Dakle, Duh uvodi u najveće otajstvo – biti jedno s Ocem po Sinom u Duhu!

16,19-24: *Vi ćete se žalostiti, ali žalost će se vaša okrenuti u radost.* Važnost ovoga obećanja ističe upotreba dvostrukoga *amen, amen, zaista, zaista*. Kao što su se u Starom zavjetu slike bolnoga rađanja odnosile na tegobna iskustva Izraelaca usred kojih Bog naviješta i donosi spas (usp. Iz 66,5-14; Mih 4,9-10; 5,2-3), tako i Isus naviješta novi Božji zahvat u korist svoga naroda.

16,25-33: *...raspršit ćete se svaki na svoju stranu i mene ostaviti sama.* Brzopleto izjavljuju kako razumiju prirodu Isusovoga odlaska i njegovoga odnosa s Ocem, no Isus mora reći da će ga uskoro napustiti. U starini se pogibijom vođe vojska rasprši, a pobjednik bjegunce pušta da se vrate kući u miru. Tako će Isus kao pastir biti razapet, a njegovi će ga učenici ostaviti i poći tražiti svoj mir negdje drugdje. No, on ne napušta njih, nego upravo te trenutke napuštenosti živi za njih (usp. 18,9; 10,11.15.28). Bijes i mržnja svijeta, napuštenost i strahota smrtnih muka – ništa nije moglo nadjačati ono što je Isus u sebi imao za svoje prijatelje i za cijeli svijet. Zato je *pobijedio svijet*. Unatoč svemu, on ostaje dom ljubavi i mira za svoje učenike! Kasnije će učenicima ovo biti od velike važnosti: iako je znao da ćemo ga zatajiti, ipak nas je ljubio i to toliko da je za nas trpio i umro! Tako će učenici, usred neuspjeha u misionarenju, doživjeti da ih njihov Gospodin unaprijed oslobađa od svega: skinite sa sebe sve terete, neka ostane samo ljubav i mir! Tada će moći shvatiti *ja sam pobijedio svijet!*

28. Isusova velikosvećenička molitva – I (17,1-8)

„Isusova velikosvećenička molitva“ – Isus u njoj posvećuje sam sebe za one koje šalje u svijet (17,18-19).⁹⁷ U odnosu na Boga ova molitva je zagovornička, a učenike treba ohrabriti i ojačati dok ju ostvaruju (usp. 17,13; Dj 20,17-35).

17,1-3: *Oče, došao je čas – proslavi Sina svoga...* Ova molitva nije sebična jer je cilj proslave to da Sin može dolično proslaviti Oca (12,23-28). Isus Boga naziva *abba, tata, tatice* – tako djeca tepaju ocu (osjećaji, ljubav, privrženost).

...proslavi Sina svoga... Hebr. *kabod, slava* izvorno označava težinu, snagu tj. konzistenciju nekoga bića, njegovu unutarnju vrijednost. Za Iv *slava Božja* jest sjaj i ljepota Božjeg bića koje se nama ljudima očituje kao ljubav.

Sinova misija jest proslaviti Oca (12,23-28), Otac je odlučio proslaviti Sina (12,28). Sin šalje Duha i njemu prepušta svoje djelo, a Duh će proslavljati ne sebe, nego njega! Svaki se daje za drugoga i biva od njega prihvaćen/proslavljen!

Pošto je Božja slava očitovanje njegove ljubavi, Isus zapravo moli Oca neka konačno svom snagom nastupi ljubav – čovjekovo spasenje!

⁹⁷ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 327.347.

17,3: *A ovo je život vječni: da upoznaju tebe... Poznavati* u Bibliji znači ne samo znati nešto o nekome, nego imati iskustvo te osobe. Vječni život jest: imati onakav odnos poznavanja i ljubavi s Ocem kakav živi Sin (usp. 17,25).

17,4-8: *Ja tebe proslavih na zemlji dovršivši djelo koje si mi dao... Sve što je Isus činio, imalo je za cilj proslaviti Oca. Novi vid proslave bit će: u Slavu tj. zajedništvo Oca i Sina uvesti učenike* (usp. 17,24).

17,6: *Objavio sam tvoje ime ljudima... Poznavati ime* znači ući s osobom u odnos. Krajnja mogućnost odnosa jest da prijede u ljubav. Poznavati Oca kao što ga poznaje Sin znači ući u isti odnos ljubavi prema njemu.

29. Isusova velikosvećenička molitva – II (17,9-19)

Za razliku od gnostika, Isus ne traži da njegovi učenici budu uzeti sa svijeta.

17,10-11a: *Sve moje tvoje je i tvoje moje, i ja se proslavih u njima... U najveću ljubav, u srce odnosa s Ocem, Isus želi unijeti svoje učenike! Isus kaže da se već proslavio u učenicima. Dao im je poznavanje Boga i ono već počelo odražavati na njihovoj vjeri. To je proces koji napreduje u njima.*

17,11b: *Oče sveti, sačuvaj ih u svom imenu... Isusovu molitvu prožimaju dva imperativa kojima se obraća Ocu: sačuvaj (11,b) i posveti (17,17). Oni će se kasnije sliti u Isusov vrhunski zahtjev: da svi budu jedno (17,21).*

Božja svetost jest ono što ga odvaja od svijeta a pripada čistoći njegovoga bića. Biti sačuvan u Očevom imenu znači ući u jedinstvo s njegovom svetošću.

17,12: *...ja sam ih čuvao u tvom imenu koje si mi dao... Isus je čuvao sve učenike osim sina propasti; ovo je tipični semitski izraz (usp. 2 Sol 2,3) kojim se želi reći da se taj čovjek predao pod utjecaj Sotone (usp. 6,70; 13,2.27).*

17,13-16: *...ovo govorim ... da imaju puninu moje radosti u sebi.* Moguće je živjeti takvu radost kojom se sve nadvladava. Koliko god će svijet svojom mržnjom zagorčavati život Crkvi, najveća opasnost dolazi od Zloga. Grčki izvornik ovdje dopušta da se govori o zlu ili Zlome. Gledajući cjelinu Isusovoga govora o Knezu ovoga svijeta (12,31; 14,30; 16,33), uputno je poradi uosobljenoga predstavljanja smatrati kako se ipak radi o osobi koja je princ(ip) zla. Iako će Isusu prirediti nevolje, na razini onoga bitnoga ne može mu nanijeti nikakvo zlo. Na isti će način napadati i Isusove učenike. Bitno jest da ne zastanu u hodu k vrhuncima ljubavi, da postanu jedno s Ocem i Sinom u Duhu.

17,17-19: *...da budu posvećeni u istini.* U istinu su već uvedeni Očevom riječju koju im je predao Sin (usp. 17,14). Posvećenje nije samo odvajanje od svijeta, nego je potpuno predanje onom što je Božje, služenje istini Božjega života koji se odvija između Oca, Sina i Duha Svetoga. Istina će biti glavna oprema u misionarskom radu. Kako će svjedočiti ljubav Oca i Sina ako ju ne doživljavaju? Ako ikoja druga čovjekova aktivnost traži posvećenje, onda ga traži ova jer svijetu treba svjedočiti ljubav od koje nema veće (15,13), ljubav koja ljubi do kraja (13,1). Koliko je Isusu ovo važno, vidi se po tome što za ovo njihovo posvećenje sam sebe posvećuje (10,11.15; 15,13). Kao što se Ocu daje do kraja, tako se predaje i za svoje učenike. (čuvanje => posvećenje)

30. Isusova velikosvećenička molitva – III (17,20-26)

U trećem se dijelu (17,20-26) molitva još pojačava te Isus moli za one koji će povjerovati u njega po riječima učenika – oni trebaju postati *jedno* kao što je Otac u Sinu i Sin u Ocu (17,21), biti uključeni u jedinstvo Oca i Sina (17,23).

Iako neki zaključuju da *jedno* označava crkveno jedinstvo u 1. st.⁹⁸, smatramo da *jedno* ovdje ipak ima daleko temeljniji, ontološki domašaj koji nadilazi okvire vremena i uvire u vječnost. Isus ovdje progovara o putu u puno jedinstvo čovjeka s Ocem i Sinom, u nebeske stvarnosti, o onom što je bilo prije stvaranja svijeta (17,21.24).⁹⁹

17,20-21: *Ne molim samo za ove...da svi budu jedno...* Iste one stvari koje je molio za svoje učenike, moli za sve one koji će po njihovu propovijedanju povjerovati – a to smo mi! *Želi da svi budu jedno!*

17,22-23: *...slavu koju si ti dao meni ja dadoh njima da budu jedno...* Isus je na nas izlio ljubav koju prima i dijeli s Ocem. Zato može reći da nam je dao *slavu*. Ako smo primili tu duboku istinu, onda ne možemo živjeti drugačije nego da međusobno postajemo *jedno*. Nije li i u drugim ljudima, koji nisu kršćani, prisutna želja za jedinstvom svih ljudi, čak i svih živih bića? Za razliku od drugih, Isusov učenik upravo ovo ima kao glavni zahtjev svoga identiteta.

17,24: *Oče, hoću da budu gdje sam ja...da gledaju moju slavu...* Isus želi da njegovi budu s njime. Problem otvoren prvim pitanjem koje mu je čovjek postavio (1,38: *gdje boraviš/prebivaš*), Isus sada okreće u korist čovjeka: on prebiva u Očevoj ljubavi i taj dom želi otvoriti učenicima! Isus nas želi na onom mjestu prebivanja i motrenja s kojeg je Ivan evanđelist mogao uzviknuti: *vidjesmo slavu njegovu* (1,14)!

31. Uhićenje i ispitivanje pred Velikim svećenikom (18,1-27)

Ivan je ovdje, više nego drugdje, bliži sinoptičkom (Markovom) rasporedu građe: uhićenje, ispitivanje od strane velikoga svećenika, sud pred Pilatom, razapinjanje/ukop. Međutim, Iv ispušta mnoge detalje (Judin poljubac, Pilatovo pranje ruku, Šimuna Cirenca...) i koncentrira se na Isusa.

18,1-11: *Koga tražite?* Vidimo Ivanu vlastite crte: nije Juda onaj koji u tami prepoznaje Isusa – kod Ivana on ne može prepoznati Isusa. Naprotiv, Isus njima postavlja pitanje: *koga tražite?*; kad se Isus očituje riječima *Ja sam*, kohorta rimskih vojnika (formacija od 600), pada na zemlju pred njim. Iv želi prikazati da Isus ima kontrolu nad svojom mukom: *Nitko mi ne oduzima život...* (10,18). U takav teološki obzor ne bi pristajao opis getsemanske borbe. Ivan stoga dramatičnu sinoptičku scenu uhićenja pretvara u epifanijski događaj u kojemu se Isus očituje svojom objaviteljskom riječju *Ja jesam* (usp. Izl 3,14).

⁹⁸ Usp. Joachim GNILKA, *Teologija Novoga zavjeta*, 250.

⁹⁹ Usp. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, 559–560.

18,12-14: *Odvedoše ga ... Ani jer on bijaše tast Kajfe, velikog svećenika...* Jedino u Ivana nema Vijeća koje zasjeda i odlučuje kako Isusa treba ubiti (to se dogodilo ranije u 11,45-53) jer je gotovo cijelo Isusovo javno djelovanje predstavljeno kao procesualno sučeljavanje sa Židovima (usp. 5,10s; 9,13s; 11,53).¹⁰⁰

18,15-18: *Petar odvratil: nisam!* Iv ovo ispitivanje povezuje s Petrovim zatajenjem: jedno su pored drugoga Isusova vjernost i Petrovo zatajenje.

18,19-24: *Veliki svećenik zapita Isusa o njegovim učenicima i ... nauku.* Ironija: dok Ana brine za pogubnost Isusovoga djelovanja na ljude, upravo se u tim trenucima apostolski prvak odriče Isusa! Dakle, Isusov nauk nije se čvršće ukorijenio ni u prvome među njegovim učenicima! Na koncu Ana Isusa šalje Kajfi koji je već donio presudu: *bolje je da jedan čovjek umre za narod, nego da sav narod propadne* (11,47-52). Ivan ovdje ispušta dio procesa.

18,25-27: *On zanijeka: nisam!* Gora su pljuska Isusu drugo i treće Petrovo zatajenje. Ne samo da je zatajio Isusa, nego se odriče i svoga vlastitoga pokušaja da ga brani mačem! Nije Petar kukavica – on je i pred 600 vojnika izišao s mačem! No, Petar tek sada spoznaje: njegov Učitelj nije onakav kakvim ga je zamišljao. Ovo je prvo shvaćanje!

Kada Petar bude ugledao Uskrsloga, doći će do drugoga shvaćanja i dovršiti školu – hod svoje vjere. Shvatit će: Isus za mene umire, a ja sam se svrstao među njegove neprijatelje! Da nije bilo prvoga shvaćanja i da ga nije zatajio, Petar bi zauvijek mislio da ga Isus voli zato što je on to zaslužio. Međutim, Isus umire za njega jer ga stalno isto voli! Sada Petar može završiti školu vjere!

Evo Radosne vijesti: Bog te ljubi, stalno te ljubi kakav jesi, čak i ako si ga se kao Petar odrekao! Upravo je ovdje razlika između kršćanstva i svih drugih religija: ovdje se ne daje prvo čovjek Bogu, nego se Bog potpuno daje čovjeku i čovjek tada počinje slobodno odgovarati na nezasluženu Božju ljubav. Petar je pred sobom imao istu dilemu kao i Juda: gledati u vlastiti poraz i sramotu – ne moći oprostiti sam sebi, ili se otvoriti Isusovoj ljubavi i opraštenju? Ako se poput Jude zatvori sam u sebe, nastaje pakao – ako se otvori Isusovoj ljubavi, počinje spasenje. Petar će prihvatiti Isusovu ljubav (usp. 21,15-23)!

¹⁰⁰ Usp. Jerome H. NEYREY, S.J., *The Gospel of John*, 292.

32. Sudski proces pred Pilatom (18,28-19,16a)

18,28-32: *Kakvu tužbu iznosite protiv ovog čovjeka?* Židovi su ostali izvan upraviteljeva dvora da se ne onečiste, a Isus je unutra. Pilat ide unutra – van pokušavajući pomiriti dvije suprotstavljene strane. Terminom *Židovi* Iv ironično označava vjerske vođe koji si prisvajaju nepogrešivost i pravovjernost. Isus je pashalni Jaganjac, no oni ga ne prepoznaju, nego sebi pripremaju druge jaganjce.

18,33-38: *Ti li si židovski kralj?* Kao i u ostalim imperijalnim provincijama (za razliku od senatorskih), i u Judeji je postojala mogućnost pobune pa su državni organi budno motrili razvoj situacije. Pilat želi provjeriti kakve su Isusove političke ambicije. Na Isusovo protupitanje: *govoriš li ti to sam od sebe ili ti to drugi rekoše o meni?* Pilat potvrđuje da državni organi nisu Isusa smatrali opasnim za državni poredak. Isusov kraljevski identitet dolazi od Oca koji ga je poslao svjedočiti za istinu (8,32-47). Stoga sudski postupak poprima obrnut smjer: Isus sudi Ponciju Pilatu jer on nad Isusom nema vlasti (19,11).

18,39-40: *Ja ne nalazim na njemu nikakve krivice.* Kako bi riješio ovaj problem, Pilat se želi okoristiti već uhodanim običajem da im o Pashi pusti jednog od zatvorenika. Smatrao je da će se nedvojbeno svi prisutni ograditi od notornog kriminalca.¹⁰¹ Međutim, vjerskim vođama je miliji Baraba.

19,1-7: *Ecce homo – evo čovjeka!* Pilat odlučuje ići još dalje: sigurno će ih zadovoljiti kada budu na tom omraženom Isus vidjeli krv! Međutim, *Židovi* ne odustaju, traže kaznu raspeća i Pilatu otkrivaju istinu: *žele ubiti jer se pravio sinom Božjim.* A to je titula koju je uživao rimski car!

Iz ovoga jasno vidimo da je Isus zaista Boga *nazivao svojim Ocem* (5,18), i sebe smatrao *Sinom Očevim*, a ne običnim *sinom Božjim*. Takvu optužbu Isus nikada nije opovrgao, nikada nije rekao: nisam tako mislio!

18,8-16a: *Mi nemamo kralja osim cara!* Pilat, sve više uvjeren u Isusovu nevinost, *nastojao ga je pustiti.* Izjavivši da nemaju nikakvoga svoga kralja, nego samo cara, Židovi mu stavljaju do znanja kako ga namjeravaju prijaviti na carski dvor ako ne osudi samozvanog kralja – carevog konkurenta! Time su i prekršili i Zakon koji vladarom Izraela priznaje jedino Boga, a i odrekli se mesijanskih iščekivanja pomazanika i uspostave Božjega kraljevstva!¹⁰²

Pilat, pritiješnjen ucjenom i svjestan da pred carem ne kotira najbolje, popušta. Nije samo oprao ruke, pokušao je biti pravedan i zaštititi Isusa. No, kada je obrana pravednika zahtijevala rizik po vlastitu karijeru, popustio je.

Skica Ivanove političke teologije: iako u sebi nije zao i ne želi osuditi nevinoga, Pilat je političar koji nema dubljih vrijednosti. Važnija od pravde za njega je vrijednost zvana „ostati na položaju“. Nju će čuvati svaku cijenu pa i po

¹⁰¹ Usp. Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, 360.

¹⁰² Usp. *Isto*, 364.

cijenu pravde. I tako, *predavši Isusa da se razapne*, počinja nepravdu, upada u vrtlog zla. Poučak: samo ljubav koja daje život za prijatelje (Iv 13) omogućuje napredovanje od ove dekadencije k civilizaciji ljubavi. Svaka je druga ljudska pravednost kratkoga domašaja i ne ostvaruje pravdu.¹⁰³

33. Raspeće (19,16b-27)

Ovdje se skupljaju različite niti koje su prožimale Evanđelje. U pojedinoj riječi odzvanja cjelina Evanđelja, a i pojedinih dijelova Biblije (Post; Otk).

19,16b-18: *...razapeše ga a s njim i drugu dvojicu...* Da su uvjeti bili normalni, Isus je trebao nositi samo horizontalnu gredu (*patibulum*) za koju će biti pribijen, dok je okomiti dio križa obično bio ukopan u zemlju i čekao.

19,19-22: *Bilo je napisano: Isus Nazarećanin, kralj židovski*. Na križ se obično pribijao razlog pogubljenja, no Pilat odbija ispred titule *kralj židovski* napisati da je Isus to za sebe tražio. Stoga Isus nije prikazan samozvanim kraljem, nego Pilatov natpis naviješta svemu svijetu da je *Isus – kralj židovski*.

Budući da je optužba prema Mt 27,37; Lk 23,38 bila smještena iznad Isusove glave, tradicija križ nije shvaćala u obliku velikog slova T (*crux commissa*) nego kao križ kakav je danas kao simbol posvuda proširen (*crux immissa*).

19,23-24: *Razdijeliše među se haljine moje...* Dijeljenje haljina svjedoči da se Pisma ispunjaju do u najsitnije detalje, tj. Isus upravlja događajima.

U grč. ἰμάτιον označava općenito odjeću. U našem prijevodu to su haljine koje vojnici uzeše i razdijeliše među se na četiri dijela. Međutim, χιτῶν, *donju haljinu* – koja se nosila kao prvi omotač oko tijela – nisu razderali, nego su za nju bacili kocku. Pošto se pojedini izrazi podudaraju s grčkim prijevodom (LXX) Ps 22,18¹⁰⁴, Iv ovdje prepoznaje precizno ispunjavanje Pisma pri čemu cjelovitost donje haljine vjerojatno označava jedinstvo (usp. 21,11).

Nakon prvoga grijeha, umjesto smokvinoga lišća Bog je za Adam i Evu načinio pregaču od kože (Post 3,7.21). Sada, Isus s križa čovjeku daje vlastitu odjeću – odijelo Sina Čovječjega! Odijelo predstavlja ili, bolje reći, zamjenjuje tijelo. Isus je obećao dati svoje tijelo *za život svijeta* (usp. 6,51b). Kao što je pružio zalogaj prijateljstva i saveza Judi, sada se daje onima koji ga razapinju, koji će uskoro dirnuti u njegovo meso otvarajući mu bok.

19,25-27: *Ženo! Evo ti sina! Evo ti majke!* Isus ljubi Oca i s njim dijeli puninu Duha. Ljubi i svoju majku. A sada, razdvajajući se, želi se pobrinuti za nju. Daje joj učenika kojega će ljubiti i koji će ljubiti nju. Za koji trenutak predat će svoga Duha da bi između majke i sina kojega joj je dao mogao poteći novi život. Isti onaj Duh kojega između sebe dijele Otac i Sin, ista ona ljubav i onaj život koji je među njima sada će poteći između majke i sina. Time će početi živjeti novu

¹⁰³ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 349.

¹⁰⁴ Usp. Raymond E. BROWN, *The Gospel according to John XIII-XXI*, Doubleday, New York – London – Toronto 1970., 901.

zapovijed – zapovijed ljubavi: ljubiti onako kako je Isus njih ljubio! Tu je slika Crkve!

Majka i sin, koji su dobili jedno drugo i Božji život između sebe, predstavljaju prizor koji prikazuje tajnu Boga i svega stvorenja: to je tajna neba i zemlje, Boga i čovjeka, Boga u čovjeku i čovjeka u Bogu. Nakon toga Isus će moći reći: *završeno je* (19,28). Završeno je ono zbog čega je došao: čovjeku dati Boga, Božji život. Udahnuti mu Božji Duh, njegov dah. Majka i sin pod križem početak su novoga čovječanstva, slika Crkve i života koji u njoj ljudi trebaju dijeliti.

34. Isusova smrt i ukop (19,28-42)

Nakon stavljanja u odnos majke i sina, Ivanov Isus može izreći svoje zadnje riječi s križa: *Dovršeno je* i predati svoj Duh Ocu i svoga Duha zajednici vjernika koju ostavlja iza sebe (usp. 19,30).

19,28-29: *Žedan sam*. Za Iv ove riječi predstavljaju ispunjenje Ps 69,22: *u mojoj me žeđi octom napojiše* i stoga još jedna potvrda Isusove kontrole nad situacijom i želje za ispunjenjem Pisma. Za razliku od trske kod Mk 15,36, kod Iv spužvu nosi ὄσσωπος – mali grm aromatičnog lišća: prema Izl 12,22 on je bio pribor pri slavljenju pashalne večere¹⁰⁵ – podudarnost s pashalnim jaganjcem!

19,30: *Dovršeno je*. Isusova smrt bila je dio Božjega plana koji je imao svoj vrhunac u *času koji je već nastupio* (13,1) i kojega je on htio do kraja ostvariti (17,4). Dobrovoljno (usp. 10,18) predaje svoga Duha, prema najavi u 7,37-39.

29,31-33: *...vidješe da je već umro...* O danu Priprave Židovi su morali zemlju dovesti u stanje obredne čistoće – ukloniti umrle. Za Iv je Isus umro u vrijeme klanja pashalnih jaganjaca i nijedna mu kost nije slomljena (*lomljenje golijeni - crurifragium*), i stoga je pravi pashalni jaganjac (Izl 12,46; Br 9,12) i pravednik: *on čuva sve kosti njegove...* (Ps 34,21).

19,34-37: *...jedan od vojnika mu kopljem probode bok i ... poteče krv i voda*. U Zah 12,10 tajanstvena osoba ima biti probodena u eshatološkom kontekstu opsade s Jeruzalema i otvara se ljekoviti izvor. Ono što izlazi iz Isusovoga boka su tekućine koje daju tj. održavaju život: krv i voda.

Na razini Evandjelja po Ivanu prizor o probadanju Isusova boka predstavlja ispunjenje redakta 7,37-39 (u kojima se govori da će iz Isusova boka poteći izvori žive vode – simbol Duha). U 1 Iv 5,6-8 za Isusa se kaže kako je došao u vodi i krvi, pri čemu se misli na njegovo krštenje i smrt. Prema Iv 6,53-56 krv je sastavni dio euharistije, a prema 3,1-15 voda je dio krštenja. Tako Iv krv i vodu iz probodenoga boka povezuje s nastankom ovih dvaju sakramenata. Zato

¹⁰⁵ Usp. Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, 367.

crkveni oci od najranijih vremena govore kako je Crkva rođena iz Isusovoga boka.

19,38-42: *Uzmu Isusovo tijelo i poviju ga u povoje s miomirisima...* Crkvi u njezinim najranijim počecima bila je važna veza između činjenice praznoga groba i uskrsnuća. No, ubrzo je postalo još važnije pokazati kako je Isus bio pravi čovjek koji nije imao prividno tijelo, nego je umro i sahranjen.

Marija je Isusa unaprijed pomazala za ukop librom dragocjene nardove pomasti (usp. 12,1-8), a Nikodem je donio sto libara smjese smirne i aloja, koliko ih je bilo pri Herodovu ukopu – Isusov je ukop na razini kraljevskoga.

Nikodem s Josipom Arimatejcem, dodirujući Isusovo mrtvo tijelo, prihvaća biti nečist i stoga isključen iz slavlja židovske Pashe. Slaviti Pashu značilo je ne samo sjećati se, nego nanovo proživljavati oslobođenje, izlazak iz ropstva u slobodu. Oni su svoj izlazak, svoj hod u slobodu pronašli prijanjajući uz Isusa. Dodirujući Njegovo tijelo, znaju da nisu ostali bez Pashe – dodiruju zaklano pashalno janje, *Jaganjca bez mane!*

35. Učenici i prazan grob (20,1-10)

Za razliku od npr. apokrifnoga *Petrovog evanđelja* (39-44), kanonska ne opisuju kako je Isus ustajao iz smrti na život. Ona inzistiraju na činjenici praznoga groba i na ukazanjima učenicima. Iako susreti koje opisuje Iv ne dolaze u drugim evanđeljima, oni se u svojoj suštini i osnovnoj teološkoj poruci ne razlikuju od onih sinoptičkih. Ipak, Iv naglašava osobni susret učenika s Isusom.

20,1-2: *...još za mraka dođe... na grob i opazi da je kamen s groba dignut.* Marija nema razumskih temelja drugačije protumačiti otvoreni grob, nego kao provalu i krađu Gospodinovoga tijela. No, već sama činjenica otvorenoga mjesta smrti koje bi po sebi trebalo biti zatvoreno, sjećanja na nagovještaj uskrsnuća – sve je to budilo tanak tračak nade. Trči obavijestiti Petra i ljubljenoga učenika. Oni su posljednji učenici koji se pojavljuju pred Isusovu smrt.

20,3-8: *... i vidje i povjerova.* Obojica vide povoje kojima je Isus bio omotan te ubrus koji je bio na glavi Isusovoj. Dakle, Isus nije ukraden jer tko bi gubio vrijeme na skidanje pvoja i smatanje ubrusa?

Dok Petar ostaje na promatranju činjenica, ljubljени učenik *povjerova*. Ove znakove iščitavao je svjetlom vjere i stoga za Iv postaje prvi pravi vjernik. On je pod pashalom večerom uživao fizičku blizinu s Isusom, no kod Iv taj detalj vjerojatno označava i veću nutarnju blizinu. Uživajući posebnu blizinu s Isusom čak i pod njegovim križem, ljubljени učenik primio je na dar Gospodinovu majku, koja je u Evanđelju prva Isusova vjernica (usp. 2,5), i uzeo je k sebi (usp. 19,26-27) te s njom primio izlivanje Isusovog Duha na križu (usp. 19,30). Sve navedeno govori o njegovoj osobi, o tome koliko se približio *istini*.

20,9-10: *... oni još ne upoznaše Pisma da Isus treba da ustane od mrtvih.* Ovo je veoma važan evanđelistov komentar. Koliko god smo Petra i ljubljenoga

učenika skloni smatrati privilegiranim, oni ipak nisu imali ono glavno – spoznaju Pisma! Jedino Pismo daje pravi uvid u misterij Krista – u njegov život, smrt i uskrsnuće. To je ono što je njima dvojici u tom trenutku nedostajalo, a svim kasnijim naraštajima učenika, pa i nama, stoji na raspolaganju zahvaljujući Duhu koji *uvodi u svu istinu* (14,16-17.18-21).

U sinopticima i Dj, uskrsnuće je predstavljeno kao Isusovo opravdanje/uzdignuće: korumpirani religiozni vođe su ga podvrgli nepravednom procesu i ubili, a Bog ga je uzvisio/opravdao (Dj 2,23; 3,14-15). Iv o Isusovom uskrsnuću govori na način da naglašava njegovu moć i jednakost s Bogom (usp. 5,21-29; 10,17b-18; 11,25). Time daje svoj komentar na shvaćanje uskrsnuća koje su prezentirali sinoptici i Dj: Isus zapravo nije žrtva, on nije pogođen nekom silom na koju nije mogao odgovoriti pa je podlegao i umro; on ne treba da ga Bog opravda/uzvisi/uzdigne nakon sramote. Isus ima život u sebi i on ga sam uzima onda i kako hoće: *vlast imam položiti ga, vlast imam opet uzeti ga* (10,18). Stoga je za Iv uskrsnuće čin kojim Riječ, vječni Logos, nakon što je sam položio život sada ga sam i uzima. Jer on je – Bog (usp. 1,1).¹⁰⁶

36. Susret Marije Magdalene s Uskrslim Isusom (20,11-18)

U sva četiri kanonska evanđelja Magdalena je prikazana kako među prvima susreće Uskrsloga. Kod sinoptika nije sama, kao ovdje u Iv, nego je u društvu drugih žena došla na grob (usp. Mt 28,1-8; Mk 16,1-8; Lk 24,1-9). One su, vidjevši prazan grob, otišle kući, ali Magdalena nije! Ljubav je drži pored groba.

20,11-13: *Zaplakana zaviri u grob i ugleda dva anđela u bjelini...* Marija na grobu neutješno plače – 4 puta se spominje njezin plač kako bi naznačio njezinu žalost i da je zaboravila Isusovo obećanje ponovnoga susreta (usp. 16,16-23). U Bibliji je čovjek uplašen kada dođe u blizinu anđela, kad osjeti prisutnost bića koje ga nadilazi. Magdalena ne – ona je sva u ljubavi za njezinim Gospodinom, zbog njega je sva izvan sebe. Toliko jaka ljubav – *jaka kao smrt* (Pj 8,6).

Marija, za razliku od odgovora Petru i ljubljenom učeniku (usp. 20,2), anđelima drugačije govori: *oni nisu više uzeli Gospodina, nego mojega Gospodina* i nismo više *mi* koje *ne znamo gdje ga staviše*, nego *ja*! Promjene ukazuju na rastuću bol u kojoj svojoj tuzi sve više daje oduška.

20,14-15: *...obazre se i ugleda Isusa kako stoji, ali nije znala da je to Isus.* Iako razgovara s Gospodinom, ona je zatvorena u svoju tugu i njega ne prepoznaje. Toliko ne prepoznaje da je u stanju pomisliti da osoba s kojom razgovara pripada onima koji odnijeli *njezinoga Gospodina* (20,15b). Tuguje i plače jer je izgubila oslonac na kojem je temeljila svoju pripadnost i odnos s Isusom. Onaj koji joj je omogućio novi život, vratio dostojanstvo i nadu, otvorio nova obzorja, sada je otišao, a s njime i sve ono što je podiglo njezin život i

¹⁰⁶ Usp. Jerome H. NEYREY, S.J., *The Gospel of John*, 316.

preobrazilo ga – otišao je život njezinoga života! Petar i ljubljani učenik otišli su s groba nazad, ali ona ne jer to je zadnji trag i veza s njezinim Gospodinom!

U biti, ona traži povezati se, nastaviti s Isusom kakvoga je do sada poznavala. Međutim, prisustvo anđela nagovještaj je da se ovdje događa Božji zahvat, da je ono božansko zahvatilo Isusov grob. Ući u područje božanskoga, prodrijeti u tajnu uskrsnuća čovjek, pa ni Marija Magdalena koja je toliko ljubila, ne može svojim snagama. Taj pristup može samo primiti na dar.

20,16-17: *Marijo! Učitelju! Ne zadržavaj se sa mnom... još ne uzidoh k Ocu...* Sada će je zazvati kao Dobri Pastir onim glasom kojim on svoje zove po imenu i *ovce ga poznaju* (10,3-5)!¹⁰⁷ Marija ga sada prepoznaje i zove *Rabbuni* želeći nastaviti s Isusom prijašnji odnos. Isus joj pojašnjava da je on u fazi uzlaska Ocu – uzlazi onamo odakle je sišao – u slavu Očevu (usp. 6,62; 17,5)! Treba ga prestati gledati kao do sada i treba se otvoriti novini – gledati ga kao onoga koji došao od Oca i koji uzlazi Ocu. Njegov uzlazak Ocu i napuštanje dosadašnjega postojanja, tj. odnosa Učitelj – učenica, znači da Magdalena ovo zbivanje ne treba doživljavati kao kraj, nego kao *put* (14,6), način novoga života. Isusovo prebivanje s Ocem ljudima pruža *moć da postanu djeca Božja* (1,12). Magdalena postaje vjesnica novog odnosa: Isus, koga je Otac predao iz ljubavi za svijet *da se svijet spasi po njemu* (3,16), sada *raspršene sinove Božje skuplja u jedno* (11,51). A Otac uslišava Isusovu molitvu *da svi budu jedno* (17,22).

37. Ukazanje u sobi (20,19-23)

20,19: *Uvečer toga istog dana...* Radi se o *prvom danu u tjednu* tj. o *danu poslije subote* koji će, upravo zbog Gospodinovih ukazanja baš na ovaj dan (20,26), postati dan Gospodnji tj. kršćanska nedjelja.

Učenici su od Marije primili radosnu vijest o Isusovom uzlasku Ocu, ali još su uvijek iza zatvorenih vrata. Život mijenja tek susret s Uskrsim. Za susret potrebno je cijeli život otvoriti Bogu da ga zahvaća i mijenja.

Ulazak Uskrsloga unatoč zaključanim vratima svjedoči da on više nije vezan prirodnim zakonima. No, njegove ruke i bok govore da je to njihov Učitelj! Dakle, Uskrsli u isto vrijeme i jeste i nije isti s Isusom kakvoga su poznavali.

Židovi su se pozdravljali sa *šalom, mir!* No, Isusova riječ o *miru* nije samo pozdrav. On sada ispunjava obećanje koje je dao tijekom posljednje večere (14,27; 16,33) – obećanje *mira kojeg svijet ne može dati*. Vidjevši njegove ruke i bok, *obradovaše se učenici...* Sada može njihova *radost biti potpuna* (15,11).

20,21-22: *Isus im ponovno reče: mir vama!* Poput Božjega *ruah*, koji je dao život prvom čovjeku (Post 2,7) i koji *rađa odozgo* (Iv 3,5-8), Isus dahne u njih i daje im Duha Svetoga. Već Ez 36,25-27 povezuje Duha Božjega s oprostjenjem grijeha. Trident ovdje vidi biblijske temelje sakramenta pomirenja.

¹⁰⁷ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 350.

Kao što mene posla Otac, i ja šaljem vas (20,21). Učenici trebaju u svijetu biti ono što je do sada Isus bio (13,20; 17,18). To je novi način na koji Otac sve privlači k Raspetom Isusu u novu zajednicu ljubavi. Dar Duha omogućit će im da iziđu iz zaključane sobe i prekorače granicu svoga straha. Duhovni život znači nadići sebe. Tek sada Božje stvaranje ide svojoj punini. Tek sada je *dovršeno* (19,30).

20,23: *Kojima otpustite grijehe, otpuštaju im se...* Mt 16,19; 18,18 naglašava vlast Petra i apostola da *vežu* i *odriješuju* određena pravila života u zajednici. Iv ovdje govori o *vezanju* i *opraštanju* grijeha. Kršćanska tradicija je veoma rano povezala Matejevu i Ivanovu tradiciju u jedinstveno shvaćanje apostolskoga autoriteta kada je riječ o penitenciji tj. opraštanju i okajavanju grijeha.

Učenici su se odrekli Istine dok je svijet protiv nje vodio proces. Sada im Isus oprašta i daje Duha. Njihovo iskustvo jest zataja, dar Uskrsloga jest mir i oproštenje. Darom Duha učenici će omogućavati transformaciju i drugim ljudima kako bi se pomirili s Bogom (usp. 20,23).

Moderni čovjek ne želi nikoga iznad sebe – zašto bi neki svećenik bio iznad mene kao posrednik do Boga? Isusov učenik je prvi koji ima iskustvo grijeha i koji se treba miriti s Bogom i s drugim ljudima. I zato kada vrši poslanje opraštanja grijeha, kada oprost proglašava drugom čovjeku, on nije iznad njega. On drugoga uvodi u onu milost koju sam uživa. Nažalost, mnoge ljude nerazumijevanje ili vlastita oholost odvraća od pomisli na sakrament pomirenja. Kao što se ljubav živi u zajednici, tako se i oproštenje dobiva putem zajednice koju predstavlja Isusov učenik tj. apostol.

38. Apostol Toma i škola vjere (20,24-31)

U ostalim Evanđeljima Jedanaestorica ne mogu povjerovati u Uskrsloga (usp. Mk 16,1-8; Mt 28,1-8; Lk 24,1-11), dok Ivan tu teškoću dramatski utjelovljuje u Tomi. Nakon što su učenici primili dar Duha Svetoga (usp. 20,22) počinju ispovijedati vjeru u uskrsnuće i prvi kome je naviještaju jest Toma.

20,24-25: *Ako ne vidim na njegovim rukama biljeg čavala... neću vjerovati.* Toma nije bio s učenicima kod prvoga Isusovoga ukazanja i nije tom prilikom kao oni dobio dar Duha! Nije bio prisutan u zajednici na prvi Dan Gospodnji!

Već smo ga ranije susretali kao otvorenoga i znanja željnoga apostola, čovjeka koji želi detaljno ispitati stvari i shvatiti kako funkcioniraju (usp. 11,16; 14,5). Sada se prije svega želi uvjeriti je li Uskrsli identičan Raspetom? Diže li Bog iz smrti onoga koji je u nju pošao iz ljubavi? I zato treba provjeriti Isusove rane.

20,26: *I nakon osam dana bijahu njegovi učenici opet unutra... a Isus dođe...* Gospodin Isus opet dolazi u isti dan, dan poslije subote. Prva Crkva je okupljena u dan poslije subote kako bi susrela Uskrsloga. Taj dan kasnije postaje nedjelja.

20,27: *Prinesi svoj prst ovamo i pogledaj mi ruke!* Toma je postavio izazov svjedočenju zajednice. Sada Isus njemu postavlja izazov: on može izdržati!

20,28: *Odgovori mu Toma: Gospodin moj i Bog moj!* Toma izriče ono što će postati ispovjedna formula rane Crkve: *Gospodin moj i Bog moj* (usp. 1,1)! Spremnost povjerovati bez doticanja dokaz je prave vjere.

20,29: *Budući da si me vidio, povjerovao si. Blaženi koji ne vidješe, a vjeruju!* Da je i provjerio identičnost Uskrsloga s Raspetim, za Tomu to ne bi bio kraj puta. To bi bio preliminaran korak i ništa više. Samo vjera pruža ono presudno: omogućuje da u *onom koga su proboli* (19,37) vidi i prepozna *uzdignutoga Sina čovječjega*, da je on *Onaj koji Jest* (8,28), da *On i Otac jesu jedno* (10,30). Ona omogućuje da u onome koji sada stoji ispred njega prepozna Riječ koja u *početku bijaše – jest Bog* (1,1). A to se ne može vidjeti i opipati!¹⁰⁸

Bog se objavljuje i predaje čovjeku – to je Isus činio kroz cijelo Evanđelje pa i sada kao Uskrsli – i čovjek, Toma, sada se u vjeri predaje Bogu!

Isus stoga poziva sve sljedeće generacije na ovakvu autentičnu vjeru i time garantira da je ona moguća i da može nadići sve zemaljske uvjetovanosti. Oni će Bogu pristupiti u *Duhu i istini* (4,24). Time jasno daje do znanja da vjera kasnijih generacija neće imati prilike doživjeti ovo što i Toma – neće joj biti ponuđena prilika fizičke provjere niti će joj trebati.

Zaključak Evanđelja – 20,30-31: prema nekim bibličarima, ovi retci predstavljali su zaključak Evanđelja po Ivanu prije negoli mu je dodano poglavlje 21.¹⁰⁹

A ova (znamenja) su zapisana da vjerujete: Isus je Krist, Sin Božji! To je vjera koja je poznavanje živoga Boga. Umjesto u prošlost, pod vodstvom Duha Uskrsloga Isusa, vjernik se kreće prema *onome što ima doći* (16,13). Ako je Sokrat savjetovao da *život koji nije ispitan, istražen nije vrijedan življenja*, Evanđelje po Ivanu slušatelja/čitatelja poziva na njegove najviše domete, poziva ga da ide u puninu života koju između sebe dijele Otac i Sin, da ulazi u nju po Duhu... *da svi budu jedno kao što smo mi jedno – ja u njima i ti u meni – da tako budu savršeno jedno* (17,22-23).

39. Epilog evanđelja: Isusovo ukazanje kod Tiberijadskog mora (21,1-14)

Iako neki bibličari smatraju da Evanđelje po Ivanu završava s Iv 20 i 20,30-31 predstavlja njegov zaključak, kanonski tekst sadrži još i Iv 21. Čini se da Iv 21 poput nekoga epiloga preuzima teme iz ranijih etapa Evanđelja: Petrova zataja (18,17.25-27), paša ovaca (10,11-16), status *ljubljenog učenika* (19,25-27).¹¹⁰ S

¹⁰⁸ Usp. Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, 384–385.

¹⁰⁹ Usp. PHEME PERKINS, „Evanđelje po Ivanu“, u: Daniel J. Harrington i dr. (ur.), *Komentar evanđelja i Djela apostolskih*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 1997., 519–639, ovdje 635.

¹¹⁰ Usp. Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 352.

obzirom da ovo poglavlje tematizira kako Petra, tako i njegov odnos s *ljubljenim učenikom*, zastupnici mišljenja o kasnijem dodavanju Iv 21 tumače kako je njegova svrha bila omogućiti prilagodbu ivanovskoga kršćanstva – temeljenoga na Iv – petrovskoj vlasti, koju su druge zajednice već priznale.¹¹¹

21,1-2: *Poslije toga očitova se Isus ponovno... na Tiberijadskom moru.* I u Iv 20 redovito ide prvo akcija koju izvodi Isus (pokazuje se Magdaleni, okupljenima u sobi), a tek onda se kaže da oni *vidješe* tj. prepoznaše.

21,3: *...te noći ne uloviše ništa.* Kao u Lk 5,1-11, učenici su se uzalud trudili. Što je nedostajalo njihovom trudu? Evanđelist ne daje detaljna objašnjenja.

21,4-5: *Kad svitalo, stade Isus na kraju, ali učenici nisu znali da je to Isus.* Imaju li što za *prismok* – štogod od svoga noćasnijeg truda za dodati kruhu kojega je on već pripremio uz ribu na žeravici? Umjesto obećanih djela, većih nego li su njegova (Iv 14,12), učenici nemaju što staviti pred Isusa: *nemamo!*

21,6: *Bacite mrežu na desnu stranu lađe i naći ćete.* Kao što je u 6. poglavlju, također na obali Tiberijadskoga mora, nakon nemoći učenika da provide hranu za mnoštvo (6,5-10), intervenirao i čudesno umnožio kruh i ribe (6,10-13), Isus i sada izlazi u susret njihovoj nemoći (Lk 5). *Desna strana* u mentalitetu Židova desna strana označava blagoslov, napredak.

21,7-8: *Tada onaj učenik koga je Gospodin ljubio kaže Petru: Gospodin je!* Ljubljeni učenik živio je ljubav; ona omogućuje intuitivnu spoznaju koja vidi. Jer ljubav vidi, samo ona dobro vidi. Petar je suprotan primjer. Sada hita kroz vodu k Isusu. Želi biti najbliži njemu, ući u blizinu koju uživa *ljubljeni učenik*.

21,9-10: *...ugledaju pripravljenju žeravicu i na njoj pristavljenju ribu i kruh.* Oni podsjećaju na kruh i ribu koji su prethodili čudesnom umnoženju kruha i ustanovi euharistije u Iv 6 – ponudi Isusovoga života u kruhu. *Donesite riba što ih sada uloviste!* Ulov učenika treba biti pridružen Isusovim darovima. Euharistija je zajedništvo darova, Božjih i naših – znak da postajemo jedno!

21,11: *Šimun Petar... izvuče na kraj mrežu punu velikih riba, sto pedeset i tri.* Broj 153 ovdje je simboličan u smislu da su tada poznavali ukupno 153 vrste riba, kao i 153 poznata jezika, pa bi 153 izvučene ribe najavljevale ukupnost naroda obuhvaćanih Petrovim ribarskim/pastirskim djelovanjem.

21,12-14: *Kaže im Isus: hajde, doručkujte!* Slugu, nakon što obavi zadatak, gospodar ne poslužuje jelom i pićem (usp. Lk 17,7-9). No, upravo to je Isus obećao svojim učenicima (12,37): *pripasat će se, posaditi ih za stol pa će pristupiti i posluživati ih.* Na križu im je dao tijelo i krv, a sada im nudi život Uskrsloga!

Učenici šutke, promatrajući moć ljubavi koja *ljubljenom učeniku* daje da Gospodina prepoznae tamo gdje ga nitko ne vidi, slušaju svoje srce i traže Gospodinovo! Izmjerali su mjeru svoje nevjere i Božje vjernosti. Šute, osluškuju ljubav! Otvaraju se Gospodinovu životu – neka se ta dva života sjedine i isprepletu. *Da Bog bude sve u svemu* (1 Kor 15,28).

¹¹¹ Usp. PHEME PERKINS, „Evanđelje po Ivanu“, 636.

40. Isus i Petar – ljubav je srce Crkve (21,15-25)

U nastavku poglavlja prvo se govori o Petru, njegovu položaju i službi koju mu Gospodin povjerava, a potom će o ljubljenuom učeniku (21,20-23).

Iv 21,15-18: *Šimune Ivanov, ljubiš li me više nego ovi?* Sa tri pitanja Isus će Petra vratiti u noć zataje i daje mu priliku da zataja ne bude zadnja riječ. Želi oživjeti Petrovo smalaksalo srce.

Petra prvo pita ljubi li Ga *više od ovih* jer je za posljednjom večerom rekao da će, ako Ga svi ostave (usp. Mk 14,29), on za Njega *položiti svoj život* (Iv 13,37).¹¹² Pita ga glagolom ἀγαπάω: ljubiš li ljubavlju kojom Bog ljubi svijet i Isus ljude? Petar odgovora sa φιλέω. Postao je svjestan svoga maloga srca: volim te kao prijatelja. Petar je ispod onoga što Isus stavlja za ideal ljubavi učenika (usp. 13,34).

21,16: *Kaže mu: pasi jaganjce moje!* Isus nije prezreo Petrovu skromnu ljubav. Iako nije zadovoljio standard kršćanske ljubavi, Isus mu povjerava brigu za ovce Dobroga Pastira! Smatra kako će Petar ući u dubine ljubavi koje pozna samo onaj tko istinski živi oprostjenje koje je primio! Ono mu je škola Božje ljubavi. Zato će i Petar i svi koji budu imali udjela u njegovu poslanju za temelj imati službu opraštanja i pomirenja! Ne dominaciju, ne bogatstvo, ne prestiž u kulturi, znanosti i umjetnosti, nego službu milosrđa, opraštanja i pomirenja!

21,17: *Šimune Ivanov, voliš li me?* U trećem pitanju Isus se spušta prema Petru: ne pita *ljubiš li me* – savršeno, nego sada ide još niže, Petru bliže: *voliš li me* – kao prijatelj, ako već nemaš bezgranične ljubavi?

Svaki puta Isus snižava prag zahtjevnosti, od Petra svaki puta traži manje. Spušta se na njegovu razinu: važnije od onoga što Bog želi – od savršene ljubavi – jest ono što Petar ima i može dati. Bogu je Petrovo *ti* važnije od Njegovoga *ja* (odsajaj trojstvene ljubavi). Sada Petar upoznaje Boga koji je spreman zaboraviti sebe i svoje zahtjeve i u prvi plan stavlja njega. To je ono što samo Bog može do kraja ostvariti. Pred takvom ljubavi padaju sve barijere. U dodiru s njom odmrzava se Petrovo srce. Gospodin ga je oslobodio i grijeha, i zahtjeva da mora biti bolji od drugih, čak i zahtjeva savršene ljubavi!

Tu vidimo paradoks ljubavi: Bog, onaj koji ima savršenu ljubav u stanju je zaboraviti i sebe i nju da bi došao do čovjeka i kao prosjak čekao mrvicu čovjekove nesavršene ljubavi. Čovjek, nema savršenu ljubav, nego tek njezinu sjenu – ideju velike ljubavi. I teško se spušta niže, teško se zadovoljava mrvicama, koje jesu malene, ali su stvarne. Petar će, oslobođen ovim iskustvom i natopljen ljubavlju Božjom, dobiti oči za stvarnu ljubav. Sada može početi Crkva!

21,20-25: *Gospodine, a što s ovim?* Kontrast između *učeniku koga je Isus ljubio* i Petra tipično je ivanovski. Tradicija da je Petar simbol apostolske vlasti

¹¹² Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, *Evandjelje ljubljenog učenika. Uvodna pitanja i komentar Ivanova evandjelja*, 370–371.

ne dovodi se u pitanje, ali i bez te vlasti ljubljani učenik i dalje ima položaj koji Petar nema – a to je da ljubljani učenik može *ostati* dok se Isus ne vrati. No, kako i sam evanđelist kaže pri kraju (21,23), nije Isus rekao da ljubljani učenik *neće umrijeti*. Vjerojatno se njegov *ostanak* odnosi na njegovu poruku te neprolaznu vrijednost njegove teologije i duhovnosti.

Literatura

1. Charles K. BARRETT, *The Prologue of St. John's Gospel*, Athlone, London 1975.
2. -----, *The Gospel according to St. John*, SPCK, London 1978.
3. William BONNEY, *Caused to Believe. The Doubting Thomas Story as the Climax of John's Christological Narrative*, Brill Academic Pub, Leiden 2002.
4. Daniel BOYARIN, „The Gospel of the Memra: Jewish Binitarianism and the Prologue to John“, *Harvard Theological Review* 94 (2001.) 243–284.
5. Raymond E. BROWN, *The Gospel according to John I-XII*, Doubleday, New York – London – Toronto 1966.
6. -----, *The Gospel according to John XIII-XXI*, Doubleday, New York – London – Toronto 1970.
7. -----, *Uvod u Novi zavjet*, KS, Zagreb 2008.
8. Rudolf BULTMANN, *Das Evangelium des Johannes; Ergänzungsheft*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1964., engl. prijev., *The Gospel of John*, Westminster John Knox, Philadelphia 1971.
9. Donald A. CARSON, *The Gospel according to John*, William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids 1991.
10. Raymond F. COLLINS, *These Things Have Been Written: Studies on the Fourth Gospel*, Louvain Theological & Pastoral Monographs 2, Peeters, Louvain 1990.
11. Dominic CROSSAN, *The Gospel of Eternal Life: Reflections on the Theology of St. John*, Bruce Publishing Co., Milwaukee 1967.
12. Alan CULPEPPER, „The Pivot of John's Prologue“, *New Testament Studies* 27 (1980.) 1–31.
13. Ivan DUGANDŽIĆ, *Evandjelje ljubljenskog učenika. Uvodna pitanja i komentar Ivanova evandjelja*, KS, Zagreb 2012.
14. Joachim GNILKA, *Teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb 1999.
15. Wilhelm HEITMÜLLER, „Das Evangelium des Johannes,“ u: *Die Schriften des Neuen Testaments*, Johannes WEISS (ur.), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1908.
16. Morna D. HOOKER, „John's Prologue and the Messianic Secret“, *New Testament Studies* 21 (1974.) 40–58.
17. Edwyn Clement HOSKYNs, *The Fourth Gospel*, Faber and Faber, London 1950.
18. Craig KEENER, *The Gospel of John, I*, Hendrickson Publishers, Inc., Peabody 2003.

19. Günther KEIL, *Das Johannesevangelium: Ein philosophischer und theologischer Kommentar*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1997.
20. Anthony J. KELLY – Francis J. MOLONEY, *Experiencing God in the Gospel of John*, Paulist Press, New York 2003.
21. Andreas J. KÖSTENBERGER, *John*, Baker Academic, Grand Rapids 2004.
22. Robert KYSAR, *Voyages with John: Charting the Fourth Gospel*, Baylor University Press, Waco 2005.
23. Valerio MANNUCCI, *Giovanni il Vangelo narrante*, EDB, Bologna 1993.
24. Christoph G. MÜLLER, „Der Zeuge und das Licht. Joh 1,1 – 4,3 und das Darstellungsprinzip der σύγκρισις“, *Biblica* 84 (2003.) 479–509.
25. Jerome H. NEYREY, S.J., *The Gospel of John*, Cambridge University Press, New York 2007.
26. Tobias NICKLAS, „Literarkritik und Leserrezeption. Ein Beitrag zur Methodendiskussion am Beispiel Joh 3,22 – 4,3“, *Biblica* 83 (2002.) 175–192.
27. John PAINTER, *The Quest for the Messiah: The History, Literature and Theology of the Johannine Community*, T&T Clark, Edinburgh 1991.
28. PHEME PERKINS, „Evandjelje po Ivanu“, u: Daniel J. Harrington i dr. (ur.), *Komentar evandelja i Djela apostolskih*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 1997., 519–639.
29. Herman RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids 1997.
30. Sharon H. RINGE, *Wisdom's Friends: Community and Christology in the Fourth Gospel*, Westminster John Knox Press, Louisville 1999.
31. Rudolf SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium 1–4*, HThKNT IV/1, Herder, Freiburg im Brisgau 1979.
32. Charles H. TALBERT, *Reading John: A Literary and Theological Commentary on the Fourth Gospel and the Johannine Epistles*, Smyth&Helwys Publishing, Macon 2005.
33. Marianne Meye THOMPSON, *The Humanity of Jesus in the Fourth Gospel*, Fortress, Philadelphia 1988.
34. Simon Ross VALENTINE, „The Johannine Prologue – a Microcosm of the Gospel“, *Evangelical Quarterly* 68 (1996.) 4, 291–304.
35. Daniel B. WALLACE, *Greek Grammar Beyond the Basics*, Zondervan, Grand Rapids 1996.
36. Alfred WIKENHAUSER, *Das Evangelium nach Johannes*, Friedrich Pustet, Regensburg 1961.

Osim gore navedene literature, korištene pri izradi materijala, u nastavku donosim kraći i stoga nepotpun pregled literature na hrvatskom jeziku koja obrađuje tematiku ivanovskih spisa:

- Ivica ČATIĆ, „Ivan Krstitelj u Evandjelju po Ivanu“, *Crkva u svijetu* 45 (2010.), 1, 7–30.
- , „Od strukture k teologiji proslova – hijazam i identitet djece Božje u Iv 1,1-18“, *Vrhbosniensia* 15 (2011.) 2, 247–284.
- Ivica ČATIĆ – Ivan ANDELFINGER, „Isusov samopredstavljajuće-teofanijski »Ja sam« u Mk 6,50; Mt 14,27; Iv 6,20; 18,5-6“, *Diacovensia* 24 (2016) 1, 153–193.
- Bonaventura DUDA, „Kratak pregled Ivanova Evandelja“, *Upoznajmo Bibliju* 5 (1970) 18, 55–58.
- , „Isus, Riječ Božja – Objavitelj Očev (Ivanov Proslov): Riječ tijelo postala“, u: *Biblijski niz* 2, Zagreb 1966., 85–156.
- Ivan DUGANDŽIĆ, „Da svi budu jedno“ (Iv 17, 21). Dimenzija crkvenosti Ivanova evandelja“, u: *Synthesis theologica*, Zagreb, 1994., 3–19.
- , „Duh Sveti u ivanovskim spisima“, *Biblija danas* 2 (1998.) 5–7.
- , „Mjesto i uloga znaka (čuda) u Ivanovom evandjelju“, *Kateheza* 1 (1994.) 21–28.
- , „Vjera u Ivanovom evandjelju“, *Biblija danas* 3 (2000.) 11–15.
- , „Osporavani Mesija – progonjena zajednica. Slika Ivanove zajednice potkraj prvoga kršćanskoga stoljeća“, *Bogoslovska smotra* 74 (2004.) 3, 653–673.
- R. GELEMANOVIĆ, „Neke značajke Ivanova Evandelja“, *Upoznajmo Bibliju* (1967.) 4, 19–30.
- Zvonimir I. HERMAN, „Žena – Marija u kontekstu Dvanaestog poglavlja Ivanova Otkrivenja“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.) 161–175.
- Nikola HOHNJEC, „Dijalog kao pristup Ivanovu evandjelju“, *Kateheza* 9 (1987.) 37–49.
- , „Kristologija u Knjizi Otkrivenja“, *Bogoslovska smotra* 62 (1992.) 3–4, 216–239.
- , „Teologija novosti u Knjizi Otkrivenja“, *Obnovljeni život* 49 (1994.) 429–455.
- Tomislav IVANČIĆ, „Pitanje dodatka Ivanova Evandelja“, *Bogoslovska smotra* 47 (1977.) 419–437.
- Vjeko-Božo JARAK, *Evandjelje po Ivanu*, Sarajevo, 1980.
- Stipe JURIĆ, „Sedmoglava zvijer (Otk 13,1-10). Apokaliptička vizija ili nadvremensko gledanje povijesti“, *Crkva u svijetu* 20 (1985.) 213–232.

- Stipe JURIČ, „Tragovi prakršćanske Kateheze i kristijanizirane židovske pareneze u Otk 22,14-15“, *Obnovljeni život* 42 (1987.) 367–387.
- , „'Desetodnevna' kušnja Crkve u Smirni (Otk 2,8-11)“, *Crkva u svijetu* 28 (1993.) 3, 272–295.
- , *Apokalipsa: knjiga koja svršava Božji razgovor s ljudima*, Naša ognjišta, Tomislavgrad 2004.
- , *1260 dana u skloništu: Kušnja i spas Crkve u knjizi Otkrivenja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005.
- N. MAJCEN, „Prva Ivanova“, *Spectrum* 10 (1976.) 2, 31–40.
- Leon MORRIS, *Ivan. Uvod i komentar*, Dobra vest, Novi Sad, 1988. / Logos, Daruvar 1997.
- Robert H. MOUNCE, *Ivanovo Otkrivenje. Uvod i komentar*, Novi Sad, 1985. / Logos, Daruvar 1997.
- Božidar MRAKOVČIĆ, „Vjera i svjedočanstvo u Ivanovom evanđelju“, *Riječki teološki časopis*, 19 (2011.) 1, 5–35.
- G. NEYRAND, „Značenje 'Logosa' u Ivanovu Proslovu“, *Svesci Kršćanske sadašnjosti* 54 (1984.) 54, 10–15.
- M. PISEK, *Agape. Egzegetsko-teološki ekskursi u I Ivanovu poslanicu*, Zagreb, 1983.
- Anto POPOVIĆ, „Ivan i sinoptici: Ivan kao 'duhovno evanđelje'“, *Kateheza* 1 (1994.) 4–10.
- B. REBSTOCK, „Prolog Ivanova Evanđelja“, *Dobri Pastir Kalendar* 4–5 (1955.) 34–63.
- John R.W. STOTT, *Ivanove poslanice. Uvod i komentar*, Dobra vest, Novi Sad, 1984. / Logos, Daruvar 1997.
- Albin ŠKRINJAR, „Isus Sin Božji jednak Ocu u Ivanovu Otkrivenju“, *Crkva u svijetu* 18 (1983.) 3–6.
- , „Liturgija u Otkrivenju Ivanovu“, *Služba Božja* 23 (1983.) 2–12.
- , „Novozavjetna biblijska teologija s posebnim obzirom na sv. Ivana“, *Bogoslovska smotra* 39 (1969.) 390–400.
- , *Teologija sv. Ivana*, FTI, Zagreb, 1975.
- , „Tituli Kristovi u Evanđelju i poslanicama sv. Ivana“, *Bogoslovska smotra* 39 (1969.) 186–201.
- , „Treća Ivanova poslanica“, *Bogoslovska smotra* 40 (1970.) 317–344.
- , „Značajne ideje poslanica sv. Ivana“, *Služba Božja* 19 (1979.) 20–28.
- Darko TEPERT, „Glagol „vjerovati“ u Iv 3,1-21“, u: *O kraljevstvu Božjem - novo i staro*, KS, Zagreb, 2001., 157–178.
- Marko TOMIĆ, „Knjiga Otkrivenja“, *Vjesnik Đakovačke biskupije* 122 (1994.) 2, 46–47.
- , „Proslov Ivanova evanđelja (Iv 1, 1-18)“, *Diacovensia* 11 (2003.) 2, 199–221.

- Pero VIDOVIĆ, *Isusovi „Ego eimi“ u izvornom tekstu i hrvatskim prijevodima: Isus u NZ govori kao što je govorio Bog u SZ* (doktorska disertacija), *Facultas Sacrae Theologiae*, Rim 2008.
- , „Vjerovati da je Isus Ja-jesam (Iv 8,24)“, *Obnovljeni život* 68 (2013) 81–200.
- Mato ZOVKIĆ, „Zloporaba religije kod sljedbenika Zvijeri u Ivanovu Otkrivenju“, *Obnovljeni život* 1–2 (1996) 83–106.
- , „Majka Isusova u Ivanovu Evanđelju i Otkrivenju“, u: Jurišić, H. G.- Lubina, P. (urr.), *Ancilla Domini*, Split-Zagreb, 2000., 129–148.

Sadržaj

Uvod	2
1. Prolog – uvod	3
2. Prolog – prvi dio (1,1-5).....	6
3. Prolog – drugi dio (1,6-18).....	7
<i>Excursus</i> : Teološka meditacija na Prolog	11
3. Krstitelj, Krist i početak Crkve (1,19-51)	14
4. Prvo znamenje u Kani Galilejskoj (2,1-12).....	15
5. Isus i Hram (2,13-25)	17
6. Susret s Nikodemom (3,1-21)	18
7. Posljednje svjedočanstvo Ivana Krstitelja (3,22-36).....	20
8. Isus i Samarijanka (4,1-42)	22
9. Drugo znamenje u Kani (4,43-54).....	23
Starozavjetni blagdani i njihovo nadomještanje (transformacija) (5-10).....	26
10. Ozdravljenje uzetoga na kupalištu Bethzatha (5,1-18)	26
11. Samoobjava Isusa kao Sina Božjega i svjedočanstva (5,19-47)	27
12. Čudesno umnoženje kruha i događaj na moru (6,1-21)	30
13. <i>Hrana propadljiva i kruh života</i> (6,22-47).....	32
<i>Excursus</i> : Formula Ja je/sam u Evanđelju po Ivanu	34
14. Blagdan Sjenica: Isus obećava Duha Svetoga (7,1-53).....	35
15. Blagdan Sjenica: Isus – <i>svjetlo svijeta</i> , oprašta grijeh preljubnici (8,1-59)	37
16. Isus ozdravlja slijepca od rođenja (9,1-41)	39
17. Isus – dobri pastir (10,1-21)	40
18. O Blagdanu Posvete Hrama – Isus je novi Hram (10,22-42).....	42
19. Isus uskrisuje Lazara (11)	43
20. Pomazanje u Betaniji i mesijanski ulazak u Jeruzalem (12,1-50).....	46
21. Pranje nogu i ideal učenika (13,1-20)	49
22. Isus, Juda i Petar (13,21-38).....	50
23. Isusov odlazak Ocu – put, istina i život za učenike (14,1-14)	52
24. Novi način prisutnosti Božje među ljudima – Duh Sveti (14,15-31).....	53
25. Trs i loze – jedinstvo života Isusa i učenika (15,1-17).....	55
26. Usred mržnje svijeta učenici su svjedoci po Duhu (15,18-16,4a).....	56
27. Isusov odlazak, dar Duha i pobjeda nad svijetom (16,4b-33).....	57
28. Isusova velikosvećenička molitva – I (17,1-8).....	58
29. Isusova velikosvećenička molitva – II (17,9-19)	59
30. Isusova velikosvećenička molitva – III (17,20-26).....	60
31. Uhićenje i ispitivanje pred Velikim svećenikom (18,1-27)	60
32. Sudski proces pred Pilatom (18,28-19,16a)	62
33. Raspeće (19,16b-27).....	63
34. Isusova smrt i ukop (19,28-42)	64
35. Učenici i prazan grob (20,1-10)	65
36. Susret Marije Magdalene s Uskrslim Isusom (20,11-18).....	66
37. Ukazanje u sobi (20,19-23)	67
38. Apostol Toma i škola vjere (20,24-31)	68
39. Epilog evanđelja: Isusovo ukazanje kod Tiberijadskog mora (21,1-14).....	69
40. Isus i Petar – ljubav je srce Crkve (21,15-25)	71
Literatura	73
Sadržaj	78